

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND

FOR

THY OG HANHERRED

1922

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN

Visitatsindberetninger

for Vester Hanherred og Thy 1739—63.

Meddelt ved *Chr. Petresch Christensen*.

III.

REFS HERRED.

1. Vestervig og Agger.

(²¹/₁₁ 1740, ²⁸/₁₁ 43, ⁸/₃ 47, ⁶/₈ 54, ¹⁸/₆ 58 og ¹³/₈ 62.)

Sognepræsten, Provst *Anders Winding* (1722—68)¹⁾ var en kristelig og aarvaagen Mand baade i sit Provste- og Præsteembede, som han begge forestod med Retsindighed og Flid. Hans Prædikener var opbyggelige og grundige, og han betegnes som en sagtmodig og vindskibelig Lærer. Hans Levned svarede til det øvrige og var exemplarisk. Ved Visitatsen 1758 laa han „dødelig syg“ men kom dog over det denne Gang, men ved næste Visitats havde han lige mistet sin Hustru, Magdalene Christine Moldrup, over hvem Biskoppen holdt Ligtalen. Af Kapellaner nævnes 1747 *Jens Oxenbull*²⁾, der var „en god Mand i hans Embede og Forhold“, 1754 og 58 *Jens Halse*³⁾, der fik lignende Anerkendelse, samt Provstens Søn, *Philip Winding*⁴⁾, der 1758 kal-

-
- 1) Anders Westenhoff Albertsen W., f. i Ørslevkloster, var g. m. Magdalene Christine Moldrup, D. a. Kammerassessor Peder M. til Vestervigkloster. Deres Datter Dorothea Christine blev 1752 g. m. Biskoppens Søn, C. R. B., der var Sognepr. til Thisted og Tilsted. Hans økon. Forhold var 1743 ret gode, idet han betalte 4 D. 74 Sk. i Formueskat og 5 D. 58 Sk. af Indkomster. Han havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger og havde en Kalechevogn, der dog angaves at være ubrugelig.
- 2) Jens Olsen Oxenbull blev Degn 1741 og 1743 tillige Kapellan. Han blev 1752 Præst i Laurbjerg (Jfr. nærmere T. A. Aarb. 1918 S. 59).
- 3) Jens Jensen Halse var Degn og Kapellan her 1742—59 (Jfr. T. A. Aarb. 1918 S. 59).
- 4) Han blev 1768 Sognepræst i Vestervig.

des cand. theol., men blev 1759 Kapellan her. Han prædikede opbyggeligt og var en sædelig og exemplarisk Mand.

Om Degnen *Jens Bøtke* (1696—1741¹) siges det, at han „havde været god og var i sin Alderdom saa endnu“. Hans Efterfølger var den ovennævnte *Jens Oxenbull*, der virkede saa opbyggeligt, at Provsten 1743 ansøgte om at faa ham til Kapellan. 1754 og 58 nævnes som Degnens Substitut *Søren Mørck*, der holdt flittigt Skole og levede ustraffeligt. 1762 nævnes han som „en kristelig Degn“, der lærte Børnene vel i Skolen²).

Af Skoleholdere nævnes yderligere *Søren Olesen Handrup* som „flittig og nyttig“ og *Niels Justesen* i Agger som en ulastelig Skolemester (begge 1747). En *Chr. Isachsen*, der 1754 var Skolemester i Agger Skole, havde tidligere været „opbyggelig i sin Læsning“, men der var da indgaaet Klage over ham, saa at han maatte love Forbedring, hvilket han synes at have holdt, da han de øvrige Gange fik et godt Vidnesbyrd saavel for sin Skolegerning som for sit Levned³).

„Menigheden overhovedet gjorde dejlig Rede for de guddommelige Sandheder“, siger B. ved sin første Visitats. Ungdommen, der 1743 var „herlig undervist“ bliver ogsaa senere vel omtalt, om end ikke i saa begejstrede Vendinger.

Der var 1743 gensidig Tilfredshed mellem Sognepræst og Menighed, men 1754 bemærkedes følgende: „I Menighederne i Vestervig og Agger var der ikke andre Forargelser end Horerier, og især blev klaget over Kiersten Nielsdatter, hvis Lige Provsten troede neppe at finde, ublu i Ord

1) T. A. Aarb. 1918 S. 58 f.

2) Han var dog maaske stadig Substitut for Ph. Winding.

3) I Vestervig Sogn fandtes der 1735 intet Skolehus; der var vel nominelt et saadant, men det var nu Degnebolig og havde været det i baade Provstens og hans Formands Tid. I Agger Sogn var der heller intet Skolehus, men Assessor Moldrup paa Vestervig-kloster havde lovet at lade bygge et saadant og at bidrage til Skoleholderens Løn. — 1742 var der en Degneskole ved Vestervig Kirke og 2 Omgangsskoler, alle for Vestervig Sogn. I Agger Sogn var der en Skole oprettet ved Fundats samt 1 Omgangsskolemester.

og Gerninger. Skulde hun ikke kunne give gode Raad Rum, bliver hun befordret til Viborg Tugthus“. Næste Gang klages der ikke over Menigheden og ikke heller 1762, hvor det udtrykkelt bemærkes, at der ikke forelaa grove Forargelser, men at Tilhørerne flittigt søgte Herrens Hus og brugte Nadveren.

2. Boddum, Ydby og Hurup.

(¹⁷/₁₁ 1740, ¹⁰/₅ 43, ¹⁵/₃ 47, ³¹/₇ 54 og ²⁰/₉ 58.)

Sognepræsten, *Oluf Ascanius* (1733—84)¹⁾, saavel som Hr. *Smidt* lærte og levede begge vel, „siden de var bragte til fredelig og kiærlig Omgængelse inbyrdes²⁾“. Ascanius fik fremdeles ved næste Visitats (1743) en smigrende Omtale: Han prædikede opbyggeligt, „hans velunderviste Ungdom bar Vidne om hans Flittighed, og de gamle var vel fornøjede med hans Levnedes Ustraffelighed og Flittighed i Embedet“. I de andre Indberetninger, der var i Overensstemmelse hermed, omtales hans Kapellan *Sebastian Peter Opitius*, om hvis Forhold det samme gælder.

Der var i dette Pastorat 2 Degne, den ene for Hurup Sogn, den anden, der boede i Ydby, for de to andre Sogne. *Daniel Holst*³⁾, der var Degn i Ydby, havde, efter hvad der meddeles 1740, været „liderlig“ (o: drikfældig), men var ved at forbedres og havde 1743, da vi sidst hørte ham omtale, „forbedret sig noget“. 1747 var han bleven afløst af *Johan Pretzmann*⁴⁾, der da omtales som en god Degn og en flittig Skoleholder, men ved Visitatsen 1754 var der „stor Misforstaaelse“ mellem Menigheden i Ydby Sogn paa den ene Side og ham paa den anden Side, hvilket havde haft til

1) S. a. den foregaaende Sognepræst Saxe Henriksen A. og Hstr. Vibeke Schytte. Hans økon. Forhold var gode; han gav 1743 6 Dr. i Formueskat og 6 Dr. af Indtægter. Han havde da ogsaa Raad til at holde en Kariol og havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 2 Piger.

2) Nævnte Kapellan, Johannes Willumsen Schmidt (1748—43), blev 1743 Sognepr. til Frørslev og Møllerup paa Mors og giftede sig 1745 med Helle Helene Henriksd. Ascanius.

3) Blev Degn her 1721. — Jfr. T. A. Aarb. 1918 S. 67.

4) † 1773. — Jfr. T. A. Aarb. 1918 S. 67.

Følge, at Forældrene ikke vilde lade deres Børn gaa i Skole hos ham, men havde antaget en anden Skolemester, hvortil Præsten havde maattet give sit Minde. Degnen var imidlertid vel tilfreds med denne Ordning idet han „ved at besøge een Skole efter anden i Sognene kunde med sin Undervisning og Catechisation, som han haver meget gode Gaver til, være til almindelig Nytte for alle Skoler“. De omtalte „Misforstaaelser“ maa vel være bleven udjævnede igen, da det i Indberetningen af 1758 uden nærmere Forklaring anføres at Pretzmann „fortjener god Berømmelse for hans Degneembede og Skolehold i Ydby“.

Af de Hurup Degne var *Peder Nielsen*¹⁾, der nævnes 1740, „en christelig Mand“, og *Jens Madsen*, der nævnes 1754 og 58, en ustraffelig Degn og flittig Skoleholder, der i saa Hensende „fortjente god Berømmelse“.

Af andre Skoleholdere nævnes *Bartolomæus Bartolomæi* (1743, 47, 54 og 58), der var Skoleholder i Boddum, hvor han lærte Børnene med Flid og levede vel“, samt Omgangsskolelæreren i Ydby *Jochum Willadsen* (1747), der var ulastelig i sit Skolehold, men levede i ond Forligelse med sin Hustru, hvilket Forhold han lovede at forbedre.

Ungdommen var 1740 kun „skikkelig undervist“, men gik derefter stadigt frem, saa at den de to sidste Gange endog betegnes som „fortræffelig“).

I Menigheden var der ikke aabenbare Forargelser.

3. Helligsø og Gjettrup.

(²⁰/₁₁ 1740, ⁹/₅ 43, ¹⁰/₃ 47, ³/₈ 54 og ²⁴/₉ 58.)

Hr. *Frideric Brøndlund* 17. .47)²⁾ levede skikkelig og

1) Peder Nielsen Kierulf blev Substitut i Hurup 1698 og virkelig Degn 1711. Han var saa fattig, at han ikke kunde ansættes til Kopskat. — Jfr. Th. A. Aarb. 1918 S. 63.

2) Der var 1735 ikke indrettet noget Skolehus i Pastoratet. 1742 var der en Skole i Boddum for hele dette Sogn, og i hvert af de 2 andre Sogne en Degneskole, samt en Omgangsskoleholder, der skulde besøge Undervisningen af Børnene i disse 2 Sognes afsides liggende Steder.

ustraffeligt samt prædikede opbyggeligt; han laa ved Visitatsen 1747 dødeligt syg. Den næste Sognepræst, *Jens Hansen* (1747—57), var opbyggelig i Lære og Levned, hvilket ogsaa gjaldt den 3die af Sognepræsterne *Johan Adolph Stage* (1757—65).

Degnen *Peder Olsen* (1738—68) roses for sit flittige Skolehold og opbyggelig Levned, og de to Omgangsskoleholdere i Giettrup *Peder Knudsen* (1747) og *Jens Jensen* (1754 og 58) faar et lignende godt Vidnesbyrd¹⁾.

Ungdommen var ved samtlige Visitater vel — eller fortræffeligt — undervist og „meget færdige til at gøre Rede for deres Børnelærdom“.

1743 anføres det, at Præsten glædede sig over Tilhørerne, som flittigt hørte Ordet, og at Tilhørerne glædede sig over en flittig Lærer. Menigheden roses ogsaa ved de senere Lejligheder for Andægtighed, men B. siger dog 1755, at, selvom der i Menigheden fandtes „Begjærlighed efter Guds Ord, var der dog en Del, der var „som de følesløse“. Om aabenbare Foragtelser var der ikke Tale.

4. Hvidbjerg og Lyngs.

(¹⁸/₁₁ 1740, ¹¹/₅ 43, ¹¹/₃ 47, ⁴/₈ 54 og ²¹/₉ 58.)

Sognepræsten, Magister *Willum Rogert* (1728—50)²⁾ var „en svag men andægtig og opbyggelig Mand, der prædikede evangelisk“ og levede exemplarisk (1740). Ved Visitatsen 1743 var han syg og kunde derfor ikke prædike, men roses for sin Flid og sit Levned. — Hans Efterfølger *Magister Laurids Benzon* (1750—59) faar en ganske lignende Omtale i alle Maader.

Degnen *Lorentz Rose* (1730—45³⁾ omtales 1740 som en flittig Mand, men var ved næste Visitats ikke helt til sin

1) 1735 var der intet Skolehus i Pastoratet. 1743 var der en Degneskole i Helligsø, medens Undervisningen i Gettrup besørgedes af en Omgangsskolemester.

2) Gav 1743 6 Rd. i Skat af Formue og ligesaa meget af Indtægter. Han havde i sin Tjeneste 2 Karle, 1 Dreng og 3 Piger. Epitafium over ham findes i Hvidbjerg Kirke.

3) Laurits Eriksen Rose, † 1745, — jfr. Th. A. Aarb. 1918 S. 72.

Sognepræsts Tilfredshed. Den følgende Degn, *Niels Trap* (1745—91)¹⁾, der baade 1747 og ved næste Visitats fik Irettesættelse for Forsømmelighed med sit Skolehold og begge Gange lovet Forbedring, havde endelig 1758 „forbedret sig noget“ i denne Henseende. Derimod var der intet at klage paa hans Gerning som Degn eller paa hans Levned.

1743 nævnes en — unavngiven — Skoleholder, som B. hellerikke var tilfreds med. 1747 nævnes som Skoleholder i Barslev en Mand ved Navn Knud Pedersen, der „fortjente Ros og Yndest for hans Flittighed og Forhold. Skoleholdet i Lyngs var derimod paa dette Tidspunkt, ej i forsvarlig Stand“, hvad Sognepræsten forsikrede nok skulde „komme i Rigtighed — efter Sr. Billeskovs²⁾ skriftlige Forsikring til Provst Winding“. Ved Visitatsen den $\frac{4}{8}$ 1754 var der ikke nogen Skolemester i Lyngs, men skulde først antages en til Vinteren. Skolemesteren i Barslev var paa den Tid og endnu 1758 *Peder Knudsen*, der fik et godt Vidnesbyrd. Ved Visitatsen sidstnævnte Aar omtales Lyngs Skole slet ikke, saa at Sognepræstens Forhaabninger om de derværende Skoleforholds Forbedring vel neppe endnu var gaaet i Opfyldelse³⁾

1) Var velhavende, idet der, da hans 1. Hstr. Maren Pedersd. Seyersbølle døde 1753, var 568 Kr. i Boet. — Jfr. T. A. Aarb. 1918 Side 72 f.

2) Jørgen Billeskov til Vejbjerggaard i Humlum Sogn, † 1776.

3) Om Skoleforholdene 1735 indberetter den daværende Sognepræst følgende: „Udi Hvidberg Sogn har ikke været nogen almindelig Skolehus før eller siden min Ankomst 1728 indtil 1733, hvilken liden Tid af 5 Aar har givet mig stor Prøve og Bevis paa, hvad Hinder og Strid saadan ordentlig Skoles Mangel forvolder i Guds Kundskab: Da ingen fattige Børn kunde læse, de formuendes Børn, som skulde kunne læse, kunde det kun ilde, lærte enten af Forældrene selv eller smaa Drengene, dertil lejede, hvorved de hverken kunde stave eller læse ret Degnen, der skulde og bequemest kunde holde Skole, er her i Sognet hindret derfra ved ej at have nogen Degnebolig eller Hus, siden den sidste Degnebolig, købt for Kirkens Penge, gik ved Skattens Restance bort for nogle Aar (siden) i forrige Degns Tid, hvorfor nærværende Degn har maattet fæste et Hús Kirken fraliggende, hinderlig saavel i andre Embedsforretninger som mest fra Skolehold, hvortil ikke

Ungdommen var — trods alt — gennemgaaende „ret fornøjelig og færdig til at gøre Rede for deres Børnelærdom“, hvilket vel saa for en Del maa tilskrives Sognepræstens Virksomhed.

Med Hensyn til Forholdene iøvrigt klager Sognepræsten 1740 over „det Krohus ved Kirken, som havde været ham til stor Bedrøvelse og Menigheden til stor Forargelse“. Om Menighedens Tilstand siges det 1754, at nogle af dens Medlemmer var bedre end andre; en Del gjorde sig skyldig i Fylderi og Drukkenskab, medens andre overtraadte Sabathen“. Præsten, der iøvrigt med det gode søgte at udglatte, hvad Uordener og Uoverensstemmelser, der kunde forefalde i Menigheden, gjorde sig imidlertid al gudelig Flid for at bringe de forfaldne paa den sande Vej.

5, Søndbjerg og Odby.

(¹⁸/₁₁ 1740, ¹²/₃ 43, ¹¹/₃ 47, ¹/₈ 54 og ²²/₉ 58.)

Hr. *Erik Hvass* (1729—43)¹⁾ laa ved Visitatsen 1740

er Rum eller beqvem Sted. I Aaret 1733 har velbaarne Fru Justitsraadinde Klingenberg til Ørum og Ø. Hindsels af frivillig Gave og sædvanlig Nidkærhed for Guds Kundskab givet et Hus, bygget næst ved Kirken, til et Skolehus og ladet samme dertil indrette, med Forsikring aarlig at holde det vedlige af Kirkens Indkomst, den hun nu ejer; har og deraf aarligen beskikket til Skolemesterens Løn Penge 10 Rd. for at undervise de fattige Børn her af Sognet, hvor hun er største Lodsejer, . . . og har lovet aarlig at græsse Skolemesterens Ko om Sommeren og give et Læs Halm til Vinterfoder, og endnu har hun til Dags givet fornøden Bøger af ABC, Catechismus og Evangeliumsbøger. . . . Paa saa god Grund er s. A. antaget en Skolemester og begyndt Skolevæsnets, der til Dags er saa vidt vedligeholdt med god Fremgang for de faa, der har søgt Skolen, foruden de fattige . . . Liungså Sogn har ikke eller nogen Tid haft almindeligt Skolehus. Skolevæsnets er der saaledes, at i den største By Jestrup har de undertiden (ikke aarlig) om Vinteren, fra Ploven ligger ved Juletider, og til Pløjning eller Vogten begynder ved Fastetid eller St. Peders Dag, en Dreng, der gaar omkring i Byen en Dag eller Uge hos hver Mand for hver Barn, de har at læse for, og da lærer dem allene at læse Prænt . . . for en vis accorderet Løn, hvorved intet lærer enten de fattige, intet har at lønne med, eller de længst fraliggende. . . .“

¹⁾ Da Mandtallet 1743 blev affattet, var han død, og der var nu 2 En-

meget syg. Sygdommen var imidlertid ikke, som B. troede, dødelig, thi ved Visitatsen 1743 var han ikke sengeliggende, men holdt en opbyggelig Prædiken over Dagens Evangelium. Rask har han dog neppe været, og afgik s. A. — i Juli Maaned — ved Døden. Han havde af sin Provst „stor Berømmelse“ for sin Flid og Retsindighed, ligesom hans Menighed ogsaa var veltilfreds med ham og roste ham for hans Flid. — Den næste Sognepræst *Peder Wilse* (1743—74) var „en christelig Mand i Embede og Omgængelse“ og prædikede opbyggeligt.

Degnen *Knud Hee* (1737—53)¹⁾ havde været „liderlig“, men var 1740 „forandret“. Ved Visitatsen 1743 laa han tillegemed sin Familie syg af „Sprinkler“, men Sognepræsten erklærede ved denne Lejlighed „at kunne være fornøjet med ham“. 1747 laa han i Proces med Sognefolkene, som i den Anledning holdt deres Børn fra Skolen, men Sagen blev dog inden Aarets Udgang „i det gode afgjort, og Skolen kom i sin Skik“. — Den følgende Degn *Knud Hoppe* (1753—1801)²⁾ havde et godt Ord som en god Degn og opbyggelig Skoleholder saavel som for sit Levned.

Om Skoleforholdene i Odby meddeles 1754, at der her aarlig blev en Skolemester antaget „efter Præstens foregaaende Overhørelse og Samtykke“. 1758 besørgedes Undervisningen af en ulastelig Skolemester, der hed *Jep Mathiesen*³⁾.

ker i Kaldet, nemlig foruden hans Efterladte Hustru, Anna Marie Christensd. Hee, dennes Moder Karen Knudsd. Schytte, der var fattig og havde lidet Levebrød“. Jfr. F. Hvass: Personer og Familier af Navnet Hvass.

1) Vistnok Svoger til Erik Hvass. Var fattig og svarede kun halv Kopskat. — Jfr. T. A. Aarb. 1918 S. 74.

2) Jfr. T. A. Aarb. S. 74 f.

3) Om Skolevæsnet berettes 1735: I Sønberg Sogn og By er et Hus, som vel kaldes et Skolehus, opbyggt af Kirkens Penge førend den blev holdt, hvor Degnen kunde bo, siden ingen anden Husværelse findes hos ham eller nogen Slags Degnebolig uden samme, mens som bemeldte Hus har ingen Slags Tillæg af Jord eller Ejendom, allene bygt paa Kirkens Fortoft, har saavel nuværende Degn som forrige Degn der med Husholdning ej kunnet nære sig i saadan

Paa Ungdommens Kundskaber klages der ikke, og dens Standpunkt synes i det hele at have været ret godt.

Menigheden fik 1743 det Skudsmaal af Sognepræsten, „at de hørte flittigen Guds Ord og levede derefter. Forsaa nogen sig, hjalp han dem til Rette i Kiærlighed“. Ogsaa Hr. Peder Wilse roste sine Tilhørere (1754), men klagede dog over „en Del Banden og Sværen samt Sabathens Overtrædelse. Grove Forargelser i Menigheden fandtes der heller ikke 1758¹⁾).

et jordløs Hus, da Degneindkomsten desuden er saa ringe, maattet leje dette Hus bort til andre for, hvad de kunde, og igjen fæst hos Proprietari en Gaardspart eller Hus for at have lidet Sæd til Underholdning og Føde til en Ko . . .“ I Odby Sogn hverken var eller havde der været noget Skolehus. Degnen boede langt fra Kirken paa et Sted, som han havde tilfæstet sig. 1742 var der en Skole i hvert af Sognene; den i Søndbjerg lededes af Degnen.

- 1) For *Jegindø* findes ingen Visitatsindberetning. Ifølge Præsteindberetningen 1735 fandtes der da ikke noget Skolehus der paa Øen og havde ej heller tidligere været noget, „saasom Landet er lidet og Beboerne faa, hvorover en Skoleholder ej kan subsistere“. Præsten Rasmus Torp erklærer, at han, saafremt Kammerjunker Klingenberg vilde lade oprette en Skole der, gerne efter ringe Evne vilde lægge noget til, ligesom han ogsaa mente, at Sognefolkene i saa Tilfælde kunde formaaes til at udrede noget „Ildebrand“ til Varme og Foder til en Ko. 1742 var der paa Øen oprettet en Degneskole. Rasmus Torp, der ogsaa var Sognepræst paa Jegindø 1743, var trods sit ovennævnte Tilbud saa fattig, at han kun betalte 2 Dr. i Indtægtsskat. Degnen Peder Mørk, der var en udlevet gammel skrøbelig Mand med en gammel skrøbelig Hustru, havde aldrig kunnet leve af Kaldets Indkomster, om han ikke havde kunnet tjene noget til Hjælp ved sine Hænders Arbejde. Han var saa fattig, at han fritoges for Skat.

Thyboen Lars Bleeg Hesseldahl,

hans Liv og hans Slægt,

ved *Niels Hedin*, cand. pharm.

LYKKENS FORANDERLIGE STILLING.

Kort Udtog over min 63 Aars¹⁾ Livsstilling. Udgivet og af *L. Hesseldahl* forfattet Tiid efter anden. Boendes i Nykiøbing paa Sielland.

DA IEG I FLERE AAR stedse har vandret som en Tumblebold for Skiæbnen, har ieg paa fleeres Anmodning ladet mig overtale til at bringe et kort Udtog fra mit 70 aarige Livs Omvexlinger²⁾, og da Sandheden i et og alt vil skinne frem, saa kunde det findes iblandt Mueligheder, at samme i enkelte Deelee kunde findes lige saa advarende som morende for Læserne. — Det er ikke min Hensigt at smigre eller berømme mine Handlinger, da der har alt for ofte indsneget sig uoverlagte Planer, der dog har haft de redeligste Hensigter til Grund, men desværre alt for ofte er bleven skuffet i mine Forventninger; men hvor er den, der aldrig feiler og altid er den klogeste; dog skal Sandheden være og blive Formaalet for mig og blive den Støtte, som ieg til sidste Øyeblik vil støtte mig ved, og graa Haar, der i fleere Aar har bedækket min Isse, skal i Forening med en god Samvittighed bevidne Sandheden. — Ieg berømmer mig ikke af nogen Heltegierninger eller mærkelige Bedrifter; men unægtelig, ved at ieg undertiden giennemlæser disse Blade, bringer det mig dog stedse tilbage i min Erindring og min Fortiids foranderlige Stilling.

Da Kiøbstæderne i Almindelighed er bedst bekjendte, saa vil ieg navngive *Thisted*, beliggende i Thye, 2 Miile sønder for min Fødebye, *Wixøe* kaldet, ved Hanstholmen, hvor ieg er født i en Gaard ved Navn *Hesseldal*³⁾. Min Fader⁴⁾ var i sin Tiid Skipper og tillige Avlsmand; han var

fra det første, ieg kan bringe i min Erindring, ikke af disse man kalder uformuende, da han den Tiid eied Gaarden Hesseldal og Wixøe Sogns Kongetiende og nogle flere smaae Steder i Sognet. — Da ieg Aaret 1805 fyldte mit 11.

Lars Bleeg Hesseldahl

Aar, solgte han Gaarden og de andre smaae Steder⁵) for medelst Alderdom og nogle paafølgende Svagheder og købte igien en Præsteenkesæde og et andet Sted beliggende tæt ved og foreenede dem under Et; samme laae 5 Miile syd for Wixøe i en By kaldet *Wiisbye*, hvor han i flere Aar levede lykkelig⁶); han holdt mig flittig i Skole og sparede ikke paa min Opdragelse med Hensyn til den Lærdom, som han formodede skulde bane mig Veien i Fremtiden; men af min uforglemmelige Moder⁷) var ieg, efter hvad ieg kan nu skønne, temmelig kiælent opdraget, som man først skønner, naar man er i en sat Alder. Ieg voxede til, men fattede ikke Fasthed i Bestandig (-hed) til mine Bestemmelser; snart fik ieg Lyst til en Stilling, og lige saa snart forkastede den og troede, at en anden Stilling kunde være bedre. Blot en eneste Lyst, nemlig Handelen, den var alene

den Lyst, der havde haft en levende Aand i mit Hierte, og til at sætte mig i denne Stilling manglede ieg Forskud og forudsaa, at der vilde findes mange Hindringer, om ieg endog udstod mine Læreaar. Det gik nu Aar for Aar tilbage for mine Forældre; det bidrog meget til, at min Fader var vist ikke en dygtig Avlsmand, men havde opofret sig mere for Søen, han var dernæst for gammel, og ieg var for ung til at bestyre noget væsentlig; mine andre ældre Brødre, nemlig 2, havde allerede naaet deres Bestemmelse, min ældste Broder⁸⁾ efter at have været Contorist hos Hrr. Amtmand *Ferslev*⁹⁾ i Thisted blev ansat paa *Frederiksborg* i Sjælland som Opsynsmand ved Stutteriet og døde sammesteds i Aaret 1844, en yngre Broder blev Skomagermester i *Thisted* Aaret 1808, da han havde gennemgaaet Søekrigen fra 1801 og siden 1807 og forud lært Professionen i Aalborg¹⁰⁾. — Ieg forblev hjemme i mine Drengaar og drev mine Forældres Avling saa godt, som ieg kunde og forstod, og forskaaned derved min Fader for at holde en Karl; men endelig for at alt til mine Forældres Undergang skulde blive fuldstændig udgik en Pengeforordning, og om ieg ikke feiler meget i min Erindring, troer ieg, det var i Aaret 1808, hvorved de tabte alt og maatte paa Grund deraf sælge sin lille Gaard og leve af en næsten ubetydelig Aftægt, der blev mine Forældre tilbragt, af de usleste Qualiteter¹¹⁾. Ieg havde nu ingen længere Tilflugtssted hos mine kiere Forældre, men maatte nu først begynde og prøve, hvad fremmede Huuse gav og antage en nye Løbebane. Min første Udflugt blev nu at tage Tieneste hos en Bonde som Arbeidskarl; thi endskiønt ieg var ung, besad ieg dog temmelig gode Kræfter og Handelag, saa kunde ieg ogsaa svinge min Lee saa godt som den bedste; men det var ikke min Bestemmelse længe at vedblive denne Function; ieg fik derpaa en Condition i min Fødebye *Wixøe* i Aaret 1810 hos en Kiøbmand ved Navn *P. Thousig*¹²⁾ og var beskæftiget deels med at holde Bog over hans Handel, deels med at reise paa Landet og gjøre Indkiøb af Korn og Fødevarer, som han igien i den daværende Krig med Engeland udskibede til Norge, hvor min Principal og ieg vexelviis skiftede til at reyse med for at

afsætte Varene¹³). I denne Stilling fandt ieg mig tilfreds; men det gode varede kuns kort. Et Par Aar henrandt i denne for mig saa lykkelige Stilling, efter disse 2 Aars Forløb var min gode Principal uheldig og mistede fleere smaae Fartøyer ved fiendtlig Opbringelse, og dernæst vovede han sig for stærk ud med Handelen, saa der ankom flere Vexeler, som han i rette Tiid ikke kunde betale, saa han maatte for at tilfredsstille sine Kreditorer opgive alt under Rettens Behandling og blev yderst fattig; enkelte troede, at det var en falsk Bankerot; men dertil vil Gud og ieg være hans Vidne, at det var en feil Troe, da ieg kiendte hans hele Handel tilfulde. Ieg maatte nu altsaa forlade dette kiere Sted imod min Villie tillige med min højtelskede Principal og gode Madamme, der før havde været mine Skolekammerater, og i hvis Huus og Omværelse ieg havde tilbagelagt saa mange fornøvelige Timer. — Jeg var nu paa nye ude af min Stilling; ieg henvendte mig derpaa til Hrr. Amtsprovst *Bendix* i *Westervig*¹⁴), hvor ieg efter Overhøring blev antaget som Skolelærer i en By kaldet *Randrup*¹⁵) og i en By kaldet *Handrup*¹⁶) næste Aar; det bemærkes, at den Tiid brugtes Omgangsskole paa Landet, der seenere blev afskaffet. Min Løn var kuns lille; men da ieg havde nogenlunde øvet mig godt i Musikken, saa afbenyttede ieg ogsaa denne Leylighed deels med at lære andre og deels med at spille til Gilder, der indbragte mig meere end heele Lønnen; paa enhver Bondegaard havde Manden forpligtet sig til at holde en Julegilde, for at ieg ogsaa kunde faae den Fortjeneste med Musikken, og for ikke at gaae Glip af at blive stadig afbenyttet, saa sluttede ieg Accord med en Deel Karle i Sognet, at de hver Aar til Paaske skulde betale mig en vis Sum, hvorimod de dansede paa denne Maade frit, indtil Betalingstiden kom, og som en Følge deraf kom ieg til at spille overalt. I denne Stilling forblev ieg et Par Aar; ieg fattede efter den Tiid Lyst til at forandre min Stilling; ieg blev nu anmodet af Hrr. Amtsprovst *Bendix* at gaae paa Seminariet, som den Tiid var i *Snedsted*, hvor ieg før havde tilbragt et Aarstiid i den mindste Skole; Provsten gav mig endogsaa Forhaabning om at blive udlært paa 1 eller højeste

2 Aar og strax derpaa blive ansat som Kirkesanger og Skolelærer i *Karbye* paa Morsø. — For at tilfredsstille Provsten lovede ieg at gaae paa Seminariet og blev indskreven¹⁷⁾ dertil; men der var dog stedse noget, der mindede mig om, at ieg ved at gaa denne Vey ikke vilde blive lykkelig og ikke fatte stadig Lyst til at være Skolelærer. Ieg tilstaar, at ieg handlede ganske uoverlagt, og ieg var desværre alt for uerfaren til at følge Hr. Provst Bendixes gode og fordeelagtige Tilbud, da ieg troede en Tiid, at Verden skulde bukke for mig; men ieg lærte siden at bukke for Verden. Ieg rejste nu paa Touren efter Snedsted for der at udvide mine Kundskaber til at være den Kald værdig, som var bestemt for min Fremtids Skiæbne; men io nærmere ieg kom Stedet, io kedeligere blev det mig, og Handelsaanden begyndte at stikke mig; tog derfor en forkert Cours efter Seminariet og kjøbte mig et lille Fartøi, som man bruger dèr at sejle med paa Liimfjorden for at négocere¹⁸⁾, og endskiønt ieg i mine unge Aar saavel ved under-tiiden at fare med min Fader til Norge, som og at seile med smaae Fartøier paa Liimfjorden havde erhvervet mig de Kundskaber, at ieg temmelig godt kunde maneuvrere en Baad; men dog var dette Fartøi temmelig stor at regiere alene, hvorpaa ieg leiede mig en Bondekarl; endskiønt han ikke forstod sig paa Seiladsen, hialp ieg mig dog godt dermed. Ieg begav mig nu paa en Seiltour til Wiborg-Kanten til en By kaldet *Kuls*¹⁹⁾. Til dette Sted havde ieg før som Dreng gjort min første Seiltour for fleere Aar tilbage; ieg lod der mit Fartøi tillade med saakaldte sorte Jydepotter, som fabrikeres der i Omegnen og négocerte dermed²⁰⁾; ieg slog nu Seminariet ganske af Hovedet. Denne Reise var heldig for mig, paa min Indladning fortjente ieg 100 Rbd. paa en Tiid af 14 Dage, og da ieg paa min Tilbage-Reise formedelst Modvind og uroligt Veir maatte anløbe *Nykjøbings* Havn paa Morsø, solgte ieg der Fartøiet med en Gevinst af 100 Rd. endog med den Forbeholdenhed at maatte afbenytte den i 2de Maaneder. Endskiønt ieg havde fortient Penge, gjorde ieg mig selv mange Bebrejdelser; ieg indsaa, at ieg ved denne Udflugt havde paadraget mig mine gode For-

ældres Utilfredshed og Hrr. Amtsprovst Bendixes Vrede, der mente det godt med mig. — Ved min Hjemkomst opstod mange Forhindringer for mig. Amtsprovsten havde formodentlig overtalt Hrr. *Kjer*, Herredsfogden i Wiisbye²¹), til ogsaa at være vreed paa mig, fordi ieg ikke efter hans Bestemmelse havde gaaet paa Seminariet, unægtelig havde han stoer Ret, da han vilde mit Fremtidsvel, og ieg vilde frastøde mig hans Opmærksomhed, og dernæst var det ham ubekjendt, hvor stoer Utilbøjelighed ieg havde for at blive Skolelærer, da der i denne Stilling maa staae en fast Character i Stadighed, og der hersker kuns sielden Handel og andre livlige Adspredelser, som ieg høyligt trængte til. — Ieg ankrede nu med mit Fartøi ved mit Hjemsted Wiisbye; ieg blev først modtaget af Sognefogden og 2de Mænd, der paa Herredsfogdens Ordre forbød mig at lette Anker eller seile bort, før ieg fik en indrulleret Mand med mig, og da der paa Egnen ingen var indrulleret, da ieg alene var i Søelæget, fordi jeg var født i Wixøe ved Nordhavet²²); ieg blev her paa denne Maade ligesom iaget fra min Eiendom og maatte desaarsag nødsages til at levere Fartøiet til den kjøbende, og alt blev bragt i Orden. Nu var ieg igien uden Emploi; Hrr. Herredsfoged *Kjer* i Wiisbye, der var mine Forældres nærmeste Naboe, tilbød mig at komme paa hans Contoir, hvor han enkelte Gange havde afbenyttet mig; men det var nu lige saa stille et Liv som at være Skolelærer og derfor afslog Tilbudet. Ieg var i den Tiid godt kiendt med en Snedker paa Landet, med hvem ieg accorderte mod at blive og opholde mig hos ham, indtil ieg fik en anden Emploi efter mit Ønske, under Navn at staa i Snedkerlære. Ieg forblev hos ham om Somren, indtil ieg havde giort nøiere Bekjendskab med Sognets Beboere iblandt andre en Gaardmand ved Navn *Lauritz Poulsen i Willerup*²³) i Westerviig Sogn, hvormed ieg blev ligesom fortrolig, og ieg besluttede nu at drage til ham, der vilde indrømme mig Huusværelse samt Pakkehus og Loft til Kornindkiøb og Staldrum til en Hest, samt Kost og Logie i hans iboende Gaard. Dette blev alt bragt i Orden; ieg anlagde straks den der paa Egnen brugelige, skjønt vel muligt uberettigede

Landhandel med hvadsomhelst; det var maaske i og for sig selv ikke saa berettiget efter Lovgivningen, som det burde været; men da ieg havde 4 Miile fra nærmeste Kiøbstad, nemlig Thisted, var der dog noget, der talte for og blev endog anseet som en Nødvendighed og blev muelig af den Aarsag aldrig paataalt, da det var kuns Detailhandel, og det vilde falde alt for tungt, om en Mand skulde reyse 4 Miil frem og 4 Miil tilbage for at forskaaffe sig for 4 Skilling Skraatobak etc., ieg gjorde mig endog godt bekiendt i *Aalborg* med Hensyn til min Handelsaffair og derfra erholdt mine fleste Varer og vedblev at holde min Credit ved Liige, saa ieg blot efter kort Tiids Forløb kunde skrive efter Varer, og det blev mig tilsendt med første Skibsleylighed, ieg leverede igien Korn og andre Landets Produkter tilbage for at afbetale min Giæld; ieg blev saaledes ved at formere min Handel dér i Forening med Musikken, som ogsaa ikke indbragte mig lidet; nu kunde ieg igien skiønne paa min Lykke og takkede Gud derfor. — Da man i Sognet erfarede, at Lykken føiede sig for mig, blev ieg yndet af alle, og hvor der var en Gilde i Egnen, og ieg ikke var tilstede med min Musik, var Fornøyselsen som halv tabt, og naar ieg ud paa Natten ikke længere fandt Lyst til at spille, saa havde ieg alletider smaa Eventyrer paa reede Haand, som ieg kunde fortælle med Færdighed, hvorved ieg kunde tilvende mig Selskabets Opmærksomhed; men for ikke at forbigaa det vigtigste i min Tiidshistorie, vil ieg tilføje følgende: — Den før ommeldte Gaardmand, *Lars Poulsen* navnlig, min Huusvert, havde en Pleiedatter ved Navn *Edel Cathrine*, som var en Skiønhed og Egnens Yndling; hun fyldte nu sit 14de Aar. Unægtelig indtræffer det ogsaa i denne Alder, at Skiønhed, Uskyldighed i Forening med Fornuft og Veltalenhed pryder en Qvinde; vores daglige Samtale med hinanden begyndte nu efterhaanden saaledes, at vi om en kort Tiid betragted hinanden som Søskende og paa en ædel-tænkende Maade fortrolige; hun bestyrede min lille Handel i min Fraværelse; naar ieg var ude enten i Anledning af Musikken eller paa Handels Vegne indtraf det ofte, at ieg ikke kom hiem til bestemt Tiid, saa fandtes der Længsel paa begge Sider efter at see og tale med hinanden. Ved

min Hiemkomst fortalte ieg hende, hvad ieg havde udrettet, og hvad der var passeret paa Reisen, hvorpaa hun stedse hørte med Opmærksomhed og bad mig ogsaa undertiiden at reportere det, da hun syntes at kunne gjøre mig Fornøjelse ved at gjøre Bemærkninger derover; men hvad der tildrog sig min største Opmærksomhed af Alt var, at hendes Herkomst var og forblev mig i nogle Aar ubekjendt; naar ieg udsurgte hende om hendes Forældre: Ieg har ikke seet dem, siiden ieg var 2 Aar, hvor min Moder forlod mig her hos min Pleiefader og overlod mig ganske til hans Beskyttelse; men ieg troer, mine Forældre er paa *Færøerne*, hvor han nok muelig er Præst, andre Oplysninger formaaer ieg ikke at give dig; ieg forespurgte mig ligeledes ved hendes Pleiefader, hvor ieg ventede lidt mere Underretning, men fik stedse omtrent samme Svar med Tilføyende, at hendes Moder var hans Cousine og var reist med en Præst, som var kaldet dertil, og siden havde han ikke hørt derfra. Ieg maatte med denne Oplysning lade mig nøie, og nu opgav ieg Haabet om videre Oplysning, da ieg troede, at det vilde findes iblandt Umueligheder at faa videre Opdagelse²⁴). — Min Handel blev efterhaanden større, saa ieg kunde regne mig ikke riig, men temmelig velhavende; ieg havde endogsaa en Dag en ikke ubetydelig Held ved en Strandauction, der holdtes paa en Herregaard, kaldet *Rysensteen*, ikke langt fra *Lemvig*. Skibet var strandet ved *Fjaltringstrand*, og Ladingen bestod af Sukker, Caffé, Allehaande, Peber, Campechetræ etc.²⁵); det var os imidlertid ikke bleven bekjendt, hvad Tiid Auctionen skulde være, hvorfor ieg tog mig en liden Ridetour til *Lemvig* for at blive underrettet om samme. Paa en Miil nær Stedet drog ieg ind paa en Bondegaard paa en Øe, kaldet *Harboør*, hos en Mand, navnlig *Christian Frederichsen*²⁶), en Mand, som ieg kiendte. Ved at berette ham mit Ærinde fortalte han mig, at Auctionen samme Dags Middag tog sin Begyndelse, og at han stoed nu færdig at ride dertil, saa kunde vi gjøre Følgeskab. Ieg blev derved ikke i godt Humeur, da ieg ikke havde berammet mig paa Penge af Betydenhed ligesaalidt som paa Caution, og det var paa et fremmed Sted, hvor ieg naturligviis burde være forsynet (her-) med. Ved at fortælle ham denne Historie

tilbød han uden videre, at han vilde cautionere for 100 Rd., og mueligt han endnu paa Auctionsstedet kunde gjøre mig større Tieneste. Vi kom betiids til Rysenstein, hvor Auctionen skulde holdes; vi henvendte os strax op i Salen til Hrr. Justitsraad, By- og Herredsfoged *Schiønau* fra Lemvig²⁷), der skulde holde Auctionen, hvor min Ven Christian Frederichsen fortalte ham, hvad ieg ovenfor havde sagt, hvorpaa Hrr. Justitsraaden paatog sig selv at være min Cautionist for alt, hvad ieg købte, io mere, io bedre; ieg takked og afbenyttede hans gode Tilbud; ieg købte med Held en betydelig Deel havareret Vare og fortiente paa kort Tiid nogle Hundrede Rd. Ieg begyndte desværre nu at stoele for meget paa Lykken og ansaa enhver Held som en Ting, der hørte til Dagens Orden.

Ieg blev nogen Tiid derefter temmelig overrasket, idet ieg en Dag sad hiemme og talte med min Huusvært, L. Poulsen, da en Mand træder ind af Døren og holdt et Brev i Haanden og ved Ankomsten siger han, her har ieg et Brev til Gaardmand L. Poulsen, og den koster 3 Mark i Porto. Bemeldte L. Poulsen, der ikke kunde læse eller skrive og som Følge deraf aldrig holdte eller havde holdt Correspondance med nogen som helst, han var født af fattige Forældre²⁸), men havde deels ved Giftermaalet og deels ved hans Bestræbelser svunget sig op til en temmelig velhavende Mand, men kendte dog ikke til Brevvexling, han blev heel overrasket og svarte Budet, han vilde ikke betale 3 M. for saadan en lille Billet. Da ieg unægtelig blev meget nysgierrig, overtalte ieg ham til at aabne Brevet, han bad mig derpaa at læse og forklare ham Indholden, der var ordret saaledes:

Kiære Fætter!

Da ieg nu efter fleere Aars Forløb er kommen til Dannemark fra Færøerne, hvor min Mand har været Præst i 7 Aar og er for faae Aar siden befordret til Præst for Branderup og Rurup Menighed i det slesvigske ved Lygumkloster, og desaarsag ønsker ieg at modtage min Datter Edel Cathrine snarest muelig. Ieg vil ikke aleene betale hendes Reise hertil,

men end være dig meget forbunden for hendes Opdragelse.

Din hengivne Cousine

*M. Sørensen*²⁹⁾,

hendes Moder.

Det var et Tordenslag for mine og Fætterens Øren; ieg indsaae, at ieg sad i en nogenlunde goed næringsdri- vende Handel, og min Veninde skulde saa pludselig forlade os. Hendes Pleieforældre, der saavel som ieg stedse elskede hende med største Ømhed, vi kunde ikke saaledes forlade hende, og som allerede i hendes 16de Aar havde til mig bortgivet sit Hierte med hendes Pleieforældres Samtykke, ney, det findes iblandt Umuligheder; vi overlagde Planer, gjorde Indvendinger fra Morgen til Aften; men Resultatet blev dog saaledes, at hun maatte reyse til hendes Forældre; det nærmede sig nu Tiiden til hendes Afreyse. Ieg fore- stillede mig denne Reyses Besværlighed, omtrent 50 Miile frem og ligeledes tilbage og overlade hende til sig (selv), en smuk 16 Aars Pige, som ikke var vant til at reise især i det rremmede, uden at være i hendes Nærværelse. Ieg blev saavel af hende som af hendes gode Pleyeforældre an- modet om at følge med og ledsage hende, og deres Bønner kunde ieg ikke længere modstaae; ieg havde en Hest og kjøbte en Mage dertil og en Vogn, saa ieg fik mig samlet en temmelig kiøn Eqvipage, saa hvad dette angik kunde vi med Fornøielse reise. Ieg havde forud kjøbt mig omtrent 4 Skippund Uld, som ieg tog med paa Reisen til Forhand- ling. Reysen gik nu for sig, og vi naaede efter fleere Da- ges Reise vores Bestemmelsessted og kom til *Branderup*, hvor vi hos hendes Forældre blev godt modtaget; men ef- ter nogle Timers Forløb (faldt) en liden Misforstaaelse ind imellem hendes Forældre og mig, idet ieg sagde til min Forlovede: Ieg kiører i Morgen til *Flensborg* paa Hande- lens Veye og kommer formodentlig igjen om 3 eller 4 Dage, vil Du da gjøre Dig færdig at følge med til Jylland, hvor- paa hun strax svarte Ja! Strax paastod Hrr. Pastor *Søren- sen*³⁰⁾, at beholde hende for dem for bestandig og tilegne sig den Ret, som Forældre kan gjøre Krav paa; ieg paa- stod den Ret, som ieg, hendes Forlovede, kunde fordre, og tillige havde ieg Ordre fra hendes Pleieforældre uden

videre at bringe hende tilbage; min Forlovede paastod, at hun ved hendes Afreyse gav saavel mig som hendes Pleyeforældre en Løfte, som hun aldrig uden Tvang vilde fragaa, nemlig at reyse med mig tilbage igien til Iylland, endog ydermere bestyrkede hun sig ved, at hun aldrig havde haft den Fornøyelse at kiende hendes Forældre før nu, og kunde ikke overtale sig at afvige fra den Pligt, hun skyldte disse, der havde givet hende sin gode Opdragelse. Tingene blev ved denne Forhandling ikke kommen til nogen Resultat. Næste Dag kiørte ieg til Flensborg og bad dem at overveie Tingene nøyere i min Fraværelse, endelig ved min Tilbagekomst kom det ommeldte atter paa Bane, og efter lang Drøftelse blev Resultatet, at ieg skulde næste Dag kiøbe mig en en Miilsvey derfra beliggende Kroe, *Linnetskov*³¹⁾ kaldet, beliggende i en stor Skov imellem *Riibe* og *Lygum-kloster*, og endskiønt Pastor Sørensen lovede at være mig behjuelig og holdte hans Løfte saavel med Raad som og med Penge til Terminerne, saa indsaae ieg efter et Aars Forløb ikke at kunne bestaae; ieg indsaar snart, ieg havde vovet mig ud paa en glat Iis, hvoraf ieg efter faae Aar ikke selv kunde reede mig ud af uden store Tab; ieg indsaar, at ieg havde kiøbt for dyrt, lige saa vel som ieg vidste, at ieg ikke forstod den Bedrift, som ieg var kommen i, deels med Avlsvæsenet og Brændeviins Brænderie, som Kiøkkenhandel og Kroeri, dernæst ingen troe omgivende om mig. Min Forlovede skulde blive hos hendes Forældre til hendes 20de Aar³²⁾. Ieg maatte nu gjøre en Reise til *Tyeland* for at realisere min Handel og bringe mine Sager i Rigtighed; samme blev desværre ogsaa bragt i en daarlig Rigtighed; hvad ieg havde til Gode, maatte ieg for største Deel slaae en Streg over, da mine Debitorer indsaar, ieg skulde forlade dem og Landet og kunde paa denne Maade ikke ved Handel creditere dem meere, og endog bebreidede mig, at ieg ikke kunde sagsøge dem, da det var en uberettiget Handel; men hvad ieg skyldte, maatte ieg betale. Ieg forlod nu Tye og Jylland og tog mine gamle Forældre med mig³³⁾ i Formeening at gjøre dem deres Livsdage saa bliide og lykkelige som muelig. Min Fader var gammel og svag og i nogle Aar var sit Syn berøvet. Vi naaede nu

efter flere Dages Reise til Linnetskov, som ieg nu var Eier af, og havde kjøbt med al Besætning saavel ind- som udyvendig, intet undtagen, hverken levende eller dødt. Ieg havde ved første Udbetaling blottet mig for Penge, saa ieg siden maatte bygge paa Credit i dette fremmede Land. Fra nu af begyndte Lykkens Stjerne at dale. Ieg var alene om at tænke, ieg skulde holde mange Tienestefolk; min Moder var vel hos mig; men hun var for gammel, og min Fader var ældre og maatte bestandig holde Sengen; ieg var for ung, min Forlovede var yngre. Pastor *Sørensen* hjalp mig med Raad og Daad og var en goed Veileder; men han kom kuns enkelte Gange. Min Næringsvey udfordrede mange Penge og mange Reiser; mine Tienestefolk var utroe i min Fraværelse og kuns lidet bedre i min Nærværelse; ieg opdagede mange Feiler, men ved at paatale det, fik ieg almindelig til Svar: Saaledes bruger vi det her i Landet. Ieg saae øyensynligt min Undergang i Møde Dag for Dag, saa ieg kunde nok beregne inden faa Aar at være ruineret; ieg aabenbarede alt for Hrr. Pastor *Sørensen* og min Kiæreste, der beklagede mig, men derimod holdt alt skiult for uvedkommende. Ieg fandt mig sielden og næsten aldrig tilfreds, hvorfor ieg reyste ofte for at adsprede miine Tanker; men altid faldt Veien til min *Triine*, hvor hun talte om vores kiære Fødeland og bringer vores forrige lykkelige Dage i Erindring. Min *Triine* fyldte nu sit 20de Aar, og ieg giftede hende³⁴), skiønt Haabet om goede Udsigter var forbie. Hun var standhaftig og forloed aldrig den, til hvem hun i sit 16de Aar havde givet sit Hierte, uagtet flere Tilbedere indfandt sig hos hende. Hun eiede Naturgaver endog i vores mørkeste Øyeblikke at bringe sig selv og anden i godt Humeur; vi deelte i Enigheed vores Skiæbne, ieg begyndte igien at troe, at Handelen endnu engang skulde indbringe mig min Fortiids Lykke, ieg reiste derpaa til Jylland og kjøbte Kreaturer og solgte samme i Holsten, som der i Egnen er almindelig Brug; men uagtet alle Forsigtighedsregler vilde dog Lykken ogsaa deri nægte mig Bistand; ieg tænkte ved mig selv, at ieg havde hørt Tale om, at der gives en Tiid i Livet for ethvert Menneske, hvori den skal føle sine Besværligheder, og lykkelig er den, hvem det

træffer i sin Mid(del)alder. Men Uheld til min Handel kunde dog ikke opveie med min lykkelige Giftermaal, saa ieg altid havde noget der beroligede mig, og aldrig var min Uheld saa stoer, at vi manglede Livets første Nødvendighed; mine Handler var ogsaa undertiiden Farè underkastet, da ieg handlede saavel med det kiendte, som disse, hvortil ieg ikke kiendte. — Saaledes erindrer ieg engang, at der strandede et Skib paa *Hvidberg Strand* i *Tyeland*³⁵), der var ladet med Sinkke- (∩: Zink-) plader; ieg gjorde mig bekiendt, hvad Dag Auctionen skulde holdes, ieg kiørte dertil og kom til rette Tiid; men da hverken ieg eller nogen iblandt den forsamlede Mængde kiendte, hvortil disse Varer var anvendelige, saa var ieg heldig og kiøbte saa meget, mine Heste kunde trække, og om ieg erindrer rigtig for 200 Rd. Courant. Ieg begav mig dermed paa Reise til Holsten; ved min Hiemkomst reiste ieg til *Lygum-kloster*, hvor ieg tog en af Sinkkepladerne med til en Guldsmed, der var min Ven. Ieg spurgte ham, om han kiendte det; han svarte Ia, det er en Metal, kaldet Spiavter³⁶), og hører til vores Profession, det bruges til Slaglod og koster her 2½ lybsk Skilling pr. Lod paa Apotheket; ieg syntes, det gav mig en Glimt af Haab, da ieg havde kuns givet 2½ lybsk Sk. for pr. ₤; men saadan en Plade kan Du vel knap sælge i hele danske Holsten, ia, vi køber det kuns i Lod- og qvt.-viis, og paa mit Værksted forbruges omtrent 8 Lod om Aaret. Glæden blev til Kiedsommelighed; men dog gik denne Handel efter Ønske; ieg fik det afsat med Fordeel; men efter en Tiids Forløb solgte ieg *Linnetskov*³⁷) med stoer Tab. Min Svigerfader blev omtrent befordret i samme Moment til *Vester Hierting* og *Guldager Meenighed* i Jylland³⁸). Jeg kiøbte mig en Værtshuus i *Tønder*, *Vestergade No. 154*³⁹) og boede der en Tiid, da det generede mig at komme fattig tilbage til mit Fødeland, og tillige formeente ieg at kunne ernære mig der. Ieg anskaffede mig 2de Heste og 1 Vogn for at drive det i Holsten saakaldte Foerværk⁴⁰), der i Forening med min lille Værtshuus og min øvrige Smaahandel vilde blive saa indbringende, at ieg kunde faa min gode Udkomme. Men da ieg lærte Holsteenerne at kiende, tabte ieg Haabet om nogen Fremgang i dette

Land, da de støder gierne enhver dansk Mand fra sig og bestræber sig for at forfølge den Fremmede. — Det første Aar gik det ganske godt paa Grund af et besynderlig Tilskikkelse; dette skeete saaledes: Ieg fik en fra *Riibe* afsat Procurator i Logie ved Navn *Poulsen*⁴¹⁾; han var uden Familie, og da han var barnfødt i *Linnetsgaard* ved mit før iboende *Linnetskøvs Kroe*, og medens ieg boede sidstnævnte Sted havde ieg hans Faders Gaard at driive et Aarstiid, efter at den var opgivet under Rettens Behandling⁴²⁾, og ved denne Leilighed søgte hinandens Bekiendtskab; efter at han havde gjort en Reise paa Vestindien for at søge sin Lykke, mislykkedes det ham og kom med uforrettet Sag tilbage. Han opsøgte mig nu i Tønder og logerede hos mig, uden at vide selv eller forklare mig, hvad han tænkte at foretage sig. Han foretog sig en Reyse til *Øen Sylt*, beliggende i Vesterhavet, hvor der paa *Øen* existerer en saakaldt Fuglekøie, og hvor der i 3 Maaneder fanges næsten utallige Graaeænder, Smøen⁴³⁾ og Ærtlinger⁴⁴⁾; han accorderte og modtog dette Aar, hvad de fangede, imod at de skulde levere samme hveranden Dag i Tønder i min Boepæl. Dernæst kom vi senere til Accord, at ieg skulde kiøre med ham og de omtalte Ænder den heele Tiid imod en Betaling af 2 Specier daglig og frie Fortæring for mig og mine Heste: Den første Maanedstiid var vores Tour paa *Flensborg*, hvor vi logerede hver anden Nat og i Tønder hver anden Nat for at afhente Transporten. Da der nu efter en Tiid ikke længere kunde findes Afsætning der, maatte ieg undertiiden forandre Cours og reyse til *Als*, nemlig *Sønderborg* og *Augustenborg* for at faae Afsætning, ia endog til *Gravensteen*, *Aabenraa*, *Haderslev* etc. Da de 3 Maaneder var forbie, hørte denne Kiøretour op; ieg solgte derpaa Hestene. Efter min og min Kones Samtykke kiøbte ieg mig endeel Manufactuurvarer, hvormed ieg reyste ikke aleene i Omegnen af Tønder, men ogsaa undertiiden over Toldgrænsen, saa ieg bestandig var i Beskæftigelse med Handelen. Ieg medbragte ogsaa endeel forarbejdet Sølvtoy, som ieg lod forarbejde hos gamle Guldsmede, der sad uden Næringsvey. Uagtet alle mine Bestræbelser gik det dog tilbage, og ieg kunde indsee, at mine Bestræbelser vare frugtesløse.

Ieg solgte nu mit Sted uden Fordeel og fik kun lidet tilovers af min Formue; ieg tænkte ofte, om der ikke paa en eller anden Maade kunde gives en Leylighed til Jylland, hvortil ieg kunde flytte, da ieg syntes, ligesom Lykken havde nægtet mig sin Bistand. Det(te) nærmede sig Flytte-tiiden, og ingen Leylighed indtraf til Jylland; ieg maatte nu leye mig et Par Værelser i en Bondegaard kaldet *Torden-skov*⁴⁵⁾ ved Lygumkloster, og ieg vedblev at driive min lille Handel der paa Landet som sædvanlig, og derved ernærede ieg mig nogenlunde, saa ieg ved Hiælp af min Kones sparsomlige Huusholdning og ved Musikken til Gilder der i Omegnen, hvortil ieg blev anmodet af Stadsmusikanter *Rode*⁴⁶⁾ i *Lygumkloster*, der ogsaa var mig til Nytte. Mine Forældre var nu for lang Tiid tilbage døde⁴⁷⁾, og vi havde kuns et Barn, født i Linnetskov⁴⁸⁾. Vi vandrede i nogle Aar næsten som en Tumlebold for Skiæbnen og maatte for stedse boe til Leye. Da vi nu begge længtes efter Jylland og dernæst for ikke bestandig at see Linnetskov, der laae 1 Miil derfra og stadig være Øienvidner til, at andre skulde binde Neeg paa de Agre, der var giødet med vores Sved, saa besluttede vi at forlade Holsten, hvor vi var ligesom bleven stifmoderlig behandlet og troede, at der engang endnu i Livet maatte gives en Forandring til det bedre. Ieg leyede derpaa en Vogn for at bringe os til den Plads, vi havde bestemt, nemlig *Skive* i Jylland, hvor vi paa 20 Miiles Distance ingen kiendte. Ieg medbragte det allernødvendigste Boehave samt en høyst frugtsommelig Kone⁴⁹⁾ og et 3aars Barn. Vi fortsatte nu Reysen i 5 paa hinanden følgende Dage, til vi naaede Kiøbstaden *Skive* i Jylland⁵⁰⁾. Ieg, saavel som enhver vil indrømme mig, at dette var et urigtig og uoverlagt Plan og et farlig Lotterispil; men naar Gud er med os, hvo kan da være imod os.

Noter.

¹ og ²) Livsskildringen synes at være skreven i Hesseldahls seneste Leveaar, paabegyndt omkring 1857. Naar han omtaler „sit 70aarige Livs Omvexlinger“, maa denne Vending opfattes som Udtryk for et noget afrundet Tidsmaal, han døde i sin Alders 68te Aar (se Stamtavlen).

³) Lars Bleeg Hesseldahl, vor Hovedperson, er døbt i Vigsø Kirke

den 9de Juli 1794 (se Stamtavlen); blandt Faddere ved hans Daab nævnes Jomfru Karen Bleeg og velædle Provstinde Hvass. Denne Provstinde Hvass hed *Sophie Cathrine Dyssel*, var født 1751 som Datter af Borgmester i Viborg, Etatsraad Arnold C. Dyssel og Hustru, Maren Grotum Holst og ægtede den 13de Oktober 1789 som dennes 2den Hustru Sognepræst til Nors og Tved, tidligere til Snedsted, Provst Anders Erikssen Hvass.

4) Niels Christensen Hesseldahl (se Stamtavlen).

5) I „Aagaard: Beskrivelse over Thy, 1802“ er Hesseldal den eneste Ejendom i Vigsø, der nævnes særskilt som større Gaard i Sognet. Hesseldal havde paa den Tid, vor Hovedperson Lars Bleeg Hesseldahl blev født, været i Slægtens Eje i over 50 Aar og gaaet i Arv i alle Tilfælde een Gang fra Fader til Søn (se Stamtavlen); men allerede inden Aarhundredskiftet begynder den daværende Ejer af Gaarden, vor Hovedpersons Fader, Niels Christensen Hesseldahl, at sælge bort af Ejendommen. Af Skøde- og Panteregistrene fra hin Tid fremgaar det, at 11te Oktober 1796 sælger Niels Hesseldahl til Peder Krogh i Vigsø Halvparten af „det store Pakhus i Vixø“, 9½ Fag, for 230 Rd. Man kan af dette Ejerskifte slutte sig til, som ogsaa Sønnen bekræfter, at Niels Hesseldahls Virksomhed, i alle Tilfælde i hans yngre Aar, som Skipper og Skudehandler paa Norge har været ikke helt ubetydelig. I Folketællingslisterne fra 1787 og senere fra 1801 kalder Niels Hesseldahl sig Bonde og Gaardbesidder; men ved sin ældste Søns, Chresten Nielsen Hesseldahs Død i Frederiksborg Nyhuse (se Stamtavlen) benævnes denne som Søn af Skipper Niels Hesseldahl. To Aar efter Salget af Pakhuset sælger Niels Hesseldahl den 18de Juni 1798 (læst den 29de Januar 1811) til Chresten Madsen Hundborg et Hus i Vigsø, „Rolighed“, af Htk. 2 Skp., 1 Fdk., 2½ Alb. for 380 Rd., den 17de Juni 1803 til Anders Erichsen i Bjerre et Sted i Bjerre af Htk. 6 Skp., 2 Fdk., for 315 Rd. Courant, den 17de Juni 1806 til Peder Christensen Wotborg i Votborg dennes hidtil iboende Fæstehus af Htk. 6 Skp., 2 Alb., for 400 Rd. Courant. Faa Dage efter, den 25de Juni 1806, afhændes Hovedejendommen, idet *Jens Ovesen* i Ræhr køber Gaarden Hesseldal af Htk. 3 Td., 2 Fdk., ½ Alb. (dog med Undtagelse af „Eskildseng“ af Htk. 2 Fdk., 1¾ Alb.) samt den til Gaarden hørende Vigsø Sogns Kongekortniende af Htk. 9 Td. — alt for 3200 Rd. (læst den 22de Juni 1813). Niels Christensen Hesseldahl siger sig herefter boende i Visby Sogn, og han sælger herfra i 1810, den 19de Juni, til Hans Mygind, Stedet Bruunberg i Vigsø af Htk. 1 Skp., 2 Fdk., 2 Alb. for 345 Rd.; men dette Sted maa Niels Hesseldahl have overtaget igen; thi den 4de November 1812 sælger han det til Peder Bjerregaard for 1540 Rd. Courant. Den nye Ejer af Hesseldal i Vigsø, Jens Ovesen fra Ræhr, var i 1803 bleven gift med Martha Brix, en Datter af Jeppe Mogensen Brix i Glæde i Lild Sogn, og fra dette Ægtepar nedstammer *en yngre Slægt* med Navnet *Hesseldahl*. Af Ægteparrets 6 Børn skal her nævnes Kaptajn Jørgen Jensen Hesseldal og Toldassistent Jens Brix Hesseldahl.

6) Den 2den Maj 1806, knapt et Par Maaneder før Niels Hesseldahl sælger Hesseldal i Vigsø, køber han i Visby, Hassing Herred af Pastor

Bays Enke s.stds. (læst den 7de April 1808), for 850 Rd. et Sted af Htk. 1 Td., 1 Skp., 2 Fdk., $1\frac{1}{3}$ Alb.; hertil følger han ifølge Skøde af 16de Juni 1808 en Parcel af Peder Siigs Gaard s.stds. af Htk. 1 Skp., $\frac{1}{6}$ Alb., og ifølge Kontrakt af 19de Juni 1809 et Sted købt fra Jens Skriver s.stds. af Htk. 1 Td., 3 Skp., 1 Fdk., 1 Alb. Paa denne Ejendom lever Niels Hesseldahl og hans Hustru i 9 Aar. Pastor Bays Enke hed *Karen Margrethe Billeschou*; hun havde været gift med Sognepræsten til Visby og Heltborg Ole Abrahamsen Bay, der var født i København den 20de Marts 1738, og som døde i Visby den 6te August 1799. (Wiberg: Præstehistorie).

7) Anne Larsdatter (se Stamtavlen).

8) Chresten Nielsen Hesseldahl (se Stamtavlen).

9) *Niels Ferslev* til Frisholt, Bataillonschef ved Landeværnet, Kammerraad og Landvæsenskommissær, den 4de September 1793 Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, det senere Thisted Amt, død den 29de Juni 1803. (J. Bloch: Danske Amtmænd).

10) Anders Nielsen Hesseldahl (se Stamtavlen).

11) Aaret 1808 maa være en Fejlhuskning fra L. B. Hesseldahls Side; dette Aar synes ikke i nogen særlig Grad at have været kritisk for Bønderne eller at have medført Omvæltninger i nord- og vestjyske Samfundsforhold. Niels Hesseldahl afhænder hverken sin Ejendom i Visby eller gaar paa Aftægt i 1808; det gør han først i 1815. Det vanskelige Aar, der knækkede saa mange herhjemme, og som Sønnen har bidt Mærke i, har for Niels Hesseldahl som for alle hans Lidelsesfæller sikkert været 1813 og ikke 1808. Af Skøde- og Panterregistrene fremgaar, at Niels Hesseldahl overdrager til *Peder Sørensen* a Karby saavel Præsteenkensædet som Parcellen af Peder Siigs og Stedet af Jens Skrivers, alt for en Sum af ca. 1333 Rbd. N. V., og blandt Betingelserne er den, som L. B. Hesseldahl anfører, at Køberen opfylder Kontrakten med Niels Hesseldahl om „min og Hustrues Aftægt“. Denne Overdragelse er dateret den 28de Juni 1815 (jfr. Note 6).

12) *Peder Thousig* var Aaret i Forvejen, den 22de December 1809 i Vigsø bleven viet til Pigen Anne Larsdatter Skjelsgaard. Ægteparret boede i den vestligste Gaard i Vigsø, en anselig toetages Bindingsværksgaard, hvorfra han drev en betydelig Handel og var vel nok den mest ansete Købmand og Skudehandler i Byen. *Anne Skjelsgaard* var døbt i Vigsø den 16de November 1788, Datter af Skipper i Vigsø, Lars Christian Skjelsgaard og Hustru Margrethe Søe og Søster til Kaperkaptajn Peder Larsen Skjelsgaard, døbt i Vigsø den 20de Juni 1784, (om ham se Kay Larsen: Danmarks Kapervæsen, pag. 78).

13) Om det rige Handelsliv, der rørte sig i Vigsø i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, om Travlheden ved Stranden, i Pakhusene, om Færdselen paa Vejene mellem Vigsø og Thisted, dengang da i Aarene 1812—13 Vareudvekslingen mellem Nordvestjylland og Norge over Vigsø var paa sit højeste, om den raa og frodige købslaaen endvidere, hos Peder Thousig eller hos Ole Damgaard — Ole Gaas — i hvis Boder man formelig vadede i Alenkram, Kattuner og Sirtser henslængte paa de skidne

Lergulve og om — det store Krak, se en Artikel i Thisted Amtsavis 1873, No. 239, betitlet: Thyland omkring ved 1814. Om Skudfart se Aagaard: Beskrivelse over Thy, 1802, og Saml. til jysk Hist. og Topogr. 3 R. 1 B.

14) *Peter Christian Bendix* blev 1799 Sognepræst til Vestervig og Agger; fra 1812 tillige Amtsprovst for Refs samt Sønder og Nørre Herreder paa Mors.

15 og 16) Nogen Tilkendegivelse heraf synes ikke at være tilført Protokollen for Thisted søndre Amtsprovsti i Aarene omkring 1812—13.

17) Navnet Hesseldahl findes hverken i Journal eller Elevfortegnelse for Aarene omkring 1815 i det fra Snedsted Seminarium til Ranum Seminarium afgivne Arkiv.

18) Her nærmest at prange, „sjakre“. Négoce (længere henne): „Kram“.

19) Kvols.

20) Om Krejlerlivet se Saml. til jysk Hist. og Topogr. 2 R., 1 B. samt Thisted Amts Aarboeg 1910 pag. 85 og 1920 pag. 165.

21) „Hr. Kjer, Herredsfogden i Wiisbye“ (længere henne: „Hr. Herredsfoged Kjer i Wiisbye“) maa være en Mystifikation eller bero paa en Sammenblanding af to Ting. Naar Aagaard i sin Beskrivelse over Thy, 1802, skriver om Vestergaard i Visby, den største Gaard i Sognet, af Htk. 10 Td., 7 Skp., 2 Fdk. og med Vindmølle tæt ved, at denne Gaard beboes af den nuværende Herredsfoged, der tillige er Herredsskriver for de to sydlige Herreder, saa maa denne Aagaards Henvisning gaa paa Kiærs Svigerfader, Høyer, der paa denne Tid netop er Herredsfoged og Skriver i Hassing og Refs Herreder — og ikke paa Kiær. *Lauritz Pedersen Høyer* var Herredsfoged og Skriver i Hassing og Refs Herreder fra 1766 til 1818, tillige Birkedommer og Skriver i Vestervig Birk 1767 til 1800 (som ved Reskript af 14de Januar 1800 inddrages under Hassing og Refs Herreder); død den 5te Oktober 1818. *Hans Schandorph Kiær*, døbt i Snedsted den 17de December 1775 som Søn af Degnen Jens Kiær og Hustru Bodil Sophie Nielsdatter, døde paa Selbjerggaard i Tømmerby den 27de Juli 1833. Han ægtede i Visby den 27de Juni 1801 Elisabeth Høyer, døbt i Visby den 30te Decbr. 1785, død paa Selbjerggaard den 21de Juli 1867, Datter af Herredsfoged Lauritz Høyer og Hustru Johanne Kirstine Listo. Kiær boede i 1801 paa sin Svigerfaders Gaard, Vestergaard i Visby — assisterede sandsynligvis Svigerfaderen i dennes Skrivestue — 1826 udnævntes han til Foged og Skriver i Øster og Vester Han Herreder; han kaldes ved denne Udnævnelse „Kystbefalingsmand“; at han ikke har haft Herredsfogedembede eller andet kgl. Embede før 1826 bestyrkes yderligere derved, at han først i det følgende Aar, 1827, gør Indskud i Enkekassen som kgl. Embedsmand. I 1827 købte Kiær Tanderupgaard og entledigedes i Naade den 6te Juli 1831.

22) Denne noget uklare Passus maa, med Henblik paa at Beboerne paa Vestkystens Handelspladser — og Hesseldahl altsaa som født Vigsømand — i hine Krigsaar var indrullerede i Sølægdet, forstaas paa den Maade, at Hesseldahl har haft om Bord med sig en Mand af Landmilitsen,

og at Øvrigheden i Visby — om med Rette eller „fordi Hr. Kjer var vred paa“ Hesseldahl — har forlangt, at denne skulde have en Mand med sig, der som Hesseldahl selv var indrullet i Sølægdet. Værnepligtige af Landmilitien maatte forøvrigt i Krigsaarene ikke forlade deres Hjemsted uden Tilladelse.

23) *Laurids* — eller *Lars* — *Poulsen* i Villerup var gift 1. G. med Enken Johanne Jensdatter, gift 2. G. den 30te Juli 1808 med Pigen Karen Christensdatter fra Handrup.

24) Edel Cathrine var født i Holstebro 4de Juli 1800 som Datter af Mariane Sørens datter fra Thisted og udlagt Barnefader Jens Peter Sørensen Møller af Holstebro; han, der benævnes Snedkerdreng, var saa uformuende, at han ikke kunde betale Lejermaalsbøde, 24 Skilling, som hans Fader, Vægter Søren Henrichsen, betalte. Edel Cathrine blev konfirm. i Vestervig Kirke 1ste Sønd. e. Paaske 1817.

25) Ifølge Skodborg og Vandfuld Herreders Auktionsprotokol afholdtes Tirsdagen den 6te April 1819 Strandingsauktion paa Ryssensten i Bøvling Sogn over den fra det paa Fjaltring Strand indstrandede præjsiske Skib Carl Edward bjergede Ladning, bestaaende af Kaffeboerner, Peber, Allehaande, Nelliker, Kanelbark, Kanelfrø, Rom i Fade, samt en Del Farvetræ. Dagen efter fortsattes Auktionen paa Stranden over Skibsvraget.

26) Hverken i Folketællingslisten for 1801 eller for 1834 findes der nogen Christian Frederiksen i Harbøre Sogn, Vandfuld Herred.

27) *Frederik Christian Schönau* blev 1802 Byfoged i Lemvig samt Herredsfoged i Skodborg og Vandfuld Herred, under Krigen med Engländerne tillige Overbefalingsmand ved Kystmilitien.

28) Se Note 23.

29) „M. Sørensen“ er altsaa identisk med Mariane Sørens datter, Edels Moder, nu gift med Sognepræst til Branderup Peter Sørensen (se Note 24 og 30). Det er ikke lykkedes, trods al Umage, at konstatere noget om hendes Herkomst. At hun angives at være fra Thisted, skyldes sikkert kun, at hun har opholdt sig her en kortere Tid og været knyttet til Familien Rosenberg, med hvilket Navn hun efter sit Ægteskab nævnes. Thisted Kirkebøger indeholder intet om hende, det samme er Tilfældet med Hvidbjerg (Thyholm) Kirkebog; men en meget mærkelig Attest fra den daværende Præst beretter paa Grundlag af Forespørgsel hos ældre Folk, „at Maren Sørens datter Rosenberg, nu gift med Pastor Sørensen i Guldager er født i Hvidbjerg Anno 1775 i Efterhøstens Tid“. Hun døde paa Kolding Nørremark den 13de April 1868, omkring 90 Aar gl.

30) Peter Sørensen, født paa Hevringholm, Vivild Sogn, Sønderhald Herred, den 16de April 1780, døbt den 21de Maj, død paa Horsted Mark, Højen Sogn, Jerlev Herred, den 28de Oktober 1876 (se Note 73), var Søn af Forpagter, senere Ejer af Hevringholm, Laurids Sørensen, og Hustru Maren Jensdatter Wad. Peter var den ene af mindst 12 Søskende, hvoraf i hvert Fald de 4 fra Tid til anden havde Tilknytning til Thisted Amt. Ældst af disse 4 var *Anders Sørensen*, en Tid lang Forvalter hos Justitsraad Fønss paa Todbøl, senere Ejer af Øland i Harring Sogn, den han mageskiftede med Irup, som ejedes af hans Svigerfader

Anders Stigaard. Anders Sørensen paa Irup blev Stamfader til en udbredt Slægt af hvilken 4 Generationer, Søn efter Søn, arvfog Irup, der endnu er i Slægtens Eje. En yngre Broder til Anders var *Søren Sørensen*, der en Tid lang var Amtsforsvalter i Thisted og som saadan havde Bopæl og Amtsstue i Dr. Sagers Gaard paa Storegade. *Niels Sørensen*, en tredje Broder, ejede omkring ved 1814 Hindsels i Hvidbjerg Sogn — og endelig var der *Peter Sørensen*. Denne fik sin første Uddannelse hjemme paa Hevringholm af Informatoren, Student Rasmus Haslev. Efter at Peter Sørensen i 1802, den 28de Oktober, havde afsluttet sin Embedseksamen, træffer vi ham i de første Maaneder af 1803 som Informator for Hr. Lillelunds Børn paa Ørndrup i Karby Sogn, Mors. I de $\frac{5}{4}$ Aar, han opholder sig her, assisterer han lejlighedsvis Provst Obel i Karby med at prædike i dennes 3 Kirker (Karby, Hvidbjerg og Redsted), og Provsten forsyner den unge Theolog med den smukkeste Anbefalingsskrivelse, de bedste Ønsker, dateret Karby Præstegaard den 27de Maj 1804. I Slutningen af samme Aar er Peter Sørensen flyttet over mod sin Hjemstavn, Djursland, og er nu Informator paa Lykkesholm i Lyngby Sogn for Otto Christoffer Mønstedts Børn. I 1807 faar Peter Sørensen sit første Præsteembede, idet han under 18de December s. Aar kaldes til Præst for Norderøernes Præstegæld under Færøerne med Hovedkirke paa Viderø og Bolig i Ønagjerdi. Hvorhenne han har truffet sin Husholderske, sin senere Hustru, Mariane Sørensdatter (se forrige Note), der efter eget Udsagn, i sit, her i Hesseldahls Biografi citerede Brev, har været med Præsten i det fjerne Embede i flere Aar, (medens hun lader Laurids Poulsen i Villerup tage sig af hendes lille Datter) ved vi ikke. Det synes godtgjort, at Peter Sørensen gennem Aarene vedblev at staa i Forbindelse med Irup, om end med Tiden sjældnere og sjældnere, og det er vel troligt, at han her har gjort Bekendtskab med denne Thylands ferne Datter, Mariane. Holder vi os til Brevet i Hesseldahls Biografi, og jævnfører vi Indholdet af dette med de personalhistoriske Optegnelser, som Charles Sørensen offentliggør om sin Grandonkel Peter Sørensen i Saml. til jysk Historie og Topografi X, pag. 117, og hvori anføres som Kuriosum, at Mariane paa Færøerne af Befolkningen kaldtes „Maren Jyske“, synes det at være i sin Orden, at Mariane Sørensdatter har været med Præsten paa Norderøerne, et Forhold man har draget i Tvivl. Af mindre Værdi som Bevis for vor Antagelse er det maaske, at vor Mariane Sørensdatter af Personer, der staa den Sørensenke Slægt nær, anses for at være identisk med en, i den saa sent som 1881 i Embedet beroende, nu forsvundne Kirkebog for Viderø fra Aar 1810, anført Maren Sørensdatter, der den 2den Februar s. Aar i Viderø Kirke fik døbt sit i Ønagjerdi den 26de Januar fødte uægte Pigebarn. Kirkebog fra den Tid mangler som sagt nu, og alle Protokoller og Registre fra Landfogdens Arkiv fra hine Aar er forlængst tilintetgjorte; intet Bevis kan præsteres paa vedkommendes Identitet, vi har kun Gisningen tilbage. Pastor Peter Sørensen sørgede for Menigheden paa Færøerne i godt 6 Aar, idet han den 3dje Januar 1814 blev kaldet til Branderup i det tørringlehnske Provsti. Han maa imidlertid før den Tid have været hjemme; thi den

1ste Januar 1813 træffer vi ham i Thisted, i hvis Kirke han da forretter Vielsen af sin Broder, Hr. Amtsforvalteren, til dennes Kusine, Jomfru *Ingeborg Wad*, ved hvilken Handling D'Hrr. *Anders Sørensen* til Irup og *Jens Wad* til Ullerupgaard er Forlovete. Peter Sørensen underskriver sig her i Thisted Kirkebog som Sognepræst til Norderøernes Sognekald; han er vel henede og andrage om Forflyttelse og søge nyt Embede. Iøvrigt fraaadte Peter Sørensen sit Embede paa Færøerne i god Forstaaelse med sin Menighed. „Dog vidnes det af alles Mund, Enden var god af Hjertens Grund“, staar der i et færøisk Opus, kaldet „Norderøernes Præsteviser“; men Formen, hvori Visen er affattet, tyder jo rigtignok paa, at Forholdet ikke altid var saa godt. Peter Sørensen skal have været en streng Bodsprædikant heroppe og gjort kraftig Indsigelse fra Prædikestolen i Viderø Kirke mod, at man sløsede med Ydelse af Gave-søjd etc. Om Peter Sørensen se endvidere Noterne 38, 64 og 73.

31) Af Skøde- og Pantebøgerne fremgaar det, at Niels Andersen Heitmann i Lindet Kro (o: Linnetskov Kro) ved Kontrakt af 18de November 1819, læst 6te December s. Aar, har solgt Lindet Kro til Lars Hessel-dahl af Visby for 3120 Rd. Sølv.

32) Af en Tilførsel af 29de December 1868 til Kolding Købstads Skifte-protokol i Anledning af Mariane Sørensdatter Rosenbergs Død, (se Note 29 nederst) fremgaar det, at afdødes Datter, Edel Cathrine (Trine) Sørensen før Moderens Ægteskab havde været hos Lars Poulsen i Villrup ved Thisted. Et Par Aar efter, at afdøde havde indgaaet Ægteskab med Pastor Sørensen, fik denne Besked om Barnets Eksistens, og Barnet kom nu til Moderen, der da boede i Branderup.

33) Se Note 52.

34) Parret er viet i Arrild Kirke, Hviding Herred, den 18de Oktober 1820.

35) Ifølge Hassing Herreds Auktionsprotokol indstrandede den 18de August 1821 paa Hvidbjerg vesten Aa Strand et Skib fra Swinemünde ført af Kaptajn Spann. Strandingsauktionen afholdtes paa Stedet den 31te August s. Aar og siden den 8de Oktober. Ved denne Lejlighed er anført i Protokollen, at Skibsladningen for en Del bestaar af Zink.

36) Spiavter, gammelt Handelsnavn for Zink (jfr.: J. J. Berzelius's Lærebog i Chemi, 1836: „I Handelen er dette Metal (Zink) tidligere blevet kaldt Spiauter“).

37) (Jfr. Note 31). Lindet Kro blev af L. B. Hessel-dahl opgivet til Konkurs og derefter ved offentlig Auktion af 27de November 1822, læst 19de Maj 1823, solgt til Boy Peter Carstensen af Kravlund i Tinglev Sogn. Salgssummen af Kro og Landeri var 984 Rd. Sølv.

38) Pastor Peter Sørensen kaldes til Guldager Menighed den 23de Maj 1821. Af Embedets Liber daticus fremgaar det, at Peter Sørensen med store Bekostninger har istandsat Præstegaardens Bygninger, hvoraf det vestre Hus var faldefærdigt; han tog sig med Styrke af Sognets Fatig- og Skolevæsen, som han ved sin Tiltrædelse i Embedet forefandt i største Uorden, han indhegnede Præstegaardens Have og lod den beplante med Træer, lod alle Værelserne i Beboelseslejligheden forskønne

med Malning o. s. v. Fra sit tidligere Embede i Branderup, hvortil Pastor Sørensen kaldedes den 3dje Januar 1814, erindres han som en streng, men dygtig Mand, der især stod som Forbillede blandt Befolkningen paa Agerdyrkningens Omraade. Han skal her have haft i Sinde at bygge en ny Præstegaard syd for Branderup Kirke og i den Hensigt ladet slæbe sammen en stor Mængde svære Kampesten. (Meddelt af Pastor Andersen i Agerskov i 1915).

39) Ifølge Kontrakt af 28de Maj 1822, læst 14de November s. Aar, køber Lars Hesseldahl det Peter Hansen af Tønder By tilhørende, i Staden Sydvest-Kvarter beliggende Hus, Vestergade No. 154, med tilhørende Stald, „mit erd-, mauer-, nit- und nagelfesten Gengestände“, for en Købesum af 448 Rigsbankdaler Sølv.

40) Forværk (højtysk: Fuhrwerk) = Køretøj. At drive Forværk er endnu i Sønderjylland et almindeligt Udtryk for at drive Vognmandsforretning eller for at være Vognmand. (Feilberg: Ordbog over jyske Almuesmaal).

41) *Christian Poulsen (Locher)*, født i Lindet den 27de Marts 1792, Søn af Ulrik Caspersen dersteds (Arrild Kb.), exam. juris., forhen Prøveprokurator, konstitueret Toldbetjent, Privatlærer, nød sidst Forplejning af det offentlige paa Sygestuen. Død den 22de September 1848 i Fredericia, 56 Aar gammel. (Fredericia Trinitatis Kb.).

42) Om den gamle Lindetgaard oplyser Skøde- og Pantebøgerne intet. Det fremgaar, at Samuel P. Møller i 1854 har solgt en Del Landerier til Anders Fogh, som herpaa har oprettet en ny Lindetgaard, denne er atter i senere Tid udstykket og Bygningerne nedrevne.

43) Smjen' (østfrisisk: Smeent, nederlandsk: Smient, vestfrisisk: Smj(e)unt, tysk: Schmünste) = Pibeand (Anas penelope, L.), (Boy P. Møller: Søl'ring urterbok, 1916). „Smænd“ er i Øjeblikket det gængse Navn paa Fanø for Pibeand.

44) Ærtlinger, enten lig Atlinger (Anas quercedula, L.) og i denne Betydning anvendt som Betegnelse for de Tusinder af Krikænder (Anas crecca, L.), der aarligt fanges i Køjerne, og fra hvilke Atlingen som Art (den fanges enkeltvis her imellem) ikke skelnes af Køjemændene — eller et Diminutiv af Ært: Ærtlinger lig „Smaaænder“.

45) Tordenskov, egentlig Tornskov, Gaard i Nørre Løgum Sogn ved Landevejen mellem Arrild og Løgumkloster.

46) *Peter Petersen Rohde*, født ca. 1794, angives i Folketællingen for Løgumkloster 1835 for at være „Amts und Flecken Musikus“.

47) Se Note 52.

48) Mariane (se Stamtavlen); hendes Daab konfirm. i Arrild Kirke 12te Søndag efter Trinit., den 9de September 1821.

49) I Skive nedkom Edel Cathrine Hesseldahl den 21de Januar 1825 med en Datter, der ved Daaben fik Navnet Noline Margrethe.

50) I Tilgangslisten i Skive Kirkebog angives Ægteparret Hesseldahl at være ankommet fra Arrild Sogn, Haderslebhuus Amt, Hviding Herred.

(Fortsættes i næste Aarbog.)

Vestervig Kirke.

Ved Sognepræst *Henr. Laursen.*

Blandt Kilderne til St. Thøgers Kirkes og Klosterkirkens ældre Historie maa foruden „Forsøg til en Beskrivelse over Westervig Closter, samlet og forfattet af Peder Moldrup“ 1760 (Manuskript i det kongl. Bibliotek) særlig nævnes: Danske Atlas V. 474 ff. (1769), N. L. Høyen: De ældste Partier af Vestervig Klosterkirke (Aarb. f. nord. Oldk. 1840—41), J. B. Løffler: Vestervig Kloster og Liden Kirstins Grav (Aarb. 1876) og: Udsigt over Danmarks Kirkebygninger i den tidligere Middelalder (1883).

I.

Da Hellig Thøger efter Olaf den helliges Død i Aaret 1030 var draget til Danmark og kom til Vestervig, var der endnu ikke nogen Kirke dér, derfor rejste han en lille Kirke til Guds Ære, og fattig som han var for Kristi Skyld, byggede han den af Ris og Kviste. Saaledes beretter Helgenlegenden, og der er, hvad ikke nærmere kan paavises her, næppe Grund til at tvivle om denne Beretnings Rigtighed. Det maa naturligvis forstaas saaledes, at jordgravede Stolper forbandtes med Vægge, flettede af Ris og Kviste, som derefter blev klinede med Ler.

Var Thøgers Kirke baade liden og ringe, saa var dette ingenlunde Tilfældet med den til St. Thøger indviede Kirke, der i det 12. eller 13. Aarhundrede rejste sig paa dens Plads. Denne Kirke, der var opført af Kampestenskvadre, var ved sit Plananlæg mærkelig og uden Sidestykke blandt vore gamle romanske Kirkebygninger, idet dens Grundform var det ligearmede („græske“) Kors. Hver af de to Arme havde en Længde af 45 Alen. Det Kendskab, vi iøvrigt har til dens Indretning, hviler dels paa de enkelte Stykker af den, der er bevarede, deriblandt ogsaa et stort Antal Sokkelsten med den attiske Profil, dels paa Peder Moldrups Beskrivelse (i det ovenfor anførte Manuskript, jfr. D. A. 477). Over Kirkens Midte hævede sig et spirdækt Taarn, der hvi-

lede paa fire Piller. Kirken havde to Portaler, den ene mod Vest, den anden mod Syd, „med smukke udhugne Piller“. I den vestre Portals Rundbue var indsat en halvrund Tympanon med et i lavt Relief udhugget, af en oval Ramme omgivet Kors med Omega og Alpha ved Siderne. Den „hvilede paa to prægtige runde Piller, udhugne af Kampesten, som hver stod paa sin Side af Døren og hvilede ligeledes paa to Kampestenene, som vare udhugne som to Menneskehoveder“. Portalstenen og Søjlefødderne findes ehndnu, ligesom ogsaa de tilsvarende Stykker fra Sydportalen — en Portalsten med et næsten ligearmet Kors og Søjlebaser med Menneskehoveder — som Moldrup mærkelig nok ikke nævner; de er nu overladt til Nationalmuseet. „Kirkens Vartegn var et Lam, aftegnet som Kristus det Guds Lam afmales bærende et Kors“. Moldrup kan endnu melde om Kirkens Vinduer, at „Glasset i dem var smaa trekantede Ruder af alle Farver, thi jeg har blandt Gruset paa Kirkegaarden funden tre saadanne Ruder, en blaa, en rød og en gul“. Allerede Løffler har gjort opmærksom paa, at disse farvede Ruder maa have været Rester af oprindelige Glas-malerier — formodentlig fra Vinduerne i Koret.

Efter Reformationen blev St. Thøgers Kirke nedlagt og delvis nedrevet, og Klosterkirken taget i Brug som Sognekirke. Det skal være sket i Aaret 1547, og der fortælles, at Klosters sidste Provst, Svend Mogensen, der efter Klosters Inddragelse under Kronen i 1536 havde faaet det i Forlening, fik et Slagtilfælde og døde, da han fra Klosters Vinduer saa St. Thøgers Spir blive nedrevet.

Moldrup véd ogsaa at fortælle om dette Spirs Kunstærdighed. „Tømremestrene havde endogsaa funden Fornøjelse i, i det indvortes Tømmerværk at vise deres Kunst; thi alle Sammenbindingerne vare saa kunstig i hinanden sammenhæftede fra øverst til nederst i Taarnet at en eneste Nagle oppe i Taarnet holdt hele Tømmerværket sammen“. Da det skulde rives ned, „havde Tømmermændene nær aldrig faaet Tømmeret i Taarnet skilt ad; thi Sammenbindingerne gik for dem at synes uendeligen i hinanden, og de kunde ikke finde, hvorfra de skulde begynde“. Heldigvis blev de dog tilsidst hjulpede ud af den svare Forlegenhed af den gamle Mads Iversen i Nørbo, som i sin Barndom havde hørt gamle Folk fortælle om, hvordan det hang sammen med Spiret. Og da den omtalte Nagle var taget ud, var det let at skille Tømmeret ad, Stykke for Stykke!

Godt og vel hundrede Aar senere, i 1660'erne, lod Jochum Irgens de gamle Klosterbygninger nedbryde og i deres Sted opføre „en skøn grundmuret Bygning, nogenledes

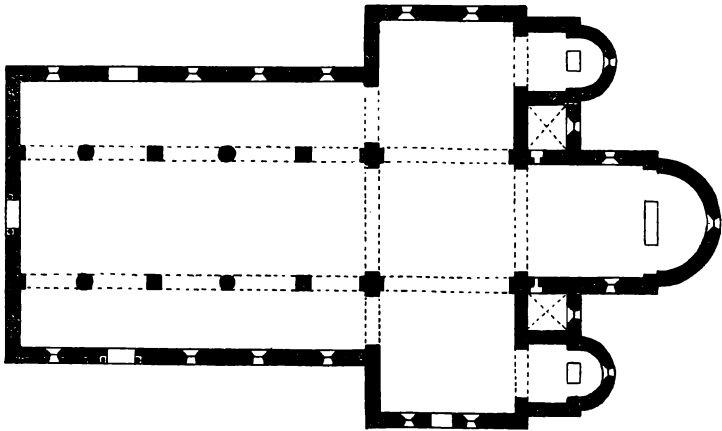
af Facon efter Charlottenborg i Kiøbenhavn“, og benyttede dertil Kvadrene fra St. Thøgers Kirke. Af Kirken var der nu intet andet at se end en Grushob midt paa Kirkegaarden. Saa gik der igen omtrent et Aarhundrede, indtil 1752, da Klosters daværende Ejer Oberstlieutnant Jens Moldrup tog sig for at lade Pladsen rydde. Arbejderne stødte da snart paa „en Grundvold 4 Fod høj. Efter nogen Ransagning fandt de hele Kirkens Grundvold af Kampesten at staa ganske urørt. For at benytte sig desbedre deraf til et stedsevarende Minde om denne St. Thøgers Kirke lod Ejeren af disse Sten paa Vestervig opføre en meget prægtig Bygning, to Loft høj“. Noget stedsevarende Minde blev „Stenhuset“, som det kaldtes, dog ikke. Førend et Aarhundrede var helt udrundet, var det jævnet med Jorden og dets Kvadre ført bort. Bygningerne fra Vestervigs Storhedstid har haft den mærkelige Skæbne at blive splittede for alle Vinde, i Vognlæs og i Skibsladninger er deres Kvadre ført bort, ikke blot til den nærmeste Omegn, men søndenfjords til Lemvig og Kappel, helt ned til Tim. Af den gamle Herlighed er nu kun Sten paa Sten tilbage i Klosterkirken.

II.

Klostrets og Klosterkirkens Oprindelse er, ligesom i det hele de vestervigske Kirkeforhold i den ældste Tid, hyllet i Taage. Fra det første Hundredaar efter St. Thøgers Død (omkr. 1050) har vi i de middelalderlige Kilder kun ganske enkelte magre og usikre Efterretninger, skønt det var i dette Tidsrum, at Vestervig, takket være St. Thøgers voksende Ry, naaede op til sin Glanstid og blev Brændpunktet for det kirkelige Liv i Thy og for en Tid Sædet for Biskoppen over det nordenfjords Stift. Hvornaar Vendle-Bispen tog Bolig i Vestervig, vides ikke, men det maa være sket, om ikke før, senest kort efter Aar 1100. Den Kirke, som nu blev Stiftskirke, uden Tvivl den samme, i hvilken St. Thøgers Levninger blev skrinlagte i Aaret 1117¹⁾, laa rimeligvis paa samme Sted

1) Annales Petri Olai, SRD I. p. 175.

som Klosterkirken senere — c. 300 Alen ØSØ for St. Thøgers Kirke. Klerkene ved Bispekirken dannede et ordnet Samlag, som ikke usandsynligt allerede dengang, som Overleveringen gaar ud paa, fulgte Augustinerordenens Regel, dog er det muligt, at det ikke har været Tilfældet, førend Bispesædet mellem 1134 og 1139 var flyttet til Præmonstratenserklosteret i Børglum, saa at der først efter den Tid egentlig kan tales om et Kloster. Hvad der vides med Sikkerhed, er, at Klosteret eksisterede i Aaret 1188, og at Klostersertugten da i en uhyggelig Grad var kommen i Forfald, hvad der dog forudsætter, at der var gaaet en rum Tid siden Klosters Stiftelse.

Grundplan af Klosterkirken.

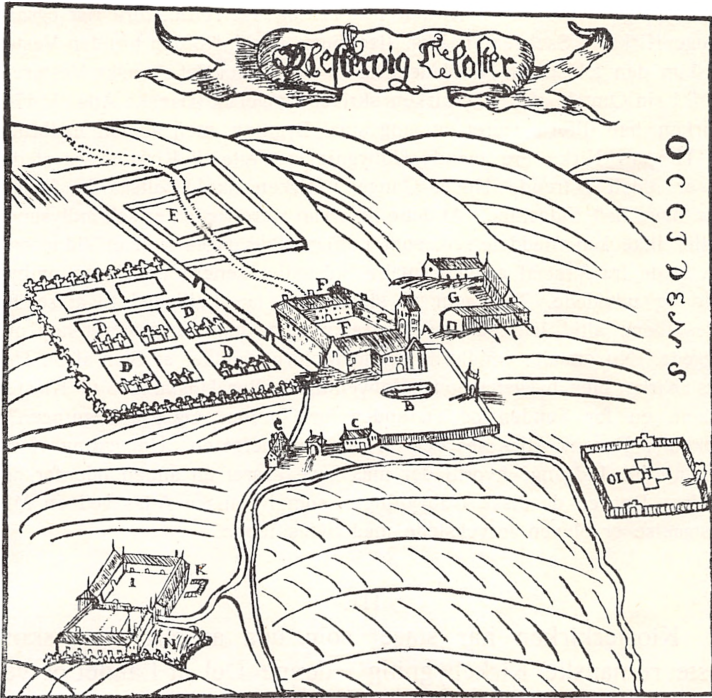
I Slutningen af Aarhundredet er Klosterets Bygninger, der sikkert har været af Træ, bleven afløste af Stenbygninger, og o. 1200 stod den Kirkebygning fuldført, som, omend i Tidernes Løb ilde medtaget og lemlæstet, har staaet til vore Dage. Den ny Klosterkirke, der var opført af hugne Granitkvadre, dannede efter sædvanlig Klosterskik den nordre Fløj af Klosterbygningernes Firkant. Langs dens Sydside, ligesom langs Indersiden af de øvrige Fløje, løb en overdækket Buegang, Korsgangen, der aabnede sig med Arkader ud mod den af de fire Fløje omgivne Gaardsplads. De Undersøgelser, der er foretagne i Forbindelse med den nylig

stedfundne Istandsættelse, har givet os et ret klart Billede af Kirkens oprindelige Skikkelse.

Plananlægget var den typiske romanske Klosterkirkes, det ejendommelig udformede Korparti var dog mere udviklet end den typiske Form i sin simpleste Skikkelse. Midterskibet var omtrent dobbelt saa højt som de to Sideskibe, medens Kor og Tværskib havde samme Højde som Midterskibet. Kor og Apsis var udstyret med profileret Sokkel og foroven med en ejendommelig Buefrise, af hvilken Stykker er bevarede. Apsiden var inddelt i Blændingsfag med Halvsøjler. Til Tværskibet sluttede sig paa hver Side af Koret to Kapeller, af hvilket det yderste havde Apsis. Til de to Kapeller — eller rettere Sakristier — der laa op til Koret, var der Adgang fra dette, medens to store rundbuede Portalaabninger fra Korsarmene førte ind til de yderste Kapeller med deres Altre. Det ene af disse Sidealtre har været indviet til St. Olaf. Norges Kongehelgen nød særlig Anseelse og Dyrkelse i Vestervig, hvad der har sin naturlige Forklaring i, at Thøger, før han kom til Danmark, havde været knyttet til ham som Kapellan. Da Kapellerne siden blev nedrevne, flyttedes Sct. Olufs Alter ind i nordre Sideskibs østligste Hvælvingfag. I Hovedkorets Apsisbue stod det til St. Thøger indviende Hovedalter med hans kostbare Helgen-skrin, og langs Korets Sidevægge Korstolens Rækker, der maaske naaede ned i Korsskæringen. Koret og Korsskæringen, hvor den daglige Tjeneste foregik, har ved en Skranke været skilt fra den Del af Kirken, hvortil Lægfolk havde Adgang. Medens Kapellerne har været overhævede, har sikkert Hovedskibet og rimeligvis ogsaa Sideskibene haft Bjælkeloft. Det mest karakteristiske ved Kirkens Indre var Hovedskibets Arkadeparti med de svære, undersætsige Søjler og firkantede Piller. Søjlernes lave Kapitæler var paa forskellig Maade prydede med stiliserede Blade og Ornamentslyng, Fodstykkerne attiske med kraftige Hjørneblade fra den nederste Rundstav ud i Plintens Hjørner.

Hovedindgangen har været paa Vestsiden gennem en søjleprydet, rundbuet Portal. Paa Sydsiden førte en lignende Indgang ind i Kirken, desuden havde Kannikerne Adgang

til Koret gennem en særlig Indgang i Tværskibet. Der er bevaret en Tympanon med en i højt Relief udført billedlig Fremstilling: i en af to svævende Engle baaren mandelformet Glorie ses Kristus tronende; med venstre Haand

Vestervig Kloster o. 1675. Efter Resen.

holder han Bogen (Evangeliet), medens den højre er opløftet til Velsignelse. Lignende Fremstillinger af Kristus, ofte omgivet af de 4 Evangelisttegn, findes som Portalsten i forskellige franske Kirker fra Tiden omkring 1150, fra en noget senere Tid Domkirken i Lübeck, hvor Mandorlaen ligesom her bæres af Engle. Denne Tympanon har siddet over Syd-Indgangen, men det er ikke usandsynligt, at den oprindelig har smykket Vestportalen og først senere, da denne blev tilintetgjort, har faaet sin Plads over Syddøren.

Den tyske Kunsthistoriker Fr. Kugler (*Geschichte der Baukunst* 1855) mente i Klosterkirkens lavstammede Arkadesøjler med de sammentrykkede

Kapitæler at finde Vidnesbyrd om Paavirkning fra den *engelsk*-romanske Stil. Denne Opfattelse, som længe fandt Tilslutning og ofte er bleven gentaget, er nu opgivet som i Virkeligheden ganske ugrundet. Vil man spørge om, hvilken særlig Stilretning, der har præget Kirken, og hvor Kirken har sit Forbillede, maa man uden Tvivl søge til Rhinegnene, hvor ogsaa den Vekslen af runde Søjler og firkantede Piller, vi finder i Vester-vig, hyppig møder os i Kirker fra 11. og 12. Aarh., forøvrigt ogsaa i mange Kirker i Sachsen, f. Eks. Ilsenburg, her i Norden foruden Vester-vig kun den ældste St. Nikolauskirke i Visby ud for det svenske Vestervik.

I sin Omtale af Klosterkirken skriver Langebek (Danske Atlas V 474): „Kirken har tilforn været en lang smal Bygning, men af den nedbrudte St. Thøgers Kirke ere tvende Udbygninger bygte til Kirken, saa at den nu er adelt i trende Hoved-Gange“. Kirken skulde altsaa fra først af ikke have haft Sideskibe. At dette ikke kan være rigtigt, er selvindlysende. Heller ikke kan Meddelelsen, som Løffler vilde, tages som et Vidnesbyrd om, at de fra først af ganske smalle Sideskibe senere er bleven ombyggede og udvidede. Thi, som vi siden skal faa Lejlighed til at se, har Sideskibene altid haft samme Udstrækning og har aldrig været helt ombyggede. Nu omtaler imidlertid ogsaa Moldrup, at der af Sten af St. Thøgers Kirke blev bygget tvende Udbygninger eller Udskudder til Klosterkirken, en for Sønden og en anden for Norden. Og paa Tegningen af Kirken i Resens Atlas ses det, at der har været en „Udbygning“ foran den nordre Indgang, hvortil der maa have svaret en anden udenfor den søndre. Det er da disse Udbygninger, som i Danske Atlas ved en Misforstaaelse er bleven forvekslede med Sideskibene.

III.

Klosterkirken har staaet som den anseligste og skønneste romanske Kirkebygning i denne Del af Landet og ved sin Egenart hævdet sig en ejendommelig Plads ved Siden af de større og prægtigere Stiftskirker. Men der gik ikke mange Menneskealdre hen, før de Forandringer og Omformninger begyndte, som siden fortsattes gennem Aarhundreder lige ned til vor Tid, Forandringer, der under eet kan karakteriseres som Misgreb og Mishandlinger, Forstyrrelse af Bygningens oprindelige Karakter, i Reglen tillige slet og sjusket udført Arbejde. Kapellerne blev nedrevne, samme Skæbne fik Korsfløjene. Da Korsfløjene var nedbrudte, omdannedes Tværskibet til en Fortsættelse af Langskibene, Sideskibsmurene, forlængedes hen til Østgavlen, indvendig førtes Arkademurene over Korsarmene, saaledes at der i den ny Mur paa hver Side af Korsskæringen anbragtes to spidsbuede Arkader understøttede af en firkantet Murpille.

Vidtrækkende og skæbnesvangre Følger fik ogsaa Indbygningen af Krydshvælvinger i Kirken. Hvælvingssinddelingen i Hovedskibet foretoges paa en ubegribelig klodset Maade, idet man uden Hensyn til Høj Kirkens Vinduer, Arkadeinddelingen og Skibets Længde gav Hvælvingfagene samme Længde som Bredde. Derved kom Hvælvingskapperne til at dække en Del af Høj Kirkens Vinduer, disse blev derfor tilmurede, og Hovedskib og Sideskibe dækkedes med et fælles Tag, hvorved Høj kirken mistede sit Lys og Kirkens Ydre fik et tungt og trykket Præg. Fremdeles var Følgen, at de to vestligste Hvælvingsspiller kom til at rage et langt Stykke udenfor Arkadepillerne, og at Pillerne mellem første og andet Fag slet ikke kunde føres ned, da de vilde have skaaret Arkaden. Endelig maatte, da det sidste Fag endte midt over den vestlige Arkade, hele Kirkens Vestparti i en halv Arkades Længde nedbrydes. Samtidig blev saa det svære, anselige Taarn opført, den nederste Del af Kvadre, Resten af Munkesten.

Efter Fuldførelsen af Hvælvinger og Taarn har Kirken faaet en ny Indvielse, hvorom vi endnu har et Minde i Indvielseskorsene paa nordre Sideskibs Hvælvingsspiller.

Alle disse gennemgribende Forandringer har været afsluttede før Midten af det 15. Aarhundrede. I den østlige Skjoldbue i nordre Sideskib er nylig afdækket denne Indskrift:

Anno [domini med] xliiij: cōpletú: é: hoc

„Aar 1444 er dette fuldført“, nemlig Dekorationen af de stjerneveribbede Hvælvinger i St. Olufs Kapel. Indskriftens Plads viser, at den er senere end Tilintetgørelsen af Kapellerne og Korsfløjene og Indlæggelsen af Hvælvingerne. Aaret 1444 angiver da Grænsen nedefter for Tilendebringelsen af disse Forandringer.

Tidligere end det nævnte Tidspunkt var Koret blevet udvidet mod Øst, siden blev det erstattet med et nyt Kor af Mursten, og dette igen senere afløst af et endnu større og længere sengotisk Kor, som stod indtil 1839.

Kirken hærgedes ogsaa af Ild. Under Skipper Klement-Fejden plyndredes og brændtes Vestervig Kloster af en Skare Bønder under Anførsel af Oluf Dus i Efteraaret 1534.

Da synes Ilden ogsaa at have ødelagt Kirkens østre Del og Koret. Men sikre Efterretninger mangler. Bedre Besked vød vi om Branden i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. 1703 d. 30. December, faa Aar efter at Assessor Peder Nielsen Mollerup var bleven Ejer af Vestervig Kloster, nedbrændte Gaarden, som den daværende Aalborgbiskop Jens Bircherod kalder en af de prægtigste Herregaarde i Jylland. Hans Dagbog beretter videre, at „Ulykken foraarsagedes af nogle Varer, som Assessor Peder Nielsen havde ladet opføre paa Gaarden fra et Skib, som for 3 Uger siden, i den store Storm, var strandet ved hans Grund; hvoriblandt var en stor Deel Papir, som man havde lagt omkring en Kølle for at tørre det. Et Barn tændte af Uforsigtighed Ild i Papiret med et Lys, og i nogle Timer laa alle 3 Længer i Aske. Alle Lofter og Værelser i Over-Vaanningen vare ikke allene opfyldte med 2000 Tdr. Korn, men ogsaa med en stor Mængde Strandingsgods; Kielderen laa fuld af Brændevin Olie, Tran og andre Varer. Ilden fik derved saadan Næring, at den kunde sees Natten igennem i 4—5 Miles Afstand, og ikke før 12 Dage efter blev reent dæmpet i Grunden“. Ilden angreb ogsaa Kirken, men indskrænkede sig væsentlig til Skibets og Taarnets Tagværk, dog maatte vistnok det øverste af Taarnet ommures efter Branden. Da Tagværket stod i Flamme, „flød Blyet, hvormed Kirken var tækket, ned i Strømmevis som Vand“¹⁾, hedder det hos Moldrup, som ogsaa fortæller, at det skyldtes et ungt Menneske, som paa den Tid opholdt sig paa Vestervig, Søkapitajn Anders Larsen, at Kirkens Klokker²⁾ undgik Ødelæg-

1) Da søndre Sideskibs Mur blev nedtaget i 1917, fandtes der nogle hundrede Pund Bly, som ved Branden havde fundet Vej ned i Revner og Sprækker i Murværket. — Under Kirkens Restaurering afdækkedes over Norddøren paa den indvendige Side en Indskrift med en kort Beretning om Branden, men den blev igen fjernet, da man ventede at finde ældre Kalkmalerier under den.

2) Paa den ene Klokke, der er støbt 1513, ses et Billede af St. Mauritius i Rustning med Skjold og Lanse. Klokkeren var ifølge Indskriften indviet til Anna, Barbara og Katherina, tre Helgeninder, som stod i høj Anseelse i Slutningen af Middelalderen. Moldrup har den pudsige Bemærkning: „Hvem disse gode Fruentimmer maa have været, som har givet Klokkeren, vides intet videre om“.

gelse. Han vovede sig midt igennem Luerne op i Taarnet, og ved Hjælp af en Bøssepipe, som han brugte som Sprøjte, lykkedes det ham at dæmpe Ilden saalænge, til Klokkerne kunde blive reddede. Hvælvingerne maa i det hele have holdt Stand overfor Flammerne og de nedfaldende brændende Spær, Ilden fik ikke Magt i Kirkens Indre, kun Altertavlen og nogle andre „Ornamenter“ (deriblandt uden Tvivl Prædikestolens Lydhimmel) blev ødelagte. Kongelig Maje-stæt bevilgede naadigst Assessor Mollerup, at der maatte foretages en Indsamling fra alle Stiftets Kirker til Vestervig Kirkes Reparation, og da Biskop Bircherod visiterede i Vestervig d. 29. Juni 1706, fandt han, at Kirken nogenlunde var bragt i sin forrige Tilstand. Dog manglede den endnu sine Ornamenter. Assessor Mollerup naaede kun at faa Lydhimlen opsat, den bærer hans Navnetræk og Aarstallet 1718, Først 1740 blev Altertavlen fornyet af Oberst Jens Moldrup, som ogsaa paa anden Maade prydede Kirken.

IV.

Hvorledes Kirkerummet saa ud omtr. Aar 1750, efter at alt var bragt i Orden, kan man danne sig et ret klart Billede af ved Hjælp af Moldrups Beskrivelse. Kom man ind gennem Syddøren, over hvilken den foran (S. 343) omtalte Tympanon sad, „Munkebilledet“, som Moldrup kalder det, og gik op ad den søndre Gang langs med den smalle Stole-række, kom man mod Øst til en Ligsten af brunlig Ølandsk Marmor med Strangesønnernes Vaaben, et tvedtelt Skjold og paa Hjælmen to Vesselhorn, og denne Indskrift (paa Latin): „Her hviler Ridder *Niels Strangesen*¹⁾, som døde Anno 1424, tillige med sin Hustru Fru Ingeborg, Folrad Dusenrades Datter, som døde 1440, samt begges Afkom. Bed for dem!“. I Overensstemmelse med den stedlige Tradition (som har holdt sig lige til vore Dage) kalder Moldrup den *Niels Ebbesens* Grav. „Aar 1424 er Salig Hr. Niels Ebbesøn ned-sat i Westervig Kirke tilligemed sin Frue Ingeborg Wollers-daatter udi det østre Capel udi den sønderste Gang under

1) Niels Strangesen til Norringtofft (Nordentoft) i Sjørring.

den store graa Steen med Munke-Bogstaver, og fandtes disse Navne paa en Støtte hos samme Capel: Hr. Niels Ebbesøn og Eller Ebbesøn¹⁾. Denne Niels Ebbesøn er den navnkundige Mand, som ihjelslog Grev Geert Magnus i Randers 1340. At det virkelig er Niels Ebbesøn, som her er begravet, kan endog bevises af et Pergament, som var et Skjøde paa en Begravelse i Westervig Kirke, som Ebbesøn havde tilkøbt sig, dog var det længe efter hans Død, at han blev nedsat her i Westervig Kirke, thi Aarstallet var 1424“.

Vestervig Kloster efter 1752.

Naar det nu ved første Betragtning er vanskeligt at forstaa, hvordan Stenen trods Navnet og Aarstallet kunde blive antaget for at være Niels Ebbesens, og det ogsaa ses, at man for at kunne fastholde denne Antagelse maatte gøre Vold paa Indskriften og gøre Dødsaaret til Nedsættelsesaar,

¹⁾ Magnus Petersen, som undersøgte Kirken i 1891, skriver (Kalkmalerier i danske Kirker, S. 44): Paa den sydøstlige Pilles vestre Side var malet graat i graat to kæmpende Ryttere i Rustninger fra første Halvdel af 16. Aarh., og paa den nordre Side var en ulæselig Skriftlinje med Bogstavformer fra samme Tid. Paa Stedet lever den Tradition, at de kæmpende skal forestille Grev Gert og Niels Ebbesen og Skriftlinjen den sidstes Navn.

ledes man til den Antagelse, at Traditionen om Niels Ebbesens Begravelse i Vestervig ikke er opstaaet paa Grundlag af Stenen, men at der har været en gammel Tradition derom, som først senere, da den virkelige Ligsten over Niels Ebbesen ikke (ikke mere?) fandtes, har knyttet sig til Niels Strangesens Sten, skønt man havde Møje med at forlige den med Stenens Aarstal¹⁾. Det bliver saa et Spørgsmaal, om denne Tradition ikke maaske alligevel har noget paa sig, og i samme Retning fører Navnet Eller Ebbesen, hvis Eller er en Fejllæsning for Ellef, idet Niels Ebbesen, som det synes, havde en Broder af dette Navn. En nærmere Undersøgelse af hele dette Spørgsmaal findes i to Afhandlinger af Arkivar A. Thiset i Hist. Tidsskrift 1885 og 1890. — Bortset fra den Bedrift, der for alle Tider har givet Niels Ebbesen en Plads i Danmarks Historie, vides der saa lidt om ham og hans Forhold, at man vil betænke sig paa her at bekræfte eller benægte noget. Men unægtelig kan der anføres stærke Sandsynlighedsgrunde mod den vestervigske Traditions Rigtighed og dermed ogsaa mod Traditionens Ælde. Vil man da gaa en anden Vej og hævde Traditionens Oprindelse og Udspring fra Stenen, er der, saa vidt jeg kan se, kun een Mulighed: Man har i Vestervig fra første Færd vidst, at Niels Strangesen var en Slægtning (Brodersøn) af Niels Ebbesen, dennes Navn er da ofte bleven nævnet i Forbindelse med Stenen, og tilsidst har det berømte Navn helt bemægtiget sig den — den er bleven Niels Ebbesens Ligsten. I saa Fald vil dermed være givet et bekræftende Svar paa det blandt Historikerne omstridte Spørgsmaal, om Niels Ebbesen var af Strangesønnernes Slægt eller ej.

Længst imod Øst i det sidste Hvælvingsfag, der ved Mure var afsondret fra den øvrige Del af Kirken, fandtes Gaardens *Gravkapel*. Her stod Kisterne i to Lag, det ene over det andet, det ene Irgens-Slægtens, rigt udstyrede med Beslag, Vaabenskjolde og Bladornamenter i forgyldt Messing

1) Navneformen Niels Strangesen kunde man uden Vanskelighed komme til Rette med; tilhørte nemlig Niels Ebbesen Strangesen-Slægten, kunde han efter hin Tids Sprogbrug lige saa vel nævnes med Slægtsnavnet Strangesen som med Fædrenavnet Ebbesen.

og med forgyldte „Handgribber“, det andet Moldrup'ernes Kister med forsøvede Blyornamenter. De fleste af Kistepladerne med Gravskrifter og en Del af Ornamenterne er bevarede og nu ophængt i Kirken. Den latinske Indskrift paa Jochum Irgens' Kiste, der har nogen historisk Interesse og bl. a. viser, at Irgens ikke, som det sædvanlig hedder, var Hollænder, men Holstener af Fødsel, gengives her:

Her hviler

Velædle og Velbyrdige

Hr. *Joachim Irgens von Westerwiick*, født i Byen Itzehoe i Holsten Anno 1611 den 19. Maj af hæderlige Forældre. Hans Fader var den ansete Købmand Heinrich Jürgens, hans Moder Fru Chatharina Fruchtnichts. Godt og fromt opdraget af sine Forældre gik han for at erhverve adskillig Erfaring 1625 udenlands. Efter lykkelig Tilendebbringelse af sine Udenlandsrejser blev han Anno 1634 Kammerherre hos Danmarks og Norges Konge Christian IV, højlovlig Ihukommelse, hvilket Embede han med udmærket Iver og Omhu forestod lige til Kongens Dødsaar 1648. Imidlertid havde Kongen i Erkendelse af hans Troskab og bevæget af Kærlighed til ham forandret hans Navn Jürgens til Irgens. Anno 1656 den 12. December indgik han Ægteskab med den velædle og udvalgte Jomfru Cornelia Bickers, den elskede Datter af den velædle og velbyrdige retslærde Hr. Dr. Andreas Bickers, Raad i Amsterdam, og velædle og velbyrdige Matrone Chatarina Tengnagels. Med hende avlede han fem Sønner, af hvilke de tre ældste og den yngste tilligemed Moderen overlever Faderen. For de store og overordentlige Tjenester, han havde gjort Danmarks og Norges Rige, blev han Anno 1674 af Hans Majestæt Danmarks og Norges Arvekonge Christian V adlet under Navnet Irgens von Westerwiick. Han døde 1675 den 29. August Kl. 12 Nat mæt af dette dødelige Liv.

Assessor Mollerups Kisteplade (nu defekt og Indskriften kun til Dels læselig) bar den kuriøse Gravskrift:

Her hviler en udmattet Krop
Assessor Peder Mollerop
 Til fjorten Børn Fader
 Paa Westervig den første var
 som Stamme-Faders Navn bar
 Til Tiende efterlader
 Sex Børn, som er levende
 og Børne-Børn otte gange tre
 Her ender sine Dage
 Da han var firsindstyve Aar
 og sex dertil af Verden gaar
 At Himlens Sødhed smage.

Fød i Mollerup A_o 1651 d. 6. Novbr.

Død paa Westervig Clost_e 1737 d. 20. Novbr.

Udvendig over Døren til Gravkapellet stod „en Del smukke Billeder“ og Verset:

Her er for Legemet et roeligt Sovekammer,
 Men Sielen gangen er sin Himmel vej til Gud,
 Saa gaaer jeg i min Grav til Hvile fra al Jammer,
 Tænk, Læsere, hvorsnart tilfendes Dødsfens Bud.

I Korsarmen udenfor Begravelsen laa Ligstenen over *Christen Povelsøn Resen* (Sognepræst i Vestervig 1601—41, Broder til den bekendte Sjællands Biskop Hans Poulsen Resen) og hans to Hustruer, Anne Nielsdatter † 1626 og Karen Thøgersdatter † 1672.

Koret var allerede dengang forlængst ved en Væg afsondret fra Kirken, og *Alteret* stod i Korsskæringen op imod denne Væg. Den ny Altertavle, som Oberst Moldrup havde givet „Gud til ære og Kiercken til prydelse“, maa have været pragtfuld, da M. C. Thranes Billeder af Getsemane, Korsfæstelsen, Opstandelsen og Himmelfarten stod med Farvernes fulde Friskhed, indfattede af de skønne, af Guld og rød og blaa Lasur straalende Søjler. Saa havde Tavlen ogsaa to Prydelser; hvis Tab nu skæmmer den. For det første Vingerne, som Moldrup beskriver saaledes: „Udenom Søjlerne ses ved Siderne et forgyldt Billedhuggerværk, hvor-

igennem fremskinner de Moldrupers Vaaben“, og dernæst øverst oppe, mellem og over Moses- og Arons-Figurerne „en udhugget og forgyldt Gloria, holden af tvende Engle“.

I den nordre Korsarm havde *Døbefonten* sin Plads. Den stod paa Ligstenen over Peder Friis til Irup og hans Hustru Cristina Nielsdatter (begge † 1483). Over Fonten hang en Baldakin i en drejelig Jærnstangsarm. Langebek (D. A. V. 475) vil vide, at Fonten er bekostet af Oberst Moldrup; det er ikke troligt og nævnes heller ikke af Peder Moldrup, der ellers aldrig glemmer at omtale sin Faders gode Gerninger. Fonten er fra 13. Aarh. og er kommen fra Norge, hvor flere lignende findes, den er hugget af Klæbersten, Kummen har tre Baand, Foden er dækket med Bladornamenter. Jeg formoder, at det er den gamle Døbefont fra St. Thøgers Kirke, som efter Reformationen er flyttet til Klosterkirken.

I det nordøstre Hjørne af Kirken stod *Skriftestolen*. „Døren vender mod Sønden, og er den halve Deel udhugget Løv-Verk, den anden halve Deel forestiller udi Skildring: tvende Nøgler som rækkes af Skyerne, hvilke vises en Synder af Jesu, med denne Underskrift:

Kom hid hver synderknuset Siel
Dig aabnes Naadens Porte,
Men viid du synde-bunden Træl,
Du luffes ud, bliv borte!

Den anden Side er deelt i 3de Afdeelingen, hvoraf den norderste forestiller i sin øverste Del Løvverk, men neden under afbildes Werden ved en med Roser belagt Vey, og derhos sees et Menniske, der nagler sig til Korset, med dette Vers:

Werden, Satan jeg forsager
og mit Riød med Nagler plager,
Jesum jeg nu slipper ey
Som den reene Himel-vey.

Den anden Afdeeling viser Pharisæeren og Tolderen:

Du Pharisæer, hvad vil du her
for Herrens Klare øye,
Kom Toldere, Gud har dig Fier,
Du kan Guds Hjerte høye.

Oven over anførte findes Hr. Obrist Lieutnant Moldrup og Frue Anne Margrethe Lautrups Navne i Træk.

Den 3die Afdeeling viser den forlorne Søn med Underskrift:

„O Faders Barm, o søde Arm, der kysser og omspender
Den tabte Søn, der sig med Bøn og Bød til ham omvender.“

Degnestolen var udstyret og „udstafferet med Skildring“ (Malerier) paa lignende Maade som Skriftestolen.

Ligesom i søndre Sideskibs Gang var der i den nordre en Stolerække, men ellers „intet uden den Kirke-Dør, hvor Prinsesse Kirstine ligger udenfor, og paa den anden Side af Døren et aabent Begravelse under Jorden fuld af Vand, men hvern deri ligger, vides ikke. Ved Væggen staar Landsoldaternes *Gevæhr-skab*“. Lige over for, i Sydvesthjørnet, var der ogsaa en Gravkælder, hvor „en Del Præster iblandt hvilke Mogens Poulsen Østergaard“ (Sognepræst i Vestervig 1691—96) var begravede.

Moldrup nævner endnu som begravede i Kirken: Birke-dommer *Warming* og Hustru, Major *Grevenkop* (kendt fra den Mollerupske Proces) og Kancelliraad, Regiments-Kvartermester ved det slesvigske Kyrasserregiment *Kruse*, som var gift med en Datter af Assessor Mollerup og døde under et Besøg paa Vestervig mellem 1740 og 50. „Det er vel venteligt, at flere Personer end disse, som vi veed, maa være her begravne“, mener Moldrup, og deri har han Ret. Under Restaureringen fandtes rundt om i Kirken Gravrester og Dødningeben; i søndre Sideskib afdækkedes en velbevaret middelalderlig romansk Grav, sat af kløvet Kamp; da Dækstenene blev fjernede, laa Skelettet urørt, det er sagtens en af Klosterets første Provster, der her har fundet sit sidste Hvilested.

I Hovedskibet over Midtergangen hang dengang som nu den usædvanlig skønne tolvarmede *Broncelysekrone*, som ifølge den graverede Inskription er givet til Kirken af „Cornelia Bichers Widve Joachim Irgens von Westervig 1679“ med de smukke og karakteristiske Dedikationsvers:

Dend Liufsens herre som
 Til Liufset mig førft kalte
 Oc til sin Arve-Deel
 J Liufset mig wdvalte.

Til hannem oc hans Soo
 Jeg dette Lius opretted
 Som Krone i hans huus
 Til Prydelse indfatted.

Gud lad hans Naades Lius
 Sør mig saa liufse her
 At jeg hans Anfigts Lius
 Maa see i Glæde der.

Kronen er imidlertid ikke støbt med den Bestemmelse at skulle ophænges i Vestervig Kirke, og da dette skete, havde den allerede en lang Historie bag sig. Denne dens Historie kender vi ikke, og den kan ikke selv fortælle os om de glimrende adelige Fester, den har kastet sine Straalers Glans over. Noget kan den dog sige os. Den afsluttes foroven med et Vaabenskjold, der paa den ene Side viser Lange-Munk'ernes adelige Vaaben, tre Roser i Skjoldet og paa Hjælmen tretten Standarter, paa den anden Side Marsvinernes Vaaben, en højre skraa Bjælke med et Marsvin og paa Hjælmen syv Standarter og syv Strudsfjer. Derefter kan det med fuld Sikkerhed fastslaaes, at Kronen oprindelig har tilhørt Ludvig Munk til Nørlund, gift med Ellen Jørgensdatter Marsvin til Lundegaard¹⁾. Tillige kan dermed Kronens Alder bestemmes. Den halvgamle Ludvig Munk blev gift med den ganske unge Ellen Marsvin 1589 og døde 1602, imellem disse to Aar maa den altsaa være bleven til.

Om *Prædikestolen* skriver Moldrup, at den „er efter gammeldags Maade med Billedhuggerværk, og paa den middelste Afdeeling sees det Kongelig Danske Vaaben, er altsaa heraf at slutte, at Kongen maa have givet denne Prædike-Stol til Kirken, og det ventelig efter Reformationen“. Det kan være, at den er en kongelig Gave — ligesom senere

¹⁾ Deres Datter var den bekendte Kirstine Munk, der blev gift med Christian IV og Moder til bl. a. Leonora Kristine Ulfeldt.

Kirkens Kalk og Disk, der bærer Frederik III^s og Sophie Amalies kronede Navnetræk og Aarstallet 1657 — sikkert er det, at Stolen er fra Slutningen af Reformationsaarhundredet. Den er nær beslægtet med Prædikestolen i Vor Frue Kirke i Aalborg, omtrent samtidig med denne, der er bygget i 1581, og rimeligvis ligesom den udgaaet fra en Aalborg Mesters Værksted. Oprindelig var dens Felter udfyldt med udskaarne Billeder, efter de senere tilføjede Underskrifter at dømme forestillende Skabelsen, Syndefaldet, Korsfæstelsen, Opstandelsen, Himmelfarten og Kristus, som drager alle til sig. Stolen har faaet en ny Staffering i det 18. Aarhundrede, antagelig samtidig med, at den ny Lydhimmel blev opsat (1718). De udskaarne Relieffer eksisterede endnu paa Moldrups Tid og længe efter.

Paa Pillen lige overfor Prædikestolen hang — og hænger endnu — det *Epitaphium*, som Magister *Peder Goische*, Sognepræst i Vestervig 1696—1722, har ladet opsætte til sin egen Døds Minde og til Ære-Minde for sin afdøde „Kieriste“ Maren Olvesdatter Hosum, der var „sin Gud en Maria, sin Mand en Rakel, Dyds og Deiligheds Bolig og sit Huuses Soel“. Hun døde efter en stakket Ægtestand 1698. I 1 Aar og 4 Maaneder begræd han Tabet af dette „Himmel-faldne, Himmelen igien Hjemfaldne Billede, hans Øiens Lyst, til han igien efter hende trøstede sig ved den Himmel-givne og Himmelen hengivne Siel, den Dydædle Møe Bodild Margrete Rosenstand, en Qvinde langt meere værd end Perler, værd at kaldis en Saræ Daatter, der ærede sin Mand og var sin Mands Ære og opbygte hans Huus med Sønner og Døttre“. Hun overlevede ham, og den aabne Plads paa Epitaphiet til hendes Dødsdato er aldrig bleven udfyldt. — Paa en Plade nedenunder staar:

Her efter Guds Behag fornøyet med Guds Ville
Imellem Prækestol og denne Kirkens Pille
Guds Huuses Pille i sin ærepydet Graf
Magister Goische har nedlagt sin Hyrdestaf.

Mellem Prædikestolen og Alteret hang *Herskabsstolen*, opsat paany af Oberst Moldrup Anno 1738.

Indgangen til den var fra Værelserne¹⁾ i Gaarden gennem en Dør i Østmuren. „Den er ellers med Løvverk og Vaabner udstafferet, nedenunder dette er Billedhuggerverk, og findes paa en Plade efterfølgende Skildre-Poesie:

Skönt Naade Rosens Glæds saa rød som Ild og Lue
 Af puur og lutter Guld er ikke her at søue,
 Et mere deyligt Siun herover vises Kan,
 Den rette Naade Stoel, den dyre frelser mand.
 Om han aspensles og i Tanfer kunde føre,
 Lod Kirkens Hr. Patron saaledes dette gjøre.
 I Klæder udaf nye vort Pulpitur nu staor
 Gud glæde ham og Hans med Naade fryd og flor.
 Aar 1738.“

Med nogle Forandringer bevarede Kirken i det væsentlige sin Indretning og sit Udseende gennem næsten et Aarhundrede fra Moldrups Tid. Da der ikke var Plads til flere Kister i det østre Kapel, blev der indrettet et nyt Gravkapel for de senere Medlemmer af Moldrup-Slægten i Taarnrummet, som lukkedes ind mod Kirken ved et smukt Smedejærngitter med to Døre. Nordre Sideskibs to vestligste Hvælvingsfag blev afskildret ved Mure for at tjene som Vaabenhus; fra Vaabenhuset førte en Dør ind til Sideskibet og en Dobbeldør til Hovedskibet.

De betydeligste Forandringer i den følgende Tid samler sig om Aarene 1840 og 1870.

I 1839—40 blev Gaardens Bygninger nedrevne og med dem Kirkens Kor, og Gaardens Ejere fik Tilladelse til at nedtage Kirkens Blytag og oplægge Tegltag. I Stedet for Koret opførtes en lav, polygonal, teglhængt Apsis, der benyttedes som Sakristi. To tarvelige Døre, en paa hver Side af Alteret, med paamalede Fyldinger, førte fra Kirken ind til Sakristiet. Kirkens Syddør blev tilmuret og dens Tympanon indsat under det Vindue, der kom til at indtage dens Plads.

I 1869 og de nærmest følgende Aar blev der ryddet

1) i senere Tid: Studestalden. — Efter at Gaarden var nedbrudt i 1839—40, blev der over den Trappe, der førte op til Døren i Kirkemuren, opført et muret Bislag med teglhængt Halvtag og Dør.

grundigt op i Kirken, hvad der ogsaa nok kunde trænges til, men paa flere Punkter rensede man pietetsløst det ud, der skulde have været bevaret. Skriftestolen, Degnestolen og Herskabsstolen fjernedes. Gravkapperne blev nedlagte og Kisterne nedsatte i en Gravkælder under Taarngulvet. I Taarnrummet, hvis Jærngitter borttoges, opstilledes Døbefonten, der før havde haft sin Plads i Nærheden af Døren fra Vaabehuset. Ligstenen over *Oberst Jens Moldrup* († 1771) og hans to Hustruer, Hedevig Sabina von Pretzlen († 1735) og Anna Margreta Lautrup († 1746), der havde siddet udvendig paa østre Kapels Vestvæg, blev indmuret i Sideskibets Østvæg; senere blev den nedlagt i Taarngulvet over Gravkælderen.

Stolene blev istandsatte, deres Døre og de udskaarne Englehoveder paa Stolenes Endestykker borttoges, ligesaa Præstegaardens og Bubbels lukkede Familiestole; der blev lagt Bræddegulv indenfor Stolene og nyt Murstensgulv over hele Kirken.

Prædikestolen mistede sin Underbygning, de udskaarne Billeder udtoges, skønt de var i god Stand, og erstattedes med simple Fyrretræsfyldinger, der tilligemed hele Stolen blev overstrøgne med Egetræsmaling. Stolen fik en ny Trappeopgang med Balustre.

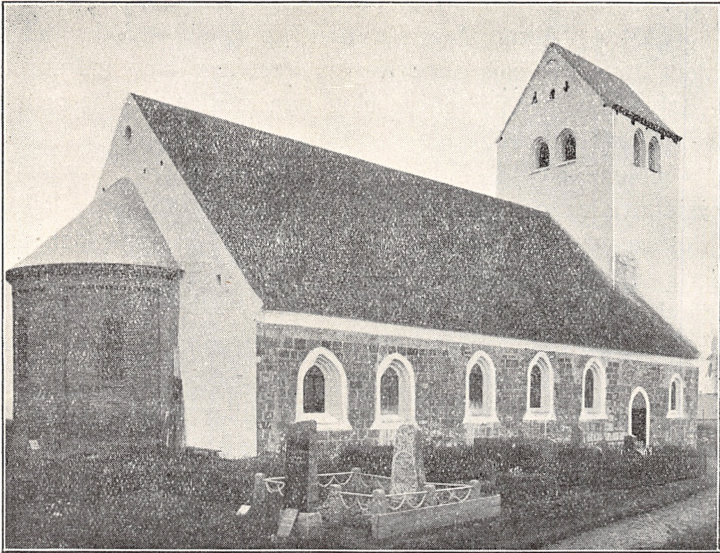
Ogsaa Altertavlen blev „restaureret“, d. v. s. Solen og Englefigurene ombyttedes med et forgyldt Kors, Vingerne borttoges ogsaa, det var Hensigten, at der i Stedet skulde være anbragt „to bibelske Figurer af passende Størrelse“, men det blev igen opgivet, Alteret fik et nyt, halv rundt Knæfald.

1874 blev Sakristiet nedbrudt, og 1874—75 opførtes i dets Sted af røde Mursten en halv rund Apsis med tre rundbuede Vinduer.

V.

Da Sansen for Bevarelsen af vore gamle kirkelige Mindesmærker blev levende, blev der ogsaa Tale om en Restaurering af Vestervig Kirke, særlig efter at Arkitekt J. B. Løffler i 1876 i sin Afhandling — „Vestervig Kloster og Liden Kirstins Grav“ havde henledt Opmærksomheden paa

den gamle Klosterkirke, „i sine Velmagtsdage et af vort Fædrelands ejendommeligste og anseligste kirkelige Mindesmærker og nu vansiret og mishandlet saa godt som paa ethvert Punkt“. Kultusministeriet lod saa i 1884 Professor Storck udarbejde et Forslag til Kirkens Restaurering. Men dette Forslag, der gik ud paa saa vidt muligt at føre det af Kirken, der nu fandtes, tilbage til sin oprindelige Skikkelse,

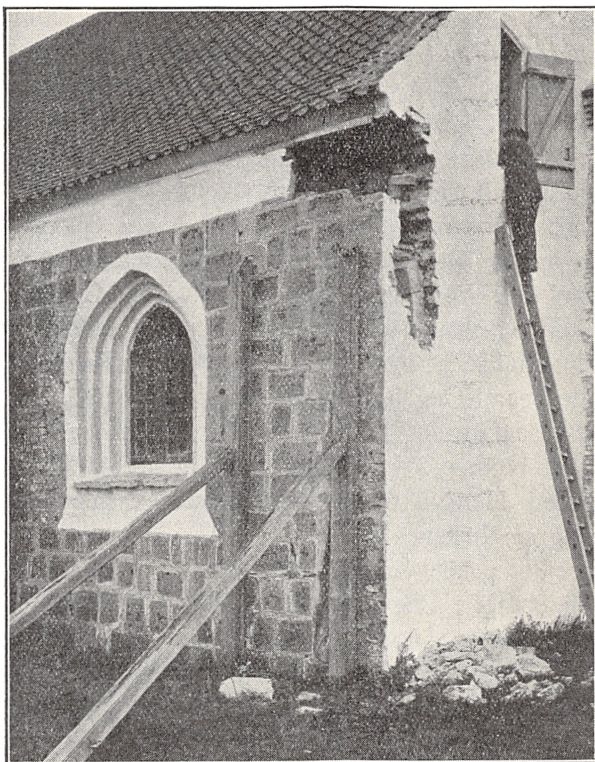
Kirken i 1916.

blev foreløbig henlagt, bl. a. fordi man ønskede, at andre Restaureringsarbejder — Ribe Domkirke, Marieklostret i Helsingør, St. Bendts Kirke i Ringsted — først skulde fremmes. Og i de senere Aar fik Henvendelser fra Vestervig til Svar, at det maatte vente, til Tienden var afløst og Kirken overgaaet til Selveje.

Alt imens gik det ene Aar efter det andet. Med den paatænkte snarlige Restaurering for Øje gjorde man saa lidt som muligt ved Kirken, og den blev mere og mere brøstfældig og forsømt. Taget, især paa Sydsiden, var utæt, Regnvandet trængte ind og mørnede Lægter og Spær; Hvælvinger

og Ydermur blev gennemtrængte af Fugtighed og Murværket ødelagt, Sydurens østre Ende maatte afstives med Bjælker for ikke at falde ud.

Forholdene blev efterhaanden kritiske. Og hvad der gjorde dem rent utaalelige, var, at ogsaa det i sin Tid ind-

Da Kirken begyndte at falde ned.

sendte Forslag til Kirkens Opvarmning var henlagt med den Motivering, at man dermed maatte vente, indtil Kirken i det hele bragtes i Orden. Og saa maatte Gudstjenesten fremdeles holdes om Vinteren i den store, kolde, utætte Kirke i en Temperatur, der jævnlig gik adskillige Grader under Frysepunktet.

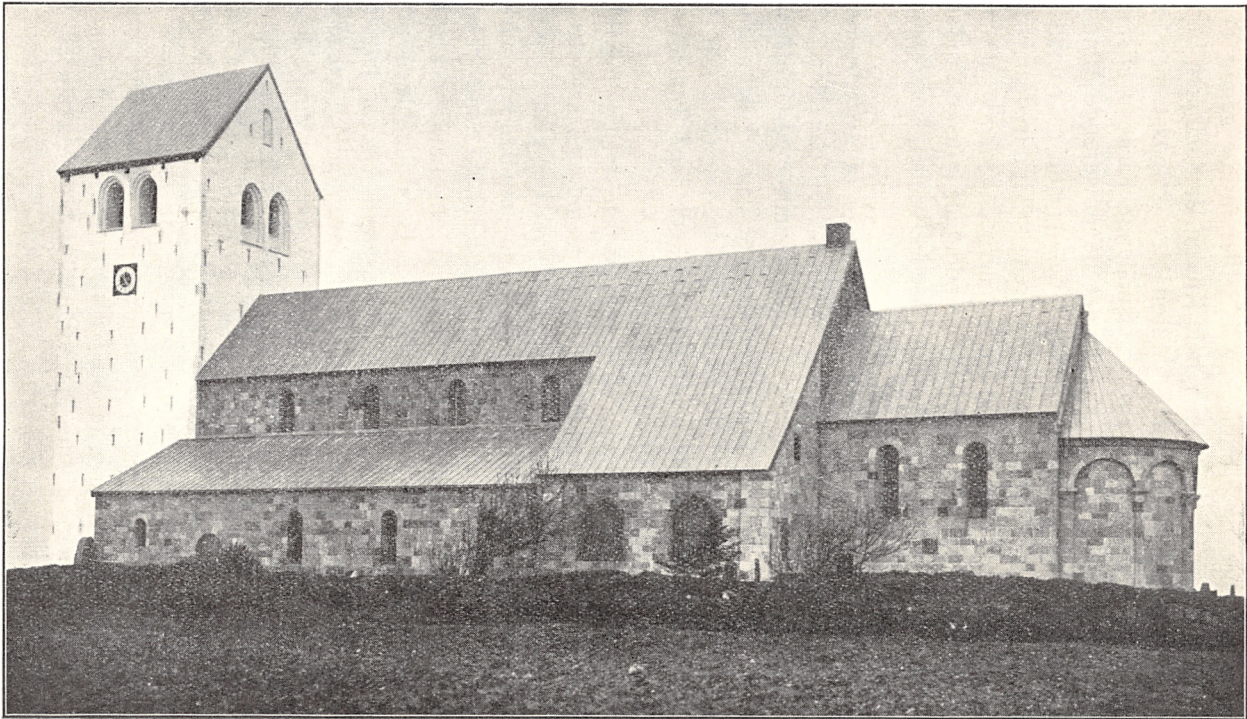
Efter at Kirken fra 1. April 1915 var overgaaet til Selv-

eje, indgik Menighedsraadet til Kirkeministeriet med et Andragende om, at den planlagte Istandsættelse nu endelig maatte iværksættes. Kort i Forvejen var Kirkens Sydøsthjørne begyndt at falde ned, og efterhaanden faldt der mere ned. Istandsættelsen kunde nu ikke længere udskydes, og der blev endelig gjort Alvor af den.

Der blev nu ikke Tale om at udføre den paa Grundlag af Storcks Forslag. I den Menneskealder, der var forløbet siden dettes Fremkomst, havde delvis ændrede Restaureringsprinciper gjort sig gældende. Man vilde nu ikke ubetinget søge at tilbageføre det oprindelige, fordi ogsaa det, der senere var kommen til, havde sin historiske Ret og Værdi, og man vilde ikke skabe nyt, hvor man ikke havde Sikkerhed for, at det virkelig blev en Genfremstilling af det oprindelige. Det blev saa overdraget Arkitekt M. Clemmensen at udarbejde en ny Istandsættelsesplan, og det lykkedes ham paa en heldig Maade at løse den ret vanskelige Opgave, at fremdrage det gamle og forene det med det yngre, der skulde beholdes, saa at det kom til at danne en saa vidt muligt harmonisk Helhed — samtidig med, at der intet blev foregrebet med Hensyn til en eventuel senere fuldstændig Restaurering af Kirken.

Arbejdet paabegyndtes i Maj 1917 og blev i det væsentlige tilendebragt i Begyndelsen af December 1921.

Det *søndre Sideskibs* brøstfældige Mur blev stykkevis nedtaget, efter at Hvælvingerne var understøttede, og opført paany med romanske Vinduer i Lighed med de oprindelige, hvis nederste Parti ved Nedtagelsen fandtes under de gotiske Vinduer. Det østligste Stykke — mellem de gamle Korsarmmure, som nu er antydede ved fremspringende Pilastre — beholdt dog murstensindfattede gotiske Vinduer, da det fra første Færd har haft saadanne. Paa den oprindelige Sydportals Plads anbragtes en ny Portal med den gamle Tympanon, der bæres af Granitsøjler med Kapitæler og Baser af gamle Former; den ene Kapitæl er gammel. Vestgavlen, der var muret af Munkesten, blev beklædt med Granitkvadre, ligesom Kvaderbeklædningen paa begge Sideskibes Østgavle blev fornyet med Bevarelse af de gamle Dørpiller.

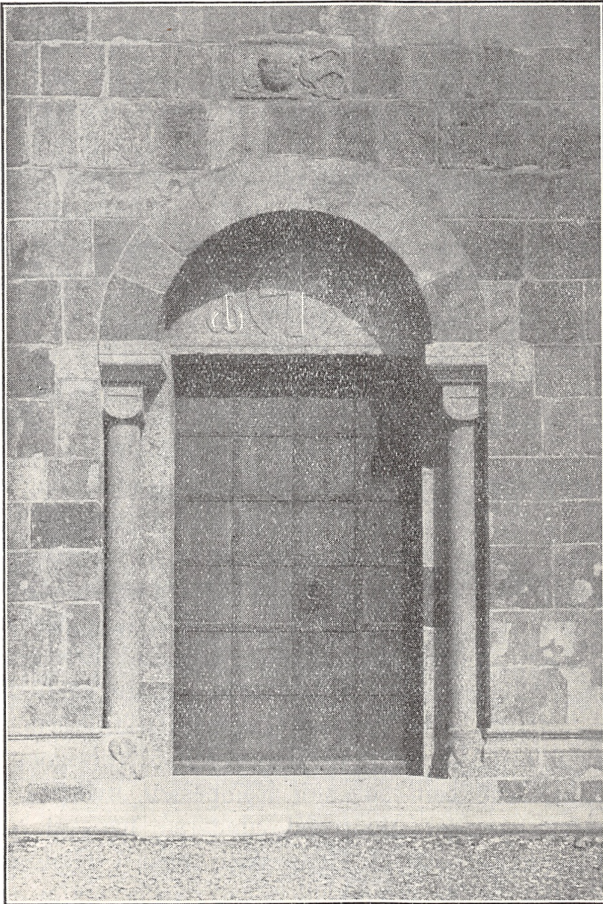
Kirken 1922.

I *nordre Sideskib* indsattes en ny Dør i Stedet for den gamle tarvelige og grimme, og i Stedet for de gamle Trævinduer indsattes her som i hele Kirken Vinduer med Jærnstel og blyindfattede Ruder. Muren blev istandsat, men iøvrigt staaer den væsentlig urørt, afspejlende Kirkens Historie gennem de skiftende Tider: Under de nuværende Vinduer sidder gemt det nederste Skifte af de oprindelige romanske Vinduer, og over dem ses de tilmurede et Hundredaar yngre sen-romanske smaa højtsiddende parrede Vinduer af røde Munkesten, endelig de munkestensindfattede gotiske Vinduer, ligesom Sideskibsmurens Forlængelse i Øst efter Korsfløjenes Nedrivning tydelig giver sig til Kende.

*Højkirken*s Ydermure er fremdragne og udbedrede, hvor det var nødvendigt; Vinduerne, som særlig paa Nordsiden var mærkelig godt bevarede, er genaabnede med Undtagelse af to, som er blinde, fordi Hvælvingerne dækker dem. Sideskibene har igen faaet deres oprindelige fladere Tage, som efter midlertidig at have været dækkede med Tagpap, nu ligesom hele Kirken er blytækkede.

Det ny Kor med Apsis er opført paa de oprindelige Fundamenter, som det var lykkedes at fremdrage, saaledes at det endog har den samme Skævhed som det gamle. Koret har ikke faaet sin oprindelige Højde, da det vilde have virket uskønt, naar Korsarmene og Sidekapellerne ikke blev rekonstruerede, men til dets Udsmykning er anvendt Stykker fra det oprindelige Kor. Profilerede Sokkelsten, der blev fundne bl. a. i en Stenkiste lige udenfor Vestervig By, er indsatte, gamle Halvsøjleskafter og -baser er anvendte, og en af de gamle Halvsøjlekapitæler er paa en mærkelig Maade kommen tilbage til sin gamle Plads. Paa Nationalmuseet fandtes, indmuret i Trapperummets Væg, en smukt ornamenteret Terningkapitæl af Granit, som Museet havde faaet i 1865 fra Lemvig, hvor man dengang mente, at den stammede fra Vestervig. Da Arkitekten opdagede den, og det efter nærmere Undersøgelse viste sig, at den efter alt at dømme maatte være en af de oprindelige Halvsøjlekapitæler fra Vestervig Kirkes Apsis, erhvervede han den for Kirken, og den blev anbragt paa den ny Apsis; de øvrige Kapitæler

blev saa kopierede efter den. En særlig Interesse knytter sig til denne Kapitæl derved, at dens Ornamentik er saa nær beslægtet med den i tilsvarende Stykker fra Viborg Domkirke, at det maa antages, at de hidrører fra samme Stenmester eller Stenmesterskole.

Kirkens Vestportal.

Til Koret er anvendt ikke bornholmske Brudsten, der ved deres ensformige graa Farve virker saa monotont, men — ligesom i den gamle Kirke — jyske Mark- og Søsten

med deres oplivende Farvespil. Over Koret er indvendig spændt en Tøndehvælving af Molérsten, Apsis har Halvkuppel af Munkesten.

Taarnets Østside, hvor Muren var stærkt forvitret, blev skalmuret, ligeledes en Del af Vestsiden, Vestgavlen blev helt ommuret, indvendig blev Træværket istandsat. Den tilmurede Dør paa Taarnets Sydside blev genaabnet, to Vinduer paa Nordsiden, udadtil endende i smalle Lysaabninger, ligeledes. To tilsvarende Vinduer paa Vestsiden blev tilintetgjorte, da Muren blev gennembrudt for at anbringe Hovedportalen. Til denne Portal er anvendt den foran (S. 339) omtalte Tympanon og de gamle Søjlebaser med Menneskehoveder fra St. Thøgers Kirkes Vestportal. Det ene Hoved er mandligt, det andet kvindeligt; paa det ene Fodstykke staar Navnet Abisag indhugget, og i en Linje nedenunder nogle utydelige Bogstaver (Adam?).

Over Vestportalen er indmuret en Kvader med reliefhuggede Figurer, der fandtes i 1919 ved Gravning af en Grav paa Kirkegaarden i Nærheden af Kirkens Sydindgang. I Midten ses et stærkt fremspringende Menneskehovede en face. Paa højre Side et Dyr, der angribende løfter sin ene Pote mod Menneskefiguren, medens det vender Hovedet bagud for at bide sig selv i Halen — et oftere forekommende Symbol paa det onde, der fordærver Mennesket og fortærer sig selv. Paa venstre Side, ligeledes i angribende Stilling et dragelignende Dyr, der aabenbart skal symbolisere Djævelen selv. Stenen er et Sidestykke til Kirkens gamle „*Vartegn*“, der før sad fornedet paa Taarnets Vestside, men nu er indsat i Korets Sydmur. Vartegnet beskrives af Moldrup som „en stor Kampesten, hvorpaa ere udhugne fire Hoveder; de tvende underste har vel Næse og Mund dannede som et Menneskes, men i Henseende til anden Skikkelse forskrækkelig at se, thi der ses af den enes Mund at udgaa ligesom tvende Slingerumper, og paa det andet Billede er Tungen udhængende langt udenfor Hagen, men begge Ansigter har Hundeøren“. Vartegnet med sit sære og gaadefulde Billedsprog har tidlig sat Folks Fantasi i Bevægelse og i Forbindelse med Indskriften paa Liden

Kirkens Vartegn.

Kirstens Grav („en Broder med en Søster“) affødt Sagnet om en Munk og en Nonne, der var Søskende og for Blodskams Skyld blev levende indmurede i Taarnets Mur. Efter Fundet af den ny Billedsten kan der ikke være Tvivl om den rette Tydning af Vartegnets Symbolik. De to øverste Ansigter fremstiller Mennesket i Uskyldighedstilstanden, de to nederste forvrængede, dyriske Ansigter derimod Mennesket hærget og fordærvet af det onde, der symboliseres ved de drage- eller slangelignende Væsener, af hvilke det ene bider det andet i Halen. — I Korets Sydмур ses ogsaa St. Thøgers Kirkes Vartegn, Lammet med Korset, der har faaet Plads over Præstedøren.

Øverst paa Korets Østhjørner er indsat to fremspringende Kvadre med *Løvefigurer*. De blev fundne under Restaureringen, den ene nederst i Taarnets indvendige Sydvesthjørne, den anden i Murfylden ved Gennembrydningen af

Portalaabningen. At de oprindeligt har siddet som nu paa Korets Hjørner, fremgaar af, at Løvebilleder paa gamle Granitkirker indtager denne Plads, saaledes Lime Kirke i Salling og Hedensted ved Horsens¹⁾. Det er ikke let at sige, hvad Tanke og Mening man har forbundet med denne mærkelige Anvendelse af Løvefigurer. Løvebilledet spiller en stor Rolle i Middelalderens kirkelige Kunst. Det er anvendt baade som Sindbillede paa Kristus, Løven af Juda, og paa Djævelen, der gaar omkring som en brølende Løve, søgende, hvem han kan opsluge. Ved Siden deraf forekommer, efter en Skik, der i hvert Fald gaar tilbage til det andet Aartusinde før Kristus, Løvefigurer ofte som Dørvogtere²⁾, anbragte enten i Rundbuen over Kirkedøren eller ved Siden af Døren. Et Eksempel paa det sidste har vi i et Løvebillede paa en svær Kapitælsten, der vist stammer fra St. Thøgers Kirkes Vestportal³⁾. Man kunde nu antage, at Løverne paa Koret i Lighed dermed var tænkte som Helligdomsvogtere. Men det har ringe Sandsynlighed for sig. Kan der saaledes ikke i dette Tilfælde tillægges Løvefigurerne nogen særlig Betydning udover den rent dekorative, bliver Spørgsmaalet, hvorfor man netop har anbragt dem paa Hjørnerne under Tagskægget. Og den naturligste Forklaring synes mig da at være, at de fremspringende Løvefigurer er en Efterligning af udskaarne Bjælkehoveder paa de ældre Trækirker. Dette er ikke usandsynligt, da Stavkirkernes Træskulptur ogsaa ellers findes efterlignet i Stenkirkerne, saaledes viser f. Eks. Sjørring Kirkes Portalsøjler ved deres Balusterform tydeligt, at de har haft Træsøjler til Forbillede⁴⁾.

Endnu en nyfundne Sten af særegen Interesse maa nævnes her. Det er Klosterets gamle *Solur*, sikkert det æld-

1) M. Mackeprang: Vore Landsbykirker S. 61.

2) Dyrenes Konge betragtedes ikke blot som Symbol paa Mod og Styrke, men ogsaa paa Aarvaagenhed efter den gamle Forestilling, at Løven sov med aabne Øjne.

3) Denne Sten er i Mands Minde kommen fra Vestervig til Skibstedgaard, hvor den gjorde Tjeneste som Ridesten, indtil Gaardens Ejer for nogle Aar siden velvillig gav den tilbage til Kirken.

4) Mackeprang, anf. Skr. S. 3 flg.

ste her i Landet. Det sad paa den indvendige Side af søndre Sideskibsmurs Forlængelse, halvt skjult af den østligste Hvælvingspille og dækket af Hvidtelag. Nu sidder det udvendig i Muren i Nærheden af Syddøren. I Klosterets Dage samledes Kannikerne otte Gange i Døgnet i Koret til Tidesang. Klokkeslættene for de fire af disse „kanoniske Tider“, som faldt om Dagen, Tertia, Sexta, Nona og Vespera, er særlig betegnede paa Solurets Skive.

Vi skal nu omtale Forandringerne i *Kirkens Indre* og begynder med Taarnrummet. Her blev Gravkælderens aabnet, og Skeletterne i de sammenfaldne, hensmuldrende Kister, blev optagne og nedlagte i en Fællesgrav paa Kirkegaarden. Nogle af dem kunde identificeres ved Hjælp af Indskriftspladerne paa Kisterne, nemlig foruden Jochum Irgens og Assessor Mollerup: *Frederik Christian Irgens* (født i København 6. Febr. 1664, død smst. 16. Okt. samme Aar) i en lille Egetræskiste med Englehoveder i Laagets Hjørner, dækket af et guldindvirket Klæde og mange Silkesløjfer, *Gerhard Irgens* (1667—98), ligesom foregaaende Søn af Jochum Irgens, Kammerherre *Peder Moldrup* (1735—87), Jens Moldrups Søn, hvem vi kender som Forfatter til „Beskrivelsen“, tilligemed hans to Hustruer, *Mette Marie Lucie Moldrup* († 1776) og *Charlotte Amalie v. d. Lieth* († 1811), endelig Major *Hans Christian Moldrup* († 1795) med lang Haarpisk efter Tidens Mode og Gravskrift i Tidens Stil: „Døden, iført Haabets fulde Dragt, langt fra at sætte en Jern Foed paa ham kom smilende til ham og omfavnede ham broderlig den 7de April 1795“. — Ved Optagelsen fandtes Hæftet af Irgens' Galakaarde og en forgyldt Sølvhaarnaal med en Krone foroven.

Taarnrummet blev overdækket med Bjælkeloft og indrettet til Vaabenhus. Ind til Kirken er det lukket med en Mur, hvori en spidsbuet Portal med Dør er indsat.

I selve Kirkerummet er de gamle Vaabenhusmure fjernede, Gulvet afgravet, saa at Søjle- og Pillebaserne i den vestlige Del af Kirken er kommen til Syne og Gulvet har faaet sin oprindelige Stigning fra Vest op mod Koret. Korsarmen er hævet to Trin over Skibet, og Koret er igen to

Trin højere end Korsarmen. Over hele Kirken er der lagt nyt Gulv af Klinker. Arkadebuer, Søjler og Piller er istandsatte med Cement og igen hvidtede, de to vestligste Hvælvingspiller (S. 345) er borttagne og Gjordbuen understøttet med Granitkonsoller. Prædikestolen er restaureret, Stolene istandsatte og malede, Alterbord og Knæfald fornyede. Dekorationen af de nordøstlige Sideskibshvælvinger og nogle andre Kalkmalerier er fremdragne og restaurerede.

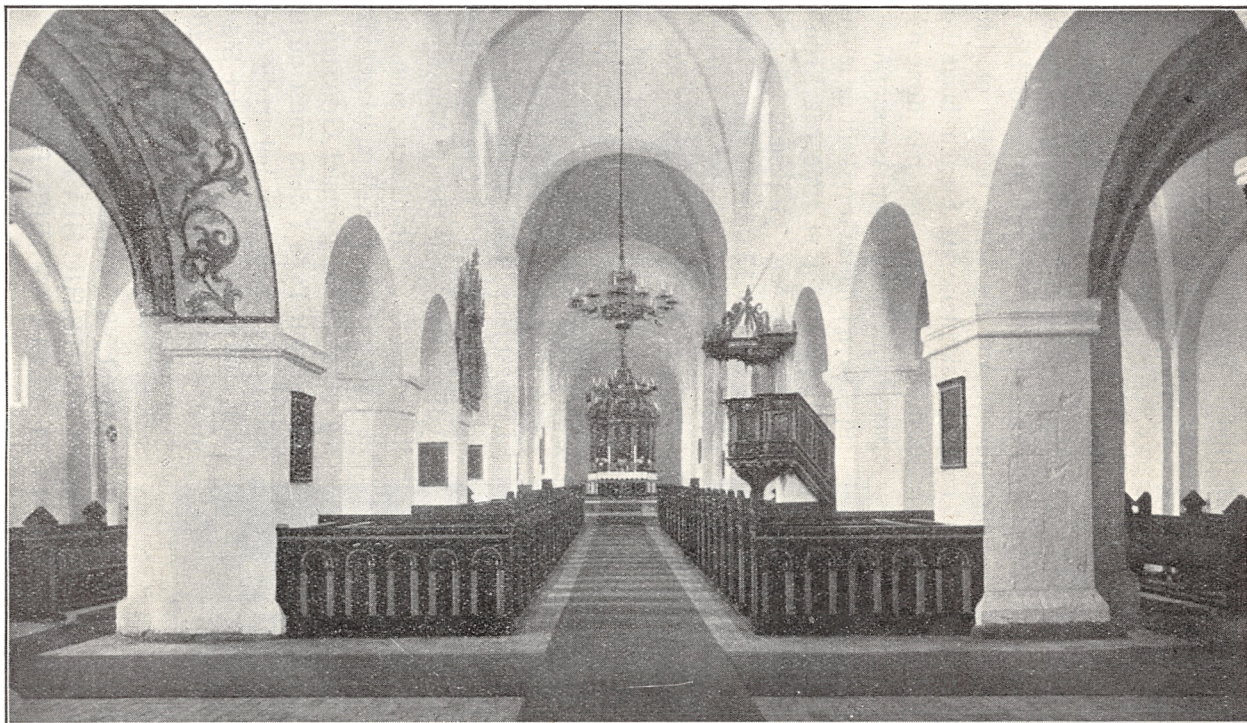
Desuden er der paa Kirkens Bekostning anskaffet 50 løse Stole til Korsskæringen og Koret, og ved frivillige Bidrag er Altertavlen restaureret, Prædikestolen forsynet med Hængeornamenter og Underbygning, Lysekronen istandsat og tre ny tilsvarende Kroner samt en syvarmet Lysestage anskaffede, elektrisk Lys og Telefoner for tunghøre indlagt ny Nummertavler, Alterdug, Tæpper og Maatter osv., endelig er Kirkens gamle Taarnur istandsat og fornyet.

Dampvarmeapparat er indlagt, med Varmekælder under Koret. Søndag den 8. Februar 1920 kunde Gudstjenesten for første Gang holdes i en opvarmet Kirke.

I Kirkens østlige Side er opstillet Niels Strangesens og Peder Friis' *Ligsten*, i den vestlige Jens Moldrups og Chr. Povelsøn Resens samt de middelalderlige romanske Gravsten, trapezformede Granitsten, hvis Udstyrelse viser den samme Grundtype i forskellig Udformning, et i Relief udhugget omtrent ligearmet Kors, baaret af en Stav, som hviler paa en Fod, og udenom, langs Stenens Sider, et Indskriftsbaand. Indskriften er dog for fleres Vedkommende vanskelig eller umulig at tyde, fordi Stenen er beskadiget eller Bogstaverne udslidte — den ene Sten, med Navnet Silvester, har f. Eks. længe ligget som Dørtærskel i en Staldør. Særlig skal nævnes *Kanniken Attes*, den ældste danske Gravsten med Angivelse af Dødsaar. Dens Indskrift, hvis første Del er et Heksameter, lyder:

PAVSAT IN HOC TVMVLO HVMILIS CANONICVS
ATTO ANNO INCARNATIONIS DOMINI MCCXVII

„I denne Grav hviler den ydmyge Kannik Atto. Aar efter Herrens Byrd 1217“. Det mærkelige er, at vi ogsaa kender hans *Dødsdag*, det var ifølge Lunde Nekrologiet den

Kirkens Indre.

4. August. St. Thøgers Kloster i Vestervig og St. Laurentiusklosteret i Lund stod i Broderskabsforbindelse og var gensidig forpligtede til at mindes hinandens afdøde Brødre med Forbøn og Messe paa Aarsdagen for deres Død. Derfor blev Dødsfald i Vestervigklosteret ved Brev meddelt Broderklosteret og indført i dettes Nekrologium. Saaledes finder vi da ogsaa indført i Laurentiusklosterets Dødebog under 4. August: Atti, Diaconus & Kanonicus beati Theodgari de Westervigh. Navnet Atti eller Atte, der er olddansk og betyder Fader, har i Indskriften paa Stenen faaet Formen Atto, aabenbart, fordi det skulde rime paa tumulo — paa samme Maade som Assessor Mollerups Navn i hans Gravskrift er ændret til Mollerop for at rime paa Krop.

Endnu en Gravsten, ligesom Attes fra det 13. Aarh., men vistnok noget yngre end denne, er kommen for Dagen igen under Kirkens Restaurering. Ved Udgravningen af en Varmekanal stødte man under Kirkegulvet foran Alteret paa et muret Gravkammer, som indeholdt Levningerne af Provst Jens Philip Windings († 1798) og Hustrus Kister. I Gravkammerets sydlige Væg var blandt Murstenene indsat en lang Granitsten, som efter at være rensat for Kalkpudslaget viste sig at være en gammel Gravsten af den kendte Type i dens mest udviklede Form. Stenen er halvtredje Alen lang, Indskriften langs dens tre Sider, med en dobbelt Linje paa den tredje Side udgør tre latinske Heksametre:

NEC RADIO FORME PARCENS FLOREQVE IVVENTE
SEVA NICHIL MISERATA DIES HIC HEV IVBAR VRBIS
INNVBA CRISTINA TE FECIT NVBERE TERRE

„Skaanselsløs mod Skønhedens Straaleglans og grum

mod Ungdommens Blomst, har den Dag, som ikke ynkes over noget, her, ak! ladet dig, du Byens Straaleglans, ugifte Mø Kristine, ægte Jorden.“

Den lærde Klosterbroder, som har forfattet Indskriften, har aabenbart ikke været uden poetisk Sans; særlig lægger man Mærke til det ejendommelige Udtryk i den sidste Strofe med Sammenspillet mellem innuba og nubere: hun, der aldrig hvilede i Mands Favn, har nu fundet Hvile i Jordens Favn.

Stenens anselige Størrelse og Udstyrelse og Indskriftens Ord vidner om, at hun, der saaledes af den grumme Død blev revet bort i sin Ungdoms og Skønheds Vaar, har været en ædelbaaren Jomfru, men hvem hun var, og hvilken Slægt hun tilhørte, derom véd vi intet, og da Klosters Dødebog, der kunde have givet os Oplysning derom, for længe siden er forsvundet, vil det næppe blive opklaret.

Men det er kun hvad der atter og atter gentager sig, naar man beskæftiger sig med det gamle Vestervig, idelig støder man paa Spørgsmaal og Gaader, som man ikke er i Stand til at løse.

Parmo Carl Petersen.

Lærer i Hvidbjerg paa Thyholm og i Hillerslev i Thy.

Ved N. Sodborg, Vesløs.

I Aarene efter 1838 til midt op i Fyrrerne kunde Folk der færdedes paa Landevejen mellem Hillerslev og Thisted eller mellem Thisted og Vilsund, undertiden møde en ældre Mand, som uden Tvivl tiltrak sig deres Opmærksomhed. Manden var høj og rank, Halsen var lang, og baade Hals og Bryst var blottede; han bar ingen Krave. Han havde en fast og sikker Gang, og det var let at se, at han var en øvet og udholdende Fodgænger. Maaske nynnede han under

sin støtte Marsch en Salme eller en Sang med en dyb, stærk Basrøst.

Vilde man have forsøgt at spørge efter, hvem denne ejendommelige, djærvt udseende Mand var, vilde man vist have faaeṭ omtrent følgende Svar af dem, der kendte ham: „Det er den hellige Skolelærer Parmo Petersen fra Hillers-

Parmo Carl Petersen.

lev, som skal over at besøge sin gode Ven Provst Sørensen i Solbjerg paa Mors.“ Og det var rigtigt nok.

Det er om denne mærkelige Mand her skal fortælles lidt. Hans Livsførelse er tillige et Blad af de gudelige Forsamlings Historie, baade i København og her i disse Egne.

— — —

Parmo Carl Petersen fødtes den 27. Januar 1786 i Kolding, hvor Faderen, Parmo Carl Petersen, var Præst og Provst for Brusk Herred¹⁾. Provst Petersen var en troende Mand i en Tid, hvor saa mange andre Præster var Rationalister. Han var tillige en lærd Mand, var i sine yngre Aar Medarbejder ved Tidsskriftet „Lærde Efterretninger“, og

¹⁾ Nordisk Maanedsskrift I, Side 425 ff.

havde en efter sin Tid meget stor Bogsamling¹⁾. I sine Studieaar havde han lagt sig efter østerlandske Sprog, og der skal endnu findes en syrisk Grammatik, som han har skrevet. Han var en Søn af Chirurgus og Barbér i København Niels Frederik Petersen og Hustru Mette Marie Speitzer, som var en Datter af Major Parmo Gregers Speitzer²⁾. Det fremmedklingende Navn *Parmo* stammer altsaa fra Slægten Speitzer, som rimeligvis var af tysk eller østerrigsk Afstamning, og Navnet er saaledes ikke af spansk Rod, hvad nogle har ment. Major Parmo Speitzer boede i Gøttrup i Vester Han Herred; han døde 1735, og i Gøttrup Kirke findes et Epitafium over ham og hans Hustru. Slægten holdt sig der paa Egnen i en lang Aarrække; Aggersborggaard var saaledes i Slægtens Besiddelse helt op til 1804.

Provst Petersen gav sine Børn en streng Opdragelse; han læste selv med Sønnen, og i et Eksempel af Terents Komedier har Parmo Carl skildret denne Undervisning, der kostede ham mange Taarer. I 1804, Aaret efter sin Faders Død, blev han Student. Han var ivrig og dristig med ved Redningsarbejdet, da Koldinghus brændte i 1808 og fik ved den Lejlighed sine Klæder en Del forbrændt.

Skønt Provsten var en streng og myndig Mand, var Hjemmet i Kolding et godt og kristeligt Hjem, og Parmo Carl tog i religiøs Henseende en god Arv med fra sit Barn-domshjem, og redelig og trofast værnede han ogsaa om denne Arv.

Ved Universitetet studerede han Theologi, men fik aldrig Embedseksamen. Grunden hertil var ikke, at han manglede Evner eller Vilje, men noget helt andet. Tiden var jo smittet af rationalistiske Ideer, og det theologiske Fakultet ikke mindre, ogsaa der bredte Rationalismen sig i Højsædet, og under de Forhold nægtede den unge troende Mand at lade sig overhøre; han vilde ikke bedømmes af vantro Mænd og

1) L. Helweg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen, II. Del, Side 239.

2) Hother Ploug: Carl Ploug, hans Liv og Gerning, I Del, Side 5, og Trap: Danmark, IV Bind, Side 178 og 222.

vilde heller ikke søge Embede i Kirken, som den dengang var. Professor Jens Møller gjorde alt, hvad han kunde, for at faa ham til at indse, at han stod sin egen Fremtid i Vejen og bad ham indtrængende om at gaa op, og han mente ham det sikkert godt. Men alt forgæves; Parmo Petersen var urokkelig og opgav det theologiske Studium.

For menneskelige Øjne kan det se ud til, at denne Stædighed fik skæbnesvanger Betydning for hele hans Liv; havde han taget sin Embedseksamen og kunnet søge Præstevirksomhed, synes det, at hans rige Evner bedre havde kunnet udfolde sig, og hans Livsvej var maaske saa bleven lysere og lykkeligere.

Han var nu Cand. phil., og for at tjene til Livets Ophold kastede han sig over privat Skolegerning. En Tid var han Huslærer hos Pastor Ferslev i Jelling, men rejste snart igen tilbage til København, hvor han fik Timer paa Borgerdydsskolen, hvis Forstander, Nielsen, satte stor Pris paa ham; her virkede han i 15 Aar.

Omkring 1814 blev han forlovet med sin tidligere Elev Pastor Ferslevs Datter Marie i Jelling, som var 8 Aar yngre end han. Parmo Petersen havde et aabent Øre for Poesi og god Litteratur, og det var ham en Glæde at forsyne sin Kæreste med det bedste paa Litteraturens Omraade. Han var selv en dygtig Oplæser, og i Ferierne i Jelling Præstegaard deklamerede han for sin Marie og deres fælles Ven, den unge Seminarist Rasmus Sørensen, den senere saa bekendte Skolelærer i Venslev, og denne fik ved disse Sammenkomster Øre og Sind opladt for Poesi¹⁾; undertiden læste han ogsaa op af sine egne smaa digteriske Forsøg.

1820, d. 28. Juli, blev Parmo Petersen gift med sin Fæstemø Maria Kirstine Ferslev; hun var en from og god Kvinde og blev ham en god og trofast Hustru, og hun delte helt hans religiøse Begejstring. Derimod kunde hendes Fader, den gamle brave Pastor Ferslev, ikke følge de to unge paa deres høje Flugt; den syntes ham for overspændt.

1) Rasmus Sørensens Levnedsløb, S. 126.

Parmo Petersen og hans Hustru var begge stærkt optagne af Grundtvig og hørte ham til Stadighed; men da Grundtvig i 1821 blev Præst i Præstø, kunde dette sjældnere lade sig gøre. Engang, fortælles der, tog Parmo Petersen en Lørdag Eftermiddag, da han var fri for Skolearbejdet, sin unge Kone under Armen og spadserede de 11 Mil til Præstø for at høre Grundtvig næste Dag. Efter Prædikenen gik de saa de 11 Mil tilbage igen, for at han kunde være paa Skolen Mandag Morgen. Han var en udmærket Fodgænger, men det kneb nok noget for hende, saa hun ikke turde driste sig til at gentage Turen.

De fulgte begge med levende Interesse Kirkekampen mellem Grundtvig og H. N. Clausen og stod selvfølgelig paa Grundtvigs Side. Parmo Petersen vilde dog paa ingen Maade gælde for Grundtvigianer; hans Standpunkt var nærmest gammel-luthersk ortodoks, hvad den strænge ortodokse Opdragelse, han havde faaet i sit Hjem, vel nok bidrog til. Men der var tillige hos ham en Del usund sværmerisk Begejstring, og det var der hos flere af den Tids alvorlige Kristne i deres ærlige Kamp for at værne Kirkens gamle Lære mod den voksende Rationalisme.

Da Grundtvig sidst i Tyverne nedlagde sit Embede i Folkekirken, følte Parmo Petersen og hans Hustru sig ret husvilde i kirkelig Henseende; en Tid søgte de til den tyske Menighed i Frederikskirken paa Kristianshavn, hvor de kunde høre en ren luthersk Prædiken af den tyske Præst Heinrich Egge. Ogsaa til dennes Eftermand Pastor Siemensen søgte de jævnlig.

Paa den Tid begyndte de gudelige Forsamlinger i København, og Parmo Petersen tog ivrig Del i disse Sammenkomster, som ogsaa en Tid holdtes i hans eget Hjem. Den Mand, som dog særlig var Sjælen deri, var Jakob Christian Lindberg, og fra Septbr. 1831 afholdtes der til Stadighed gudelige Forsamlinger i hans Hjem „Lille Rolighed“ paa Kalkbrænderierne.

Ved den første Forsamling hos Lindberg var en Snes Mennesker forsamlede. Efter en Salme og Bøn talte Lindberg om de første kristne Menigheders Kaar; efter Prædi-

kenen bad han for Kongehuset, og der sluttedes med en Salme. Parmo Petersen har i et Brev fortalt, at han syntes, at der dog manglede noget, og han rejste sig da fra sin Stol og fremsagde den almindelige Kirkebøn, som bruges ved Gudstjenestens Slutning, uden at overveje, om han kunde den udenad eller ej. „Men,“ skriver han, „Herren lagde den ved sin gode Helligaand saa rent og purt paa mine Læber, at den tillige med Fadervor saaledes greb de forsamlede Kristne, at de tilstod, at det havde bevæget dem i deres Hjertes Inderste.“

Han foreslog nu, at de herefter altid skulde bruge baade Indgangs- og Slutningsbønnen ved deres Sammenkomster, og tillige var det hans Overbevisning, at de helst altid skulde bede staaende. Og da Amen er det vigtigste Ord i hele Bønnen, da det udtrykker Hjertets Tillid, „at vi visseligen tro, at Gud vil give os, hvad vi have bedet om,“ saa formanede han Forsamlingen til herefter, naar Præsten til Slutning havde lyst Velsignelsen over dem, da lydeligt „med een Tunge og een Mund sige dertil af Hjertets dybeste Grund et oprigtigt og tillidsfuldt Amen“. Selv sagde han efter Bønnen tre Gange Amen og han fremsagde Forsagelsen af Djævelen med „en høj Røst og nogle tilsvarende frygtelige Geberder“, hvad Lindberg ogsaa dadlede ham for.¹⁾

Pastor Siemonsen fra Frederikskirken var til Stede ved denne Sammenkomst og følte sig tiltalt deraf, og han lovede at føre Ordet næste Søndag, Ogsaa en Student Harmsen talte jævnlig i Forsamlingerne, som nu fortsattes uden Afbrydelse Søndag efter Søndag.

Grundtvig havde fra første Færd alvorlig fraraadet Lindberg disse Forsamlinger, og skøndt Lindberg ellers gerne fulgte Grundtvigs Raad, saa mente han dog ikke at kunne følge ham her. En enkelt Gang talte Grundtvig selv i Forsamlingen for saa mange som Stuen kunde rumme. Men han yndede ikke de gudelige Forsamlinger og var bange for, at de skulde ende i Sværmeri og selvgjort Hellighed, og

¹⁾ Chr. Østergaard: Breve fra Lindberg. Nordisk Maanedsskrift 1881. II Side 90.

han fik Indtryk af, at man stod i Fare for at komme paa vilde Veje. „Tusind, ja titusinde Gange hellere,“ siger han, „vilde jeg møde jer i et ordentligt Forsamlingshus, hvor det tillades os at have Ordet med Naademidlerne i Fred for den Modsigelse og vilkaarlige Behandling, vor Tro og Samvittighed ikke tillader os at være delagtig i . . . Man maa ikke med mindste Skin kunne sige om os, at vi leve for at holde Forsamlinger, thi vi skal blot samles for at leve.“

Saaledes var Grundtvigs Syn paa de gudelige Forsamlinger, i det mindste paa det Tidspunkt. Og vel var der sikkert hos Forsamlingsfolket baade ærlig og inderlig Kristentro, men der var dog ogsaa hos nogle en Del usundt pietistisk Sværmeri, som let kunde blive til Fare for dem; Student Harmsens voldsomme Forkyndelse endte jo helt ude i Sværmeriet.

Men Modstand var der nok af; megen Haan og dum Spot blev øst ud over de gudelige Forsamlinger, særlig da over Lindberg; men Parmo Petersen gik saa vist heller ikke Ram forbi. Han blev spottende kaldt „Lindbergs Degn“, fordi han bad Ind- og Udgangsbønnen og undertiden ledede Sangen i Forsamlingerne. Ligeledes blev han karrikeret vel sagtens i et Vittighedsblad, staaende paa en Stige og afbildet med et Gaasehoved, raabende: „Amen, Amen, Amen“. Men det værste baade for ham og hans Familie var dog, at Forfølgelsen ogsaa gik ud over hans Gerning. Forstander Nielsen lod ham vide, at han herefter ikke kunde lade ham have saa mange Timer paa Skolen som hidtil, da hans Navn nu var bleven „berygtet“. Dog kunde Nielsen for hans Families Skyld ikke nænne at fratage ham al Undervisning, men lod ham beholde nogle Timer i Dansk og Tysk.

Som allerede nævnt holdtes der ogsaa gudelige Forsamlinger i Parmo Petersens Hjem, og netop paa den Tid, da dette fandt Sted, var der der i Huset et ungt Menneske, som, hvor underligt det end lyder, kom til at lide noget derunder. Det var Parmo Petersens Søstersøn, den unge Carl Ploug, den senere saa bekendte Digter. — Carl Ploug var ældste Søn af Adjunkt ved Kolding Latinskole Christian Frederik Ploug og Hustru Parmone Caroline Petersen; han

var kommen til København for at tage Studentereksamen og boede nu hos sin Morbroder.

Han var ung og livsglad med Mod paa Livet og kunde slet ikke tiltales af alt dette religiøse Røre, han lige paa een Gang var dumpet ned i. Og det blev saa vist ikke bedre, da Parmo Petersen i misforstaaet Nidkærhed tvang det unge Menneske til at følge med i Kirke hver eneste Søndag, undertiden to Gange endda. Ogsaa i Forsamlingerne blev han tvungen til at følge med. Dette gjorde ham Fortræd, denne Tvang paa aandeligt Omraade, og bevirkede, at han i flere Aar holdt sig borte fra Kirken og fra al Deltagelse i kirkeligt Liv. Og det bevirkede tillige, at han opgav at studere Theologi, hvad der ellers var hans Tanke, og i Stedet for lagde sit Studium over i Filologi,

Efter halvandet Aars Forløb flyttede han fra sin Morbroder for at kunne bo alene og saaledes være sin egen Herre, men han vedblev dog at spise til Middag der i Huset. Og trods al Forskel i Livssyn nærrede Carl Ploug alligevel megen Agtelse for sin Morbroder; han forstod godt, at denne var en alvorlig Personlighed, ikke et Hverdagsmenneske, og tillige en grundærlig og redelig Natur, og senere hen i Livet lærte de to Mænd bedre at forstaa hinanden. Carl Ploug har fortalt¹⁾, at han som ung Student løb paa Skøjter sammen med sin Morbroder, og at denne, naar de tvivlede om Isens Bæreevne, sagde til ham: „Løb du først, Carl, du har ikke Kone og Børn hjemme.“

Mørke Skyer hvilede i de Dage over Parmo Petersens Hjem; Fattigdom var en daglig Gæst i Huset, og tit var Sygdom dens trofaste Følgesvend. Der var 7 Sjæle at skaffe Føde og Klæder til, og Indtægterne var smaa. I et Brev fra Julen 1835 fortæller han sin Ven og Meningsfælle Algreen paa Snedsted Seminarium om deres vanskelige Stilling. De boede nu ved Gammelstrand. Nr. 14 i Stuen til Gaarden.

¹⁾ Dette og flere Træk er velvilligst meddelt mig af Parmo Petersens Sønesøn Hr. Lektor Parmo Carl Tang Petersen, Kolding, som ogsaa ejer det foran gengivne Billede af P. P., det eneste, som eksisterer af ham; det er Gengivelse af et Maleri.

Værelserne var mørke om Vinteren, højt var der til Loftet som i et Slot, saa de slugte meget Brændsel. Han skriver, at endskønt han har været omhyggelig for ikke at genere Husets øvrige Beboere med deres Forsamlinger, saa var dog deres Lejlighed nu bleven sagt op. En Jøde, som boede i samme Hus, kunde ikke fordrage deres Skraalen, som han udtrykte sig, og nu vilde han flytte, og saa maatte de andre ud med. „Alt, hvad jeg ved mine Informationer,“ skriver han videre, „kan skrabe sammen, skønt jeg arbejder fra den tidlige Morgen til den sildige Aften, er 25 Rdl. maa- nedlig. Deraf kan visselig intet henlægges til Husleje, naar syv Sjæle skal have Brød til Mættelse, Varme og Lysning, ikke at tale om Klæder til at slide. Men Herren har jo ogsaa her saa naadigen tænkt paa os. Eders kristelige Kærlighed, kære Venner, har jo ogsaa kommet os i Hu, og I kan tro, at da I sendte os eders Gaver, da kom de just paa en belejlig Tid, da vi følte vor Trang mest og var bedst skikkede til at paaskønne Herrens Miskundhed og Naade og eders kærlige Sindelag imod os.“

Han har fortalt, at de engang i disse trange Tider i København havde saa lidt Plads i deres Lejlighed, (at han maatte lade en Bogreol henstaa ude paa Gangen, og at der saa blev stjaalet af Bøgerne.

De Gaver, som han hentyder til, var gennem Algreen sendt ham fra Provst Sørensen, Solbjerg, og Forstander Brammer, Snedsted, og fra Algreen selv. Men selv om Venner nu og da lindrede Familiens værste Nød og Trang, saa var dog Kaðrene saa smaa og trange, og Modstanden saa stærk, at Parmo Petersen tilsidst besluttede sig til at søge et Skolelærerembede paa Landet, og han var ogsaa saa heldig at blive constitueret som Skolelærer og Kirkesanger i Hvidbjerg paa Thyholm.

Hans Svoger, Adjunkten i Kolding, som ikke forstod Parmo Petersen og heller ikke nærede nogen som helst Sympathi for hans religiøse Ideer, skriver i den Anledning spydigt til Sønnen Carl¹⁾: „Moder havde i Gaar med Posten

1) Hother Ploug: Carl Ploug, hans Liv og Gerning, I Del, Side 27—28.

Brev fra Tante Marie, hvori hun lader os vide, at Onkel nu endelig havde bequemet sig til at tage imod et Skolelærerembede, og var nu dertil bleven constitueret til et saadant paa Thyholm i Limfjorden, vistnok ikke det behageligste Sted, men hun syntes dog at være ret fornøjet og glad derover, en Lykke for hende, stakkels Kone, at hun er saa nøjsom, og saa fast og stærk hun er i denne Tro. De har vist i den sidste Tid haft det suurt og trangt nok, efter hendes Brev at dømme; thi de have vel mest levet af Andres Godhed. Ja, saaledes gaar det, naar vi sætte Næsen for højt. Det var ham, der intet Embede vilde have, for ikke at være Staten forbunden, og hvad maa han nu bequemme sig til? Lader os ikke glemme Pauli Ord: „Gud staar de Hoffærdige imod, men de Ydmyge giver han Naade.“

Saa gik da Rejsen mod Nord for den haardtprøvede Familie, bort fra Vennerne i København og fra hele det aandelige Liv og Røre, som Parmo Petersen havde været en bærende Kraft i.

Dog var der ogsaa oppe ved Limfjordens Bredder enkelte Venner, som vilde modtage dem med Vennesind og Kærlighed, særlig da de to trofaste: Provst Sørensen i Solbjerg og Algreen paa Snedsted Seminarium.

I Hvidbjerg begynder et nyt Afsnit af Parmo Petersens Liv.

*

Det var d. 9. Marts 1837, at Biskop Fogtmann, Aalborg, constituerede „Studiosus theologiæ Parmo Carl Petersen til indtil videre at forestaa Kirkesanger- og Skolelærerembedet i Hvidbjerg paa Thyholm“¹⁾, og allerede den 1. April tiltræder han Embedet efter en lang og besværlig Rejse med sin Familie.

Muligt nærede han og hans et lønligt Haab om, at de nu drog ind til mere fredelige Forhold, hvor Modstand og Forfølgelse ikke skulde forbitre dem Livet og føre det store Ord; men i saa Fald blev de sørgeligt skuffede.

¹⁾ Aalborg Bispearkiv, Edsbog 1771—1860.

Af Natur var Parmo Petersen fuld af Iver; med Liv og Fyrighed grebes han af det, der fyldte hans Sjæl; det var et Karaktertræk hos ham — der stak noget af Agitatoren i ham. Ogsaa nu under de nye Forhold følte han Trang til at vidne om det, som hører Guds Rige til, og samles med Venner og Meningsfæller. Men de gudelige Forsamlinger fandt kun en sølle Jordbund paa Thyholm. De gode Thyholmboere kunde slet ikke indse, hvad disse Møder, udenom Præst og Kirke, skulde være godt for; nej, de vilde holde sig til de gamle og prøvede, fra Fædrene nedarvede, Skikke og Sædvaner. Og der rejste sig en voldsom og haardnakket Modstand mod Parmo Petersen og hans Ideer.

Men ogsaa over hans Arbejde i Skolen klages der, særlig over hans haarde Behandling af Børnene. Vel var Parmo Petersen streng i Skolen, vist altfor streng; en af hans Elever fra Borgerdydsskolen har fortalt, at han altid var frygtet af Disciplene for sin Strenghed, men han var retsindig og dygtig, og Professor Nielsen havde givet ham et særdeles godt Vidnesbyrd som Lærer. En anden af Borgerdydsskolens Elever, Justitsraad Lorentz Benzon, har ogsaa fortalt om Parmo Petersens Strenghed. „Du skal have Nødder“, sagde han og dunkede Eleven i Hovedet med den knyttede Haand. Drengene kaldte ham altid Peter Barhals, fordi han gik med blottet Hals. Justitsraaden fortalte, at han var med i en Deputation, som skulde overrække Parmo Petersen en Gave fra Eleverne, da han i 1839 forlod Skolen, og han erindrede, at da de igen var kommen ned paa Gaden, udbrød en af Deputationens Medlemmer: „Det er da en Fandens køn Kone, Peter Barhals har“! Mærkeligt nok kom Justitsraad Benzon, der senere blev Læge i Thisted, til at staa ved sin gamle Lærers Sotteseng, idet han blev kaldt ud til Hillerslev Skole, da Parmo Petersen i Maj Maaned 1859 laa for Døden.

Men der er Forskel paa en københavnsk Drengeskole og en lille fredelig Landsbyskole, og det var vist ikke saa let for Parmo Petersen, som ikke havde særlig stort Kendskab til Landsbyforhold, overfor Børnene i Skolen at finde

den rette Tone, den rette Maade at optræde paa, især naar han tillige havde et iltert Sind.

Men ret længe var der i alle Tilfælde ikke Ro; allerede den 18. Juli s. A. affyres det første Skud med en Klage fra to Thyholmbomænd. Klagen lyder i Helhed saaledes:¹⁾

Klage.

Skolelærer Petersen af Hvidbjerg Skole har ved flere Lejligheder slaet og afstraffet de smaa Børn, som søge Skolen, utilbørlig og blandt andet slaget Trine Stoffer af Hvidbjerg hendes Søn, 7 à 8 Aar gl., med Kanten af en Linial i Hovedet, der efterlod 6 a 7 store Knuder eller Hævelser.

Ved Skolekommissions Samlingen d. 7. ds. var jeg undertegnede Jens Ninn af Frøehøjgaard, som Lauværge for Trine Stoffer, tilstede for at andrage paa Skolelærerens haarde og usømmelige Forhold mod Barnet, der jævnlig gik paa, og da Skoleforstander Niels Ting af Smerup gav mit Andragende Medhold, erklærede Skolelærer Petersen, at alt, hvad vi sagde, var Løgn, og at det kun var Skurke, som sagde sligt, og at vi foer med Skurkestreger.

For hans utilbørlige Udtalelser i denne Henseende beder vi ham indkaldt for en Politiret, og ifald mindelig Forlig ikke kan træffes, ved Dom anseet som Lov og Ret tilfalder; Udtrykkene derhos mortificerede, og han endvidere tilpligtet at betale Sagens Omkostninger.

Som Vidne bedes indkaldt: Anders Clemensen af Hvidbjerg og Sognefoged Jens Sund af Semb, der har set Drengen, hvorledes han i Skolen er bleven behandlet, og Jens Enevoldsen af Semb og Christen Odgaard af Gravgaard, der har hørt Skolelærerens Udtryk imod os.

Frøehøjgaard og Smerup, d. 18. Juli 1837.

Jens Nielsen.

Niels Ting.

Baade Parmo Petersen og ovennævnte Vidner blev saa indstævnedes til at møde paa Hassing-Refs Herreders Ting

¹⁾ Hassing-Refs Herreders Politiprotokol 1832—39 og Bl. 386 b.

Lørdag d. 29. Juli Kl. 9. Paa den fastsatte Tid mødte Parterne; Klagen blev oplæst, og Parmo Petersen anfører som Forsvar:

1) „At han med en Lineal en Gang har revset Trine Stoffers Søn ved at slaa ham over Armen, og at han siden efter, da Drengen af Trodsighed læste forkert eller nedendra opad, ligeledes med Linealen pikkede ham i Hovedet, og at han, da Drengen vedblev med sin Trodsighed, derefter revsede ham med en i en Skuffe nylig funden Tamp.

2) Den 7. dennes havde Skoleforstander Niels Ting, efter at Børnene havde forladt Skolen, i Pastor Winthers Nærværelse klaget over, at Indstævnte for haardt havde revset Sidsel Klovenhags Søn, og efter at dette Andragende var fremført, fremstod Jens Ninn og klagede over, at Trine Stoffers Søn, som Klagen ommelder, var mishandlet, hvilket Niels Ting istemte.

Ved at frendrage denne Klage yttrede Jens Ninn, at Indstævnte forvanskede Troen og Guds Ord, hvorved han sigtede til, at Indstævnte havde rettet flere Sprog- og Trykfejl i Cathecismussen. Herover blev Indstævnte opbragt og sagde: „Sligt skal kun Løgnere og Skurkere kunne sige“ men nævnede ikke Skurkestregerne. Han tilføjede, at det med denne Udtalelse ikke havde været hans Hensigt at kalde dem Løgnere eller Skurke, da han ansaa dem begge for agtede Mænd“.

Jens Ninn vil dog ikke indrømme, at han har sagt, at Petersen forvanskede Troen, men at han havde spurgt ham om, om han havde Ret til at udlette noget af Cathecismen.

Forlig blev nu prøvet, og Striden blev i Mindelighed bilagt med, at Indstævnte erklærede, at de af ham i Skolen brugte Udtalelser, som i Hidsighed var fremførte, ikke har haft til Hensigt at fornærme Citanterne Jens Ninn og Niels Ting, som han anser for agtbare Mænd, og han forpligter sig til at betale Sagens Omkostninger, som er: Retsgebyr 1 Rbd. 19 Skl. og Stævningsgebyr 1 Rbd. 84 Skl. — Dermed endte den første puniske Krig.

Men den anden lod ikke vente ret længe paa sig; allerede d. 12. Aug. løber den næste Klage af Stabelen.

Sagen var, at i Mellemtiden havde Parmo Petersen en Søndag prædiket i Pastor Winthers Sted; som theologisk Student havde han Lov dertil, og Pastor Winther havde selv overfor Biskoppen udtalt Ønsket om at faa en prædikebe-rettiget Skolelærer, som kunde være ham til nogen Hjælp i det store Pastorat. Og uden Tvivl har Parmo Petersen med Iver og Nidkærhed aflagt et godt og kristeligt Vidnesbyrd: men en Del af Beboerne kunde nu engang ikke forstaa ham og ikke lide hans Væsen og Adfærd, og saa fremkommer da den næste Klage, stilet til Biskoppen og undertegnet af Skolepatronen, N. Overgaard, de to Skoleforstandere Jens Enevoldsen og Niels Ting samt 13 af Beboerne:

„Siden sal. Skolelærer Schou døde har Hvidbjerg Sogns Skoledistrikt ej havt noget ordentligt Skolehold, og den nærværende ad interim ansatte Skolelærer Petersen i Hvidbjerg kan lige saa lidt Børnene som Forældrene være tjent med.

Grunden hertil ligger fornemmelig i hans hidsige og haarde Behandling imod de smaa Børn. Han slaar dem Buler og Knuder i Hovedet og paa Kroppen med Kanten af en Lineal og Rebtampe, og lader dem endog paa sin Viis løbe Spidsrod. Børnene kan vi derfor kun med Vanskelighed faa til at søge Skolen, og flere Forældre lade endog hellere Børnene blive hjemme af Frygt for Mishandling. — Derhos er han uartig mod Skoleforstanderen og Distriktets Beboere, som ej ret kan finde sig i hans Fremgangsmaade, og tillader sig endog fra Prædikestolen at skjende og smelde os under Gudstjenesten med en saadan Kraft, at man hvert Øjeblik kan vente, at Prædikestolen sønderslaaes under hans tunge og haarde Næveslag, der er til liden Opbyggelse for os eller Menigheden . . .!¹⁾

Desuden anføres i Klagen, at Parmo Petersen har været indkaldt for en Politiret for Udtalelser mod to af Sognets Mænd, og tillige henvises til Nr. 90 af Thisted Avis for 3. Aug., hvori „en anonymus“ har ladet indrykke et Stykke mod ham; nævnte Nummer af Bladet vedlægges Klagen.

¹⁾ Hassing-Refs Herreders Skoledirektions Protokol 1835—38 Bl. 116.

Hvem der har skrevet den lille Udgydelse, hvor der paa en ondskabsfuld Maade gøres Nar med Petersens Fromhed, vides ikke, men den lyder saaledes:

„Den nye Cantor i Gladsheim er en overordentlig from og nidkær Mand, og søger tillige at indprente og indprygle Børnene samme. Forleden lod han 17 af disse løbe Spidsrod inden lukte Døre, hvilke dog under Executionen sprængtes, hvorpaa hele Classen tog Flugten med Skrig og Skraal og med Buler i Hovedet og Sider, saa Doctoren endog maatte konsulteres. Man paastaar imidlertid, at det ikke var den sædvanlige menneskelige Bisterhed, men et Slags electriske hellige Funcker, der foer af ham, ja man vil ved Udbruddet have hørt en vis Knittren. Beboerne gøre, som rimeligt er, en Pokkers Allarm, og den fromme Mand kunde maaske let komme til at drage hid, hvorfra han tournerede“.

Efter at ovennævnte Klage var indsendt, varer det ikke længe, før Biskoppen lader høre fra sig. Allerede d. 18. Aug. sender han Anmodning til Provst Ingerslev, Vestervig, om at fremkomme med Oplysninger baade fra sig selv og fra Pastor Winther i Hvidbjerg denne Sag vedrørende. Muligvis er alle disse Forviklinger Skyld i, at Parmo Petersen maa underkaste sig en Prøve paa Seminariet i Snedsted; en Prøve, som han naturligvis bestod med Glans og fik Karakteren „Meget duelig“. Provst Ingerslev og Pastor Winther havde gennem Biskoppen sendt Andragende til Cancelliet om, at Parmo Petersens Constitution maatte forlænges, indtil denne Prøve havde fundet Sted, saa han kunde opnaa fast Ansættelse, og Cancelliet havde efter de Oplysninger, Andragendet indeholdt, beredvilligt tilstaaet dette.

Alt dette viser jo, at Medaljen ogsaa har en anden Side. Naar baade Provst Ingerslev og Pastor Winther har kunnet gøre dette for Parmo Petersen, saa synes det dog at være et Bevis for, at det staar ikke saa slet til, som Klagerne raaber højt om.

Iøvrigt var Provst Ingerslev Petersens gode Ven, og her skal til Oplysning anføres det smukke Vidnesbyrd, han giver den haardt prøvede Mand i et Svar til Amtmand Faye, som havde rettet Forespørgsel til ham angaaende

Parmo Petersens Forhold. Amtmandens Skrivelse til Provsten lyder saaledes:

„Rygtet har sagt: At constitueret Skolelærer Petersen i Hvidbjerg Skole paa Thyholm skal have været indstævnet af Districtets Beboere for tyrannisk Behandling af deres Børn, at der senere skal være indgivet Klage over ham til Canselliet, og at han endelig skal være entlediget af dette Collegium. Da dette, saafremt det forholder sig rigtigt, mærkeligt nok er blevet Amtet aldeles ubekendt, saa giver jeg mig den Ære at anmode Deres Højærværdighed om at meddele mig Underretning, om Sagen forholder sig saaledes, og hvad Foranstaltninger der i saa Fald maatte være føjede til at forsyne Hvidbjerg Skole intermistisk med en nye Lærer.

Thisted Amtshus, den 22. Novbr. 1837.

Faye.“

NB. Jeg anser Rygtet i det hele for ugrundet, men ønsker mig underrettet om Sammenhængen for at kunne gendrive det udbredte Rygte.

Provst Ingerslev svarer i Skrivelse af 27. Novbr. med følgende Redegørelse:!)

„Deres Højvelbaarenhed har i meget Ærede af 22. ds. gunstigen forlangt Oplysning om Sammenhængen med adskillige Rygter ang. den i Hvidbjerg const. Skolelærer Petersens Forhold m. m.

Efter at have forebragt Deres Højvelbaarenhed min Undskyldning for, at jeg først nu fremkommer med Indberetning om denne Sag, hvilket fornemmelig har sin Grund deri, at den ej direkte har henhørt under Direktionens Forum, og at jeg derfor mente at turde oppebie en Lejlighed til at have den Ære mundtlig at underrette Dem om dens Sammenhæng, giver jeg mig herved den Frihed at berette følgende:

Petersen, der, i Overensstemmelse med Pastor Winthers til Biskoppen yttrede billige Ønske om at faa en prædikeberettiget Skolelærer, paa min anbefaling blev constitueret

1) Hassing-Refs Herreders Skoledirektions Protokol 1835—38 Bl. 128 b.

af Biskoppen i dette Embede, indtil han kunde underkaste sig Examen i Snedsted, har rigtignok en Gang været indstævnet af nogle Beboere for formentlig overdreven Streng-
hed mod Børnene — hvilken Sag imidlertid blev forligt; men han er aldrig, med mit Vidende, bleven anklaget for Cancelliet i denne eller nogen mig bekendt Anledning.

Derimod er der til Biskoppen indkommen en Klage af lignende Indhold, hvorpaa imidlertid denne, efter at være bleven bekendt med Sognepræstens og mine Oplysninger, ej fandt sig beføjet til at tage noget Hensyn. Endnu mindre har Cancelliet entlediget Petersen, men derimod har det høje Collegium, efter at det først havde misbilliget Constitutionen, som formentlig stridende mod Skoleordningens § 48 og efter at Biskoppen midlertidigen havde hævet Constitutionen og allerede var betænkt paa Eftermandens Udnævnelse, siden paa Andragende fra Petersen, Præsten, Biskoppen og mig, igen ifølge Omstændighederne forlangt Constitutionen, indtil fast Ansættelse kan obtineres — alt saaledes som vedlagte Gjenpart af Collegiets Resolution udviser. — Imidlertid har Petersen erhvervet sig Karakteren „meget duelig“ ved afvigte Dimissionsexamen i Snedsted, og for end mere at overbevise Deres Højvelbaarenhed om, at jeg ved at anbefale, og saa vidt mulig sanctionere denne dygtige Mand, ej har handlet med Partiskhed, men kun saaledes som jeg, under lige Omstændigheder, vilde have handlet for en mig aldeles fremmed Mand, tillader jeg mig at vedlægge en af mig verificeret Gjenpart af det Vidnesbyrd, som vor berømte Skolemand, Professor Nielsen, Forstander for Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn, har givet min Client for hans mangeaarige Undervisning i denne Hovedstadens med Rette almenagtede Skole; ligesom jeg og finder det passende at vedlægge Gjenpart af det Vidnesbyrd, Pastor Winther har givet Petersen for den Tid, han har været constitueret i Hvidbjerg.

Deres Højvelbaarenhed! Da jeg er hjerteglad ved at turde tro mig i Besiddelse af Deres Agtelse, finder jeg det ej overflødigt, men haaber endog dermed at forekomme Deres Ønske, naar jeg til Slutning tilføjer min egen Dom over Petersen, hvem jeg i mange Aar har kjendt, saavel som

over hans nuværende Forhold, saaledes som jeg end yderligere har lært at kjende dette paa min nylig i Hvidbjerg afholdte Visitats. — Ifølge min grundede Overbevisning er da Petersen en grundkristelig Mand i Tro, Lærdom og Levned, og en udmærket duelig Kirkesanger og Skolelærer, som vel holder en streng Skoledisciplin, hvilken heller ej i Hvidbjerg Skole kan undværes, men ej er barsk eller tyrannisk mod Børnene.

Vel har han ved i mange Aar at drages med den Kjøbenhavnske Skoleungdom faaet noget tilsyneladende haardt i Stemmen, Miner og Gebærder, men dette har aldrig berøvet ham de bedre Forældres og Børnenes Agtelse og Kjærlighed; han gjør sig selv Umage for at aflægge det, forsaa vidt som det maatte kunne skræmme de frygtsomme Børn fra ham, og jeg nærer ingen Tvivl om, at han jo, naar han uden at fortrædiges yderligere kan vedblive sin nærværende Virksomhed, med Tiden vil blive paaskønnet af de retsindige i Menigheden, ligesom jeg ved, at han allerede er det af nogle.“

Denne smukke Anbefaling fra Skolens Tilsynsmand vidner om, at Pastor Ingerslev har haft dybere Forstaaelse af Parmo Petersens ejendommelige Personlighed.

En anden god Ven og trofast Vaabendrager havde Parmo Petersen ogsaa i Provst Sørensen i Solbjerg paa Mors. Denne Mand var aldrig bange for og blev aldrig træt af at træde i Skranken for den fattige Skolelærerfamilie, naar de mørke Skyer truede dens Fred og Velfærd. Ogsaa i disse Trængselsdage mærkede Parmo Petersen hans trofaste Vennesind. — I et Brev til Algreen af 20. Septbr. 1837 skriver Provst Sørensen med Henblik paa Parmo Petersens vanskelige Stilling i Hvidbjerg: „Bliver det nu derved, saa faar dog Verden den Sejr, den ønskede sig, og river Brødet af Munden paa den kære Familie, som i de senere Aar har spist idel Taarebrød. Og troede vi ikke ganske tilforladelig, at han, som sidder baade over Bisper, Konger og Kejsere, vilde gjøre alt vel, og udføre sin Sag til det bedste, saa maatte vi jo aldeles forsage. Men den Tro kan ikke slaa fejl, og Herren vil visselig lade det, som sker, blive saadant, at den kære

Petersen endnu mere skal komme til at prise og berømme hans herlige Navn. Jeg længes nu ret meget efter at høre, hvad Deres Skrivelse til Biskoppen om Hvidbjerg udvirker. Gud give, at alt maatte falde ud til alles Tilfredshed! Og han, den kære Herre, styrke den gode Petersen og Familie i Tro og Fortrøstning til ham, i hvad der saa sker! Vi maa bede for ham, min elskede Ven; disse Tider maa og ret drive en alvorlig Kristen til Bønnen; de ere ikke gode, og maaske værre forestaar os. Gud styrke os alle, at vi baade ikke lade os skrække af Verden — hvorom jeg især maa bede — og tillige, at vi henfly inderligere til ham, som da skal lade sin Forjættelse gaa i Opfyldelse paa alle sine op-
rigtige Bekjendere, at han vil bønhøre dem, være hos dem i Nød, fri dem og herliggøre dem og lade dem se paa hans Salighed . . . Kan jeg komme til at tale med Biskoppen, skal jeg nok indlægge et godt Ord for Petersen“.¹⁾

Men andre gode Venner og Meningsfæller glemte heller ikke Parmo Petersen, skønt han nu boede i en afsides Egn. I Høsten 1837 var P. Larsen Skræppenborg, denne uforfærdede Bannerfører for de gudelige Forsamlinger, sammen med Skolelærer Rasmus Sørensen fra Venslev paa en Rejse op gennem Jylland og gæstede da ogsaa Mors og særlig Provst Sørensen i Solbjerg. Dagen efter deres Ankomst dertil, var Peter Larsen alene en Tur ovre i Snedsted hos Algreen, som fulgte med ham tilbage til Solbjerg, hvor der samme Aften blev holdt gudelig Forsamling.

Næste Dag gik Turen i Følge med Algreen, som gerne vilde nyde godt af P. Larsens Selskab saa længe som muligt, og de to morsingske Skolelærere Ovesen og Kjeldgaard over til Thyholm for at besøge Parmo Petersens. Livligt og interessant fortæller Rasmus Sørensen i sin lille Rejsebeskrivelse²⁾: „Og over Vandet, 1½ Mils Sejlads, skyllede Vandet nu og da ind i Baaden ved den stærke Modvind, saa at jeg, der sad forrest, blev ganske gjennemblødt; men

1) Efter Fr. Nygaard: Opvækkelsen paa Mors og Omegn. Nordisk Maanedskrift II Del 1881, Side 424—25.

2) R. Sørensens og P. Larsen Skræppenborgs Rejse i Jylland, fortalt af R. Sørensen, 1837.

under flerstemmig Salmesang gik Sejladen skjønt langsomt dog lykkelig over til Thyholm. Men da vi kom til Petersens i Hvidbjerg Skole, var han og hans Kone taget til Provst Ingerslevs i Vestervig, og efter at have vederkvæget os, mættet vor Hunger og slukket vor Tørst hos hans rare Børn, der var hjemme, tog vi straks af Sted til Ottesund.“

Som det kan ses af Provst Ingerslevs Skrivelse til Amtmand Faye, havde Biskop Fogtmann været betænkt paa at afskedige Parmo Petersen, og Akterne¹⁾, der vedrører denne Sag, viser ogsaa, at Biskoppen allerede den 5. Septbr. havde haft et Kaldsbrev udfærdiget for Seminarist Lars Jensen Vestergaard, Foghsminde Skole, Vestervig Sogn, til Lærer i Hvidbjerg. Men der blev dog ikke Brug for dette Kaldsbrev denne Gang. Foranlediget ved Parmo Petersens Ansøgning om Forlængelse af Constitutionen og Provst Ingerslevs og Pastor Winthers gode anbefalinger, resolverede Cancelliet med Henblik paa „den *Duelighed* og *Iver* Supplicanten under Constitutionen har vist, samt i Betragtning af den ulykkelige Forfatning han ved at udsættes af Embedet, inden han har erholdt nogen anden Ansættelse, vil blive sat i med en stor Familie“, at han maa vedblive at være constitueret i Embedet, indtil han har „qualificeret“ sig ved at tage den omtalte Dimissionseksamen ved Snedsted Seminarium, saa han mulig kan erholde Embede et andet Sted.

Uvejret drev saaledes over denne Gang. Men ud paa Vinteren rejstes der et nyt Stormløb mod Parmo Petersen, og Provst Sørensen maatte igen træde i Skranken for sin Ven med Forbøn hos Biskoppen. Mulig var det ogsaa hans gode Hjælp og Bistand, der foranledigede, at Biskoppen d. 8. Maj 1838 kaldede Parmo Petersen til Lærer og Kirkesanger i Hillerslev i Thy fra 1. Juli at regne. Det henlagte Kaldsbrev for hans Eftermand i Hvidbjerg kom saa endelig til at træde i Kraft.

Rige paa Trængsel og Forfølgelse havde de fem Fjerdinger i Hvidbjerg Skole været for Parmo Petersen og hans Familie, men de havde paa den anden Side ogsaa faaet

1) Aalborg-Bispe-Kopibog 1837—41.

at mærke, at de havde Venner, trofaste Venner, som stod dem bi i tunge og mørke Dage, og trods al Modstand kunde Parmo Petersen og hans ædle Hustru med nyt Haab om lysere Tider drage ind i Hillerslev Skole.

(Fortsættes i næste Aarbog.)

Gamle Stednavne i Thisted Amt og Øster Hanherred.

Ved S. C. Sortfeldt.

4. Stednavne med Endelsen —høj.

Landsbynavne med denne Endelse er sikkert alle gamle, nogle endog ældgamle.

Høj hedder paa olddansk håugr, en Form, der forekommer paa de ældste Runestene her i Landet, men omkring ved Aar 1000 forandredes åu til ø, og Endelsen hedder derfor —høgh i de følgende Aarhundreder. Senere er Endelsen yderligere udvisket, saa hvor den ikke er helt forsvundet, er der nu kun en enkelt Vokallyd tilbage. Det er derfor vanskeligt at opdage, hvilke Stednavne der oprindeligt har haft Endelsen —høj. Dr. Marius Kristensen deler alle danske Navne paa —høj i tre Grupper, hvoraf **den ældste** har sin Oprindelse længe før den historiske Tids Begyndelse og har til Forled et Ord for *Naturforhold* eller *Menneskevirken*, enkelte Gange et *Gudenavn*. Den **anden Gruppe** stammer fra den ældste Vikingetid og har til Forled et *Personsnavn* eller Gudenavnet *Tor med s* tilføjet. Den **tredje Gruppe** (yngste) er ofte opkaldt efter *Høje*, der ligger ude paa Bymarken. Disse Høje er i mange Tilfælde

nu borte. Endelig er der en Del Landsbynavne, som Dr. Kristensen anser for at være tvivlsomme Højnavne; der er dog mest Sandsynlighed for, at de alligevel er ægte nok her oppe i Nordvestjylland; de morslandske Navne paa —høj er hævet over enhver Tvivl.

Refs, 1231 Refshøg, er Herredsnavn og Navn paa en Landsby i Hurup Sogn. Dette Højnavn hører maaske til anden Gruppe og stammer derfor fra den ældste Vikingetid (ca. 800). Forledet kan være enten det olddanske Personsnavn Ræv, der maaske betegner Navnet paa en mægtig Høvding fra Sydthy, eller ogsaa har Højen Navn efter Dyret Ræv.¹⁾

Malle i Sennels Sogn og Malle ved Løgstør har utvivlsomt i ældgammel Tid begge heddet Malhaugr, men en saa gammel Form kendes ikke mere. Malle ved Løgstør skrives 1322 Malug, og det andet Malle hedder 1406 Malgh, hvilke er de ældste kendte Former af disse Navne.

Forledet „mal“ kan betyde Sand, Grusbanke eller, som Mag. H. V. Clausen mener, Ting, Stævne. Hvis den første Forklaring er den rigtige, hører Malle til den ældste Gruppe Stednavne paa —høj; derimod ved man ikke, hvor gamle de kan være, naar den sidste Forklaring anvendes, men under alle Omstændigheder er disse Navne meget gamle.²⁾

Tødsø paa Mors hed 1424 Thythzøf, i D. D. Thyffzhøff. Hvor gammel dette Højnavn er, beror paa, hvad Forledet betyder. Er dette dannet af det oldengelske Ord „thyfel“, der betyder Tjørnebusk, vild Rose eller andre Torneplanter, hører Navnet nærmest til første Gruppe. Hvis Thyffs derimod er et fordrejet Personsnavn, er Navnet maaske

1) En af Højene vestfor Refs kaldes endnu Rævhøj.

2) Er Malle i Sennels et gammelt Tingsted, bliver denne Form den ældste, da „mal“ er et meget gammelt Ord, og Endelsen er næsten udvisket. I Redsted Sogn ligger *Malhøj* (1638 nævnes 2 Høje), som sikkert ogsaa i ældgammel Tid har været Tingsted, men her er Endelsen endnu bevaret, hvad der tyder paa, at Malhøj er af senere Oprindelse end Malle. I Vejerslev laa ogsaa 1638 en Mallhøj, men denne Høj findes ikke paa Generalstabskortet. Desuden findes der 3 Høje paa Mors med Navnet *Tinghøj*, nemlig i Bjergby, Galtrup og Mollerup. Det er Tingstederne fra en yngre Tid.

noget yngre. Der er dog meget, der tyder paa, at dette og de to følgende Højnavne paa Mors, er jævnaldrende med Levbebyggelsen (Folkevandringstiden).

Elsø, 1342 Ethelshøgh. Man har et olddansk Personsnavn, Etil, der mulig har givet Anledning til, at denne Landsby har faaet Navnet Ethelshøj. Terrænet er her meget bakket og ujævnt.¹⁾

Fredsø, 1447 Fretshøgh, Lødderup Sogn, kan være opkaldt efter det olddanske Personsnavn Frithær. Bag ved disse tre hellige Højbyer laa Levbyerne: Eerslev bagved Tødsø, Frøslev bag Elsø og endelig Vejerslev bagved Fredsø, naar man trænger ind over Mors østfra.

Her nede paa Mors synes der en Tid lang at have været et Centrum for en Oldtidskultur; thi foruden de nævnte Landsbyer laa her flere Høje, hvis Navne minder om den hedenske Gudetro. Paa Østsiden af Elsø ligger *Harrehøj* og vestfor samme By er der en *Thorshøj*. Hargen var jo et Offersted.

Aalegaard, Skræm Sogn, skrives 1475 Arlofgaard; dette Navns første Del er mulig et gammelt Landsbynavn med Endelsen —høj. Forledet kan være beslægtet med det oldnordiske Ord ariun, latinske area o: aaben Plads. Aalegaard har høje Bakker mod Nord og Syd, men mod Øst er der en overmaade vid Udsigt.

Helligsø, 1410 Hilliszøe, nævnes af Dr. Marius Kristensen som Højnavn. I Sognet findes der en lille Sø, som ogsaa hedder Helligsø, men denne Sø ligger saa langt fra Landsbyen, at man ikke kan tro, at Byen har faaet sit Navn efter Søen. Helligsø er uden Tvivl opkaldt efter en Mand eller efter en hellig Høj, og der findes ogsaa flere Høje i Landsbyens Omegn.

¹⁾ I en Runeindskrift paa Korvæggen i Asminderup Kirke findes Navnet „Atal“. Det kan mulig være dette Navn, som findes i Elsø. Indskriften er fra Aar 1300 og hører til de østnordiske Navne.

5. *Stednavne med Endelsen —sted.*

(500—700).

De fleste Navne paa — sted har et olddansk Personsnavn som Forled, Endelsen hed i gamle Dage — stath. 1).

Lørsted, Haverslev Sogn, Ls, 2) 1356 Lochyrstat, af Personsnavnet Loki eller Loke.

Stagsted, Gd., Lerup, af Staki?

Jarmsted, Ls, Tranum, af Jarmær?

Brovst og Gaarden Bratskov, 1407 Brotskogh, 1419 Browestskow. Endestavelsen af Gaardnavnet betyder selvfølgelig Skov, og i gamle Dage har der været Skov i denne Egn. 1231 nævnes Uluæscogh, som endnu findes i den østlige Del af Sognet, og der har muligvis været flere Skove, men den første Del af Navnet Browest kan godt være en Forkortelse af Brovsted.

Vust, 1231 Vrst (Urst), nævnes som en Ø, hvorpaa der var et kgl. Hus, og Navnet maa anses for at være en Forkortelse af Ursted.

Blegsted ligger i Klitten nordfor Vust. 1662 var her et Boel med 5 Tdr. Hartkorn.

Hansted, gl. Form Hanstath, af Personsn. Hane.

Febbersted, Rær Sogn.

Skibsted Gd., Nors, af Skef.

Skovsted, Hillerslev, maaske af Skov.

Thisted, 1367 Tystadt, af Navnet Ti eller Tir. Her har været en Landsby, længe før Købstaden blev til, og det er efter denne Landsby, Byen har Navn.

Tilsted, 1280 Thildstedt, 1400 Tieldstedt, af det olddanske Personsn. Tili.

1) Paa vore Runestene findes der en Del Personsnavne fra Vikingetiden, men Personsnavnene, der er knyttet til Endelsen — sted, forekommer som Regel ikke paa Runestene her i Landet; disse sidste Navne synes derfor at være ældre end Runestenenes Navne, hvad der ogsaa stemmer med den almindelige Antagelse, at Navnene paa — sted er ældre end Vikingetiden. Det er særlig i Torpnavnene, at vi træffer de samme Personsnavne, som forekommer paa Runestenenene.

2) Ls = Landsby.

Torsted, 1280 Torstedt, af Tord? I Torsted ligger Tors-høj, og derfor er det ikke let at sige, hvoraf Navnet har sin Oprindelse.

Beersted, 1531 Birckstedt (Snedsted S).

Elsted, D. D. Elstedt, af Eliw (Snedsted S.)

Snested, 1263 Snestath, af Snjo eller Sne (Navnet bør staves uden d efter Forstavelsen.)

Hørsted, 1426 Hørstedt. af Hørd?

Madsted, Hvidbjerg v. Aa.

Bedsted, 1357 Bilstæth, 1367 Bilstathæ, af Bild.

(*Skovsted*) 1421 Skoustedt, 1435 Skoffzsteth, Lodbjerg Sogn, ødelagt af Flyvesand.

Ulsted, Gd. Vestervig, 1380 Wlstedt, af Ulw?

Skibsted, Gd. Ydby.

Ibsted, Jegindø.

Mors: *Redsted*, 1377 Redstedt.

Kvolsted, Gd. Redsted Sogn.

Alsted, 1424 Alstedt, af Al eller Aksel.

Movst (ed), Hjortdal Sogn; her har maaske ligget en Stedby, som nu er forsvunden og ødelagt af Flyvesand.

6. Stednavne med Endelsen —um.

(ca. 800).

Forledet hos disse Stednavne udtrykker enten en Naturejendommelighed eller et Resultat af Menneskevirken. Endelsen er sandsynligvis en gammel Dativsform i Flertal, hvad der udelukker, at Forledet kan være et Personsnavn.

Tranum, 1432 Tranom, maaske af islandsk drøfn ɔ: Bølge, eller trondɔ: Strand. I begge Tilfælde betegner Navnet Stedets Beliggenhed ved Havet eller ved Stranden.¹⁾

Jegerum, en gl. Gaard i Brovst Sogn, hed 1638 Jeggeromb. Navnet kommer sagtens af Eg (Jig), da der har været Skove i denne Egn, men 1638 var der ingen Skove,

¹⁾ Ikke saa faa danske og norske Stednavne har Forstavelsen „Tran“, men hvad dette Ord skal betyde, ved man ikke med Sikkerhed.

hvorfor disse maa være ryddet for lang Tid siden. Jegerum
 3: Ved Egene.¹⁾

Janum, gl. Form Jernum, Svenstrup Sogn, af isl. jadar
 3: Kant, Rand. Landsbyen ligger ved Randen af Højlandet
 ud mod Tranum Aa.

Flegum, 1638 Flegem, Torslev Sogn, betyder „ved“
 eller „i Flegene“. Fleg er en Slags Vandplanter. Byen lig-
 ger lavt nede ved en lille Aa imellem høje Bakker.

Skræm, 1553 Skrem, af oldn. skrida 3: Skrænt, Skred.
 Skræm er „ved Skraaningen“. Det er en Egn med mange
 Skraaninger. Skræm har Affald til alle Sider.

Brøndum, Kollerup, 1401 Bryndom, af oldn. brunnr 3:
 Brønd, Kilde, Springvand, Bæk, Aa. Navnet betyder saa
 „ved Brønden eller Kilden“. Der er endnu Væld i Bak-
 kerne ved Brøndum²⁾.

Skyum, 1556 Schiffum, maaske af oldn. skid eller
 skidgardr, der betegner et Gærde af tyndkløvede Træstam-
 mer. Skyum maa derfor antages engang i en fjern Tid at
 have haft en saadan Indhegning.

Hørdum, 1422 Hørum, af oldn. hørgr 3: Offersted.
 Betydningen af Navnet bliver derfor „ved Offerstedet“.

Toftum ved Heltborg nævnes 1443, af oldn. tōpt, tupt
 3: Tomt, angelsaksisk toft 3: et Stykke Jord i Nærheden af
 Huset. „I Tofterne“.

Ørum, 1231 Øræn, af oldn. eyrr eller aurr 3: Øre, der
 er en lav sandet eller stenet Pynt, jfr. Løgsted Øre 3: Øret
 i Løgsted i Himmerland.

Spolum, 1625 Spuollum, af spolr 3: Spole, Tremme.
 Navnet sigter til Stedets Indhegning paa den Tid, da Nav-
 net er blevet til.

Aulum, Agger Sogn, 1347 Alum, 1350 Allwn, maaske
 af oldn. àll 3: dybt Leje i en Flodbund. „Ved Aaen“.

Tvolm ved Ydby, D D Twollem, 1681 Thoulum. I

1) Endelsen kan ogsaa betyde „rum“ 3: en fri aaben Plads, hvad
 der passer godt med Terrænforholdene paa Stedet.

2) *Widomb*, Hjørdemaal Sogn. nævnes 1638, 1664 var her 1 Gaard
 og 2 Boel. Det er Byen ved Vallen 3: Græssletten. Nu er det
 hele ødelagt af Flyvesand.

„Norske Gaardnavne V 426 nævnes Tollum, der 1668 hed Tollemb og mentes at have sin Oprindelse af tholl o: ungt Fyrretræ. Om Navnet Tvolm har samme Oprindelse, er ikke let at afgøre.

Bodum, 1361 Bothum, af oldn. bûd o: Telt, Bod. Navnets Betydning bliver saa „i Boderne“. Disse Boder har i sin Tid nærmest været rejst for Fiskeriets Skyld, maaske ogsaa af Hensyn til Kvæget.

Sem, 1408 Sææm, 1505 Semby, af oldn. sæmr, sær o: Sø, „ved Søen“. Navnet skrives undertiden Semb, hvilken Form sikkert stammer fra den Tid, da Landsbyen hed Semby. Nu om Stunder ligger Semb inde i Landet (paa Thyholm), men en Lavning, der gaar nær op til Byen, tyder paa, at den i gamle Dage har ligget ved en Vig af Limfjorden.

(Sem i Norge hed 1593 Semb).

Em, 1638 Emb, Blidstrup Sogn, er maaske ogsaa et Umnavn, en forkastet Form af Egum o: I Egene. (Se Emb i Vendsyssel)¹⁾.

Skarum, Alsted Sogn, 1422 Skarm, af oldn. skard c: Kløft, brat Fordybning. Navnet betyder „i eller ved Skaarret“.

Klim, D. D. Clijm, maaske af oldn. klömbr o: Klemme, eller af Lim, Limsten.

Ballerum er ikke noget Umnavn. Det har sin Oprindelse af *Balle* o: Forhøjning af Jordbunden i Lighed med en Fodballe, og *Rum* o: aaben fri Plads uden Træer¹⁾.

1) Dr. Marius Kristensen antager, at Navnet Em betyder „paa Øen“ eller „Øerne“, og denne Forklaring passer godt med Forholdene paa Stedet, da der er Enge omkring Landsbyen.

2) Der er 5 himmerlandske Umnavne: *Ranum*, *Janumgrd*, *Bjørnum-slet*, *Kornum* og *Brøndum*, som bør medtages her. *Ranum*, udtales Raanem, af rå o: afsides Sted, Jorder i en Udkant af det dyrkede, eller som ligger skjult mellem Højder; det samme som Vraa. *Janum* og *Brøndum* (se om disse Navne under Han-Herred). *Bjørnum Slet*, af bjørr o: kileformet Stykke Jord, eller af bjørg o: Bjerg eller Bakke. *Kornum*, maaske af Korn.

7. *Stednavne med Endelsen —by.*

(800—1000).

Disse Navnes Forled peger hen paa Naturforhold eller noget særegent ved Beliggenheden. Der er saaledes en hel Del Byer, der har Navn efter Beliggenheden, f. Eks. Nørby, Sønderby, Østerby og Vesterby. *Nørby* og *Sønderby* findes i Skjoldborg og i Tved, *Nørby* i Hansted, *Sønderby* i Hvidbjerg (Mors), *Østerby* og *Vesterby* paa Øland, *Vesterby* i Vestervig.

Andre Navne paa —by, hvis Betydning ogsaa er meget let at udfinde, er saaledes: *Husby* (Kjettrup), af oldn. hūs, der kan betyde en anselig eller en mindre Bolig, *Tømmerby*, 1231 Tymberby, af oldn. timbr ɔ: Tømmer, maaske til Indhegning, *Sundby* (Stagstrup og Mors), den første 1231 Sundby, af Sundet, som Byen ligger ved, *Lyngby*²⁾ (Hvidbjerg v. Aa), af Lyng, *Odby*, 1408 Oddebye, af oddi ɔ: Odde, Spids, *Agerby* paa Agerø, af Ager, og *Bjergby*, af Bjerg (Bakke).

De øvrige Navne med Endelsen —by er ikke saa lette at udtyde, idet man enten maa benytte Ord, der ikke længer bruges i Sproget, eller Navnene er saa fordrejede, at den oprindelige Form er vanskelig at finde. Hertil hører følgende Navne:

Glædeby, Lild Sogn, eller *Glæde*, af glæ, glæn ɔ: et Sted, hvor en Aa eller en Bæk har sit Udløb i Havet, og hvor der er en Vejle, som snart er opfyldt med Sand og Grus, saa at man kan køre derover, snart aaben.

Førby, Hundborg Sogn, af oldn. forath ɔ: et Sted, der er vanskeligt at komme over, f. Eks. en Sump eller et Morads, eller af oldn. forth, gl. Dansk „Fore“, der betyder Overfart eller Færgested.

2) Nyanlagt Fiskerleje. 1418 nævnes dog en Gaard „Lyngby“ i Hvidbjerg v. Aa Sogn.

Kolby, Hørdum Sogn, af oldn. kollr ɔ: rundagtig, afstumpet Bakketop.

Gammelby, Grurup Sogn, af oldn. gamall ɔ: gammel, gammel, den gamle By.

Visby, 1457 Veesby, af oldn. veisa ɔ: Sump, Pøl. Terrænet er endnu lavtliggende og noget sumpet. Forledet kan ogsaa have sin Oprindelse af „vist“, der betyder Opholdssted, Bolig.

Ydby, 1367 Øwby, maaske af øwæ ɔ: Høje. Navnet er vanskeligt at tyde: „Byen ved Højene“ passer godt til Terræforholdene paa Stedet, men det er tvivlsomt, om Forbogstavet h kan være tabt i Jysk, naar Høj er Forled, se Hygum ɔ: ved Højene.

Karby, 1418 Karlby, af oldn. karl ɔ: Kær; „Byen ved Kæret“.

Rakkeby, af oldn. rskr ɔ: fugtig, vaad Jord, altsaa „Byen med den fugtige, vaade Jord.“¹⁾

Jølby, 1422 Jwlby, af oldn. gil ɔ: Kløft, Revne, Aabning. Forklaringen passer godt til Stedets Terræforhold. „Gil“ udtales Jøl i Norge.

Draaby, D. D. Draby, af Drag ɔ: Landtange, smal Strimmel Jord, der forbinder to bredere Jordstykker.

Nogle Gaardnavne: Kjølby, Jensby; Amby, Balsby skal ogsaa medtages her.

Kjølby(gaard), Hundstrup Sogn, af kjølr ɔ: Køl, Rygning, hvilket ogsaa passer med Terræforholdene paa dette Sted.

Amby(gaard), Visby, maaske af Alm ɔ: Elm. Gaardnavnene *Jensby* og *Balsby* kan jeg ikke tolke. Balsby ligner Ordet Balle noget, men det er uvist, at Navnet har noget med dette Ord at gøre.

Jørsby, Landsbynavn paa Mors, skal nævnes til sidst, da det ikke er noget Stednavn med Endelsen —by. 1439 staves dette Navn Jørsbod. En Bod er et Telt eller en Ris-hytte, bygget som midlertidigt Opholdssted for Fiskere eller

¹⁾ G. Schütte antager, at Rakke betyder Hund, og at her har været ofret Hunde i den hedenske Tid, deraf Navnet.

Kvæghyrder. Navnet Jørsbod kommer sikkert af Personnavnet Juar og Bod ɔ: Juars Bod, og Juar har da været Navn paa en Morsøfisker i Tiden før Aar 1000; rimeligvis den første Morsfisker, man kender Navn paa.

8. *Stednavne med Endelsen —toft.*

(800—1000).

Disse Stednavne er sandsynligvis af samme Alder som Navnene paa —by, altsaa fra Vikingetiden. Vi kender Navnene baade paa —by og —toft fra Normandiet og fra Danskernes Erobring af England ca. Aar 1000, og Forledet til Navnene paa —toft er af samme Beskaffenhed som hos Navnene paa —by, nemlig et Forhold ved Stedet (Naturforhold) eller lignende.

Der er kun faa Landsbynavne eller Gaardnavne af denne Slags her oppe i Thy og paa Mors; Toftnavnene er de fleste Steder kun Marknavne.

I Normandiet i Frankrig er denne Endelse meget almindelig og stammer fra Tiden umiddelbart efter den nordiske Invasion. Paa Fransk hedder Endelsen —tot, paa Engelsk i Danelagen —toft.¹⁾

Amtoft, Arup Sogn, af almr ɔ: Elmetræ.

Faartoft, i Thisted Landsogn og Sundby, Mors; det første hed 1365 Foræthoft, det sidste 1387 Fortoft, D. D. Fortoft. Om Forledet betyder Faar eller „For“toft, er ikke godt at vide (ikke Bagtoft).

Vibberstoft, Villerslev Sogn, maaske af Personnavnet Wipi, oldtysk Vibo.

Grundtoft, Gjettrup Sogn, af Personnavn Grundi.

Momtoft, Gaard i Sennels, maaske af det plattyske Personnavn Momme.

¹⁾ Efter Emil Madsen er Toften (oldn. tupt, Tomt, angelsaksisk toft) det Stykke Jord, der laa nærmest ved Huset og var den første Mark ved selve Boligen, der indhegnedes og opdyrkedes. *Forledet kan være et Personnavn, Dyrenavn eller lign.*

— I Vendsyssel er der kun 2 af den Slags Navne.

Nordentoft, Gaard, Sjørring Sogn, 1424 Naaringtoft, af Nor ɔ: snævert Sted paa en Fjord.

1494 nævnes *Snøgetofftt* i Torslev, Han Herred, men dette Navn er formentlig et Marknavn.

9. *Stednavne med Endelsen —torp.*

(1000—12—1300).

Indenfor vort Omraade findes der — som allerede nævnt — over 100 Torpnavne, hvoraf 25 er Sognavne. Professor Joh. Steenstrup mener, at de allerfleste af disse Navne er opkaldte efter den Mand, som har grundlagt Torpbyen. Forledet skal derfor indeholde danske Personsnavne fra den Tid, da Torpbyerne anlagdes. Magister H. V. Clausen er derimod af den Mening, at en stor Del af Torpnavnene er opkaldt efter Navnene paa de Marker, som Torpbyerne er byggede paa, og denne Forklaring lyder ogsaa meget sandsynlig.

Af Torpnavnene skal der her kun nævnes ganske enkelte, da disse Navne endnu ikke er bleven underkastet en grundig samlet Undersøgelse.

Torperne er Udflytterbyer, hvilket allerede Ærkebisp Anders Sunesøn siger rent ud: „Torp' er den By, der er opstaaet af en anden (Adelbyen)“, og han levede paa en Tid, da Torpdannelsen endnu var almindelig her i Landet (ca. 1200).

Dragstrup (Mors) har sikkert Navn efter Draget, og *Skallerup* (Mors) er maaske et skaldet Torp, *Næstrup*, (Sjørring) ligger paa et Næs, der skyder sig ud imellem tidligere Fjord- og Mosestrækninger. *Nystrup* (Vang) og *Nytorp* (Rær) har paa et Tidspunkt været ny i Modsætning til ældre Torper.

Aarup (Snedsted) ligger ved en Aa, og *Sønderstrup* (Bejstrup) samt *Nørtorup* (Hjorddal) er opkaldt efter Beliggenheden: Syd og Nord.

Aarup, gl. Form Orup, 1450 Ordorp, kan maaske have faaet Navn efter „ore“ ɔ: Udmærk.

Kjeldstrup (Hillerslev) har maaske et Navn fra den kristne Tid (Sct. Kjeld) som Forled, og i saa Fald hører det til de yngre Navne; der er opstaaede i en forholdsvis sen

Tid, men hvis Forledet betyder „Kjell“ ∴ Brønd, Kilde, faar vi ingen Oplysning om Navnets Alder.

Torpsnavnenes Personsnavne synes dog gennemgaaende at være langt yngre Navne end dem, vi træffer i Stednavnene paa —lev, hvad der jo ogsaa stemmer med, at Levnavnene er fra Folkevandringstiden, medens Torpsnavnene stammer fra Vikingetidens Slutning eller en endnu senere Tid.

10. Stednavne med Endelsen —borg eller —bjerg.

En Borg har ikke oprindelig været Navn paa en Menneskebolig, men har fra ældgammel Tid været Navn paa et i Forhold til Omgivelserne højtliggende, bredt og noget udstrakt Bakkeparti, omgivet af Sø eller Mose, saaledes at Stedet egnede sig til Forsvar mod Fjender eller vilde Dyr. Et Bjerg var derimod en enkelt toppet Bakke, der hævede sig stejlt op fra det omgivende lavere liggende Land.

Borgens Overflade ses ofte dækket af mindre Bakker. Senere hen i Tiden var Borgen et stærkt bygget Hus, der var særlig indrettet til Forsvar. G. Schütte mener, at Stednavnene paa —borg og —bjerg minder om vore Forfædres *hedenske Gudsdyrkelse*; andre formoder, at disse Navnes Forstavelse er enten et *Personsnavn* fra gammel Tid eller sigter til Stedets særlige *Naturforhold*. Mange af Navnene er uden Tvivl ældgamle.

Man vil lægge Mærke til, at der i visse Tilfælde er sket en Forandring med Navnene paa —borg og —bjerg. I Jordebogen 1231 staves Købstadnavnet Viborg som Wibibærgh, senere Viborg, Hundborg i Thy staves ogsaa 1231 Hunbiærg. Denne Usikkerhed med Hensyn til Navnets Form hidrører formentlig fra en unøjagtig Stavemaade i Jordebogen og bør vistnok ikke tillægges nogen videre Betydning. Baade Viborg og Hundborg har sikkert altid været benævnet med Endelsen —borg, da Stedets Naturforhold ubetinget tyder i denne Retning.

a) Vi begynder med Sogne- og Herredsnavnet *Hundborg*.

I Jordebogen 1231 staves Navnet Hunbiærg; men allerede 1367 træffer vi Formen Hwndburgh, og denne Form har holdt sig nu snart i 600 Aar. I vore Dage er

der mange, som vil stave Navnet uden d, men da man ikke med Sikkerhed ved, hvad Forstavelsen betyder, er der ikke megen Grund til at forandre Stavemaaden efter, hvad der staar i Jordebogen, da Navnene i dette Arbejde sikkert i flere Tilfælde er unøjagtige. Jordebogens Endelse —biærg er absolut urigtig. Hundborg er et Bakkeparti, der i gamle Dage nøje har svaret til Betegnelsen Borg. Om Forstavelsen skal have et d tilføjet eller ikke, beror paa, hvad den betyder. Der er flere Muligheder. Kommer Forstavelsen af det olddanske Personsnavn Huni, skal den ikke have d'et tilføjet, men ifl. G. Schütte skal Hundborg være Borgen, der var helliget og opkaldt efter Hunden, og hvor man i den hedenske Tid dyrkede Hundekongen, ligesom Hanherred havde Navn efter et andet helligt Dyr: Hanen. Er denne sidste Forklaring rigtig, bør Navnet Hundborg staves med d, hvad man ogsaa har gjort siden 1367. Navnet Hundborg er sikkert meget gammelt, da Herredet har faaet Navn efter denne Landsby.

Skjoldborg, 1367 Skioldeborgh, Skyolburgh, ligger paa en flad, svagt buet Bakke, formet som et Skjold med den buede Flade opad. Navnet betyder derfor „Borgen, der ligner et Skjold“. For saadanne ejendommelige Terrænforhold havde Folk i ældgammel Tid Øjet opladt.

Aggersborg, 1231 Akærsburgh, kan maaske have sin Oprindelse af Personsnavnet „Akær“, men Navnet kan ogsaa have en anden Betydning, f. Eks. kan Ager betegne dyrket Jord i Modsætning til et større udyrket Omraade udenom.

Heltborg hed 1438 Heldberg, og kan betyde „Bjerget, der hælder“, men Endelsen —berg maa sikkert være en Skrivefejl, da Stedet, hvad Udtalen af Navnet og Terrænforholdene angaar, er et ægte Navn paa Borg.

Foruden disse gamle Sognavne har vi adskillige andre Navne, som ender paa Borg, saaledes *Kolborg* (Gjottrup S.), *Hamborg* (Rær S), *Votborg* (Vigsø og Tæbring S.), *Svindborg* (Ørum S.) og *Styngborg* (Heltborg S.)

Kolborg har maaske Navn efter en Kol, oldn. kollr

∩: en afrundet, lav Bakketop. Gaarden ligger ogsaa paa en lav Højde. *Hamborg* er vist et nyere Navn, som ikke nævnes i den gamle Matrikel fra 1664 eller i Danske Atlas. *Votborg* i Vigsø ligger ved Foden af den høje Skrænt og har maaske Navn efter et Hus eller en Menneskebolig, der har været indrettet til Forsvar; 1664 fandtes her en Gaard og 1 Boel. *Votborg* i Tæbring (1435 *Wotteborg*) har ifl. en Beretning fra 1638 ligget i et vaadt Kær eller Morads, deraf skulde Navnet være kommet, mener den daværende Sognepræst. *Svindborg* ligger paa et Højdedrag og har maaske Navn efter Svidning af Fortidens Skove; de forsvundne Skove, som er omtalt i gamle Papirer, og hvis Voksested ikke kendes nu til Dags. Der er dog adskilligt, som tyder paa, at der har været Skove i denne Egn.

Slyngborg kommer maaske af Slyng ∩: gyngende Jordsmon, altsaa Borgen, der er omgivet af gyngende Morads.

- b) Kun tre Sogne navne ender paa Bjerg, nemlig *Hvidbjerg*, *Lodbjerg* og *Solbjerg*. Det første Navn forekommer tre Gange i Thisted Amt. Der er *Hvidbjerg* vesten Aa, *Hvidbjerg*, *Thyholm*, og *Hvidbjerg*, *Mors*. Endvidere findes der et *Hvidbjerg* i *Sydsalling* vest for *Skive*. *Hvidbjerg* er „det hvide Bjerg“, men hvad der har givet Anledning til i hin fjerne Tid — for Navnet er sikkert gammelt — at man har kaldt Stedet „det hvide Bjerg“, vides ikke. *Lodbjerg* er det „lodne Bjerg“; det lodne er sikkert Plantevækst, *Kratskov*, *Buskvækster* eller lign. *Solbjerg* er et Navn, der forekommer flere Steder i Danmark. Vort *Solbjerg* ligger paa *Mors*. Man har ment, at Navnet skulde betegne en Bakke, der vendte mod Solen, men andre — deriblandt G. Schütte — er af den Mening, at Navnet betegner et Sted, hvor man i den hedenske Tid dyrkede Solen, og denne Forklaring lyder helt sandsynlig. Navnet maa i saa Fald være meget gammelt. Navnet udtales „*Saalbjerg*“.

En Mængde Navne som *Bratbjerg*, *Stenbjerg*, *Lilbjerg*, *Spangbjerg*, *Egebjerg*, *Blaabjerg*, *Kjeldbjerg* og

Hesselbjerg er ikke vanskelige at forklare, hvorfor deres Alder ikke kan være særdeles høj, thi gennem lange Tidsrum afslides og forandres Navnene.

Andre Navne som *Alsbjerg* (Torslev), *Hingelbjerg* (Kollerup), *Selbjerg* (Tømmerby), *Bolbjerg* (Lild), *Hjertebjerg* (Rær), *Savbjerg* (Rær), *Hønbjerg* (Skinnerup), *Mejlbjerg* (Stagstrup), *Brydbjerg* (Bedsted), *Roddenbjerg* og *Toppenbjerg* (Vestervig) er noget omdannede og derfor vanskeligere at tyde.

Alsbjerg, staves 1491 Alsziberg; Forstavelsen kan maaske komme af Personsnavnet Alw. Betydningen af Navnet *Hingelbjerg* kender jeg ikke. Ifl. Schütte kan det have sakral Betydning. *Selbjerg* har maaske Navn efter Seljen (en Slags Piletræ) og *Bolbjerg* af Bul ∴ Træstub eller Bolværk, ∴: fremskudt Højde el. lign. Hvad *Hjertebjerg*, *Savbjerg* og *Hønbjerg* kommer af, er ikke let at udrede, maaske betyder Hønbjerg Hjørnebjerg. *Mejlbjerg* er det midterste eller mellemste Bjerg, og *Brydbjerg* kommer af at bryde, opbryde Jorden. *Roddenbjerg* kommer af at rydde (Skov), og *Toppenbjerg* maaske af tupt ∴: Toft eller Tomt.

Paa Thyholm har vi Sognavnet *Søndbjerg*, og i Syd Mors ligger Landsbyen *Sindbjerg*. *Søndbjerg* staves 1382 Synbyrki og 1405 Sindberk, *Sindbjerg* har 1424 Formen Synbyrkiæ. Man vil af denne Stavemaade kunne se, at disse Navne ikke oprindelig har Endelsen Bjerg, men de betyder begge det samme, nemlig „Søndre Birk“. Vi møder derfor her Navnene paa to gamle Tingsteder som forlængst er gaaet i Glemme.

11. Stednavne med Endelsen —bøl (bel).

Navne med Endelsen —bøl (—bel) træffer vi særlig i Vestjylland og paa Øerne. Et Boel var oprindelig et Jordstykke saa stort, at en Familie kunde have sit Underhold deraf. Udbredelsen af disse Navne falder i det væsentligste sammen med Omraadet for det vestjydske Landskabsmaal, hvis særlige Kendemærke er dette, at Navneordenes bestemte Kendeord sættes foran og ikke hænges bagefter Navneordet som i Rigsmaalet.

Grænsen mellem Vestjydske og Østjydske gaar fra Bolbjerg ned mellem Salling og Himmerland, gennem Hjarbæk Fjord, østenom Viborg, over Himmelbjergsøerne ned til Nordsiden af Horsens Fjord. Befolkningen i Bjerge Herred, der ligger mellem Horsens og Vejle Fjord, er derfor sproglig set, Vestjyder. Indenfor det østjydske Sprogomraade træffer vi meget faa Navne paa —bøl, medens der i Thisted, Ringkøbing, Ribe og Vejle Amter forekommer mange af den Slags Navne; særlig i Sønderjylland er Navne paa —bøl talrige. Paa Øerne træffer vi Bølnavnene talrigst paa Langeland og Laaland; paa Fyn er der ogsaa en Del, hvorimod de er sjældne paa Sjælland, hyppigst i Præstø Amt.

I Thisted Amt findes Navnene paa —bøl særlig i Vestervig Sogn. Paa Mors findes kun et enkelt Navn med denne Endelse.

Navnenes Forled er som oftest et *Personnavn*, og som en Mærkelighed kan anføres, at de thylandske Navne forekommer hyppigt paa Runestene i Skaane; i det øvrige (vestlige) Danmark findes de ikke. Andre Forhold kan ogsaa gøre sig gældende, saaledes Beliggenheden, Anlæggelses-tiden el. lign. Endelsen —bøl betyder Bolig.

Hvor gamle disse Navne er, ved man ikke med Sikkerhed. Byernes Anlægstid er sikkert meget forskellig; de fleste af dem er muligvis fra Torptiden (1000—1300).

Ellisbøl (Vust) af olddansk Personnavn Elli, som nævnes i Saxos Liste over Braavalleslaget, vistnok fra det 11. Aarhundrede.

Rotbøl (Lil og Lodbjerg). Et oldd. Personnavn, hvoraf Forledet kunde have sin Oprindelse, er mig ubekendt.

Græsbøl (Lil). Da der heller ikke kendes noget gammelt Navn, der ligner Forledet i Græsbøl, kan man være tilbøjelig til at antage, at Forledet virkelig betyder Græs, hvad der kan være god Mening i.

Madsbøl (Hjardemaal) stammer uden Tvivl fra den kristne Tid, da Navnet Mads først er kommet i Brug her i Landet længe efter Kristendommens Indførelse. Mads er det samme Navn som Matthias, der er den græske Form af det hebraiske Matatja.

Nebel (Vandet, Ljørslev) er Nybøl ∴ det nye Boel.

Oddersbøl (Hjardemaal) af Personnavnet Ottar. Dette Navn findes paa Lundsgaards Runestenen i Skaane (ca. Aar 1000).

Vilsbøl (Vandet) af Personnavnet Willi.

Agersbøl (Vandet) af Personnavnet Akær eller Aki, som findes paa Bjergsjø Runestenen i Skaane.

Todbøl (Kallerup) af Personnavnet Toti.

Faddersbøl (Hundborg) af Personnavnet Fathir, der forekommer paa Strø Runestenene i Skaane (ca. Aar 1000).

Gjersbøl (Snedsted) af Personnavnet Ger.

Tølbøl (Lodbjerg) nævnes 1405, men jeg kender ikke noget olddansk Personnavn, der svarer til dette Navn.

Oksenbøl (Vestervig). Ukendt Navn i Forledet.

Taabel (Vestervig), maaske af Personnavnet Tobi (Topi). Navnet findes paa Gaardstaanga Runestenen i Skaane (ca. Aar 1000).

Staversbøl (Vestervig). Ukendt Navn.

Bubbel (Vestervig) af Personnavnet Bubbi.

Sejersbøl (Vestervig) af Personnavnet Sighær.

Adbøl (Vestervig), maaske af Personnavnet Ati eller et lignende Navn. Ati synes at være et skaansk Navn og findes paa Fuglie Runestenen, hvis Indskrift er fra Tiden før Aar 1000.

Bøl (Jegindø) betyder Boel. Der er ikke knyttet noget Personnavn til dette Stednavn.

12. Stednavne med Endelsen —holm.

En Holm er en lille Ø eller et Sted, som uden at være omflydt af Vand hæver sig noget op i Forhold til Omgivelserne, der ofte er Morads eller Engbund.

Enkelte Navne paa —holm er meget gamle, men de fleste thylandske Navne af denne Slags synes ikke at være særlig gamle; deres Forstavelse har nemlig ikke undergaaet nogen synderlig Forandring.

Vi har *Kragholm*, *Korsholm*, *Dronningholm*, alle i Kjettrup Sogn, *Fjordholm*, *Klim*, *Hjortholm*, *Øsløs*, *Agerholm*, *Vandet*, *Midholm* (den midterste Holm), *Hundborg*, *Skjold-*

borg, *Lyngholm*, Hvidbjerg v. Aa, og *Oddersholm*, Helligsø. Disse Navne synes ikke at indeholde nogen Vanskelighed med Hensyn til Fortolkningen, men desuagtet kan det godt være, at Betydningen er en anden.

Navne som *Hanstholm*, *Rosholm*, *Skadholm*, *Trædholm*, *Dueholm*, *Kringsholm* er undergaaet en Del Forandring, eller de Ord, som danner Forledet, er ved at udgaa af Sproget.

Hanstholm er Navnet paa et Landomraade, der sikkert i sin Tid har været en Ø. Navnet er maaske dannet ved en Sammentrækning af Hanst(ed)holm.

Rosholm, Vigsø og Harring, er Hestholmen.

Skadholm, Skjoldborg, kommer maaske af Fuglenavnet Skade, men kan ogsaa have et Personsnavn Skati som Forled,

Trædholm er Trædejord, kommer af at træde, nærmest Kreaturers Træden paa halvblød Bund. En saadan optraadt Jord kaldes Trædejord.

Dueholm, Mors, har maaske Navn efter Dy ∴ Dynd, den dyndede Holm, næppe efter Due.

Kringsholm, Karby, maa have Navn efter noget afrundet ved Situationen; det gamle Ord „kringla“ betyder en Kreds eller noget rundagtigt.

13. Stednavne med Endelsen —kjær.

Da Kærene i en forholdsvis sen Tid har været ubeboelige, kan Stednavne med denne Endelse ikke være særlig gamle.

De thylandske Navne paa —kjær frembyder ikke nogen særlig Tolkningsvanskelighed, hvis man tør antage, at Nutidsformen svarer til den oprindelige Form.

Tværkjær, Lerup, *Fladskjær*, Bedsted, *Svankjær*, Hvidbjerg v. Aa, og maaske *Aalkjær*, Søndbjerg, er ikke vanskelige at tyde, derimod er *Melkjær*, Tranum, *Kolkjær*, Lild, *Røjkjær*, Skjoldborg og Vestervig, *Møgelkjær*, Hundborg, *Hundskjær*, Bedsted, og *Trankjær*, Vestervig, noget vanskelige at faa Rede paa.

Melkjær betegner det mellemste Kjær, og *Kolkjær* kom-

mer maaske af Kol σ : en noget flad afrundet Forhøjning, *Røjkjær* af rydde eller af Krat, Kratskov, *Møgelkjær* er det store Kjær, *Hundskjær* kommer af Hune eller Hund og *Trankjær* af Tranbær.

(Sluttes i næste Aarbo.)

Bestyrelse og Forretningsudvalg for Historisk Samfund for Thy og Hanherred.

- * Borgmester, Redaktør M. Aaberg, Thisted, Formand og Kasserer.
- * Overretssagfører Billeskov Jansen, Thisted.
Kunstrejer Bunch, Thisted.
- * Lærer Severin Sortfeld, Skjoldborg.
Lærer Ditlevsen, Snedsted.
- * Lærer P. L. Hald, Thisted, Bestyrer af Musæet i Thisted.
Cand. theol. & mag. N. Hansen, Thisted.
Lærer Jacobsen, Øsløs.
Lærer A. C. Jensen, Nors.
Lærer P. K. Jensen, Thyholm.
Kredslæge Vilh. Kjær, Hurup.
Gaardejer Laurits Dam, Boddum.
Lærer N. Sodborg, Vesløs.
- * Lærer Tilly, Hørsted.
Sygehuslæge Toft, Vestervig.

Forretningsudvalgets Medlemmer er mærket med *.

Regnskabsoversigt for 1921.

Historisk Samfund.

	Kr. ø.
Indtægt.	
1. Kassebeholdning fra forrige Aar	26 23
2. Medlemsbidrag	1869 20
3. Tilskud fra Staten til Aarbogen	400 00
4. Salg af Aarbøger	42 80
5. Andre Indtægter	8 75
	Ialt Indtægt... 2346 98

	Kr. ø.
Udgift.	
1. Udgifter ved Aarbogen m. m.	1199 06
2. Bidrag til Musæet for Thy og V. Hanherred	900 00
3. Kundgørelser, Tryksager m. m.	30 50
4. Andre forskellige Udgifter	193 45
5. Kassebeholdning ved Aarets Udgang	23 97
	Ialt Udgift... 2346 98

Museet.

	Kr. ø.
Indtægt.	
1. Modtagne Bidrag :	
Statstilskud til Erhvervelser	500 00
Historisk Samfund	900 00
Thisted Amt	200 00
Thisted Købstad	400 00
Sparekassen for Thisted Amt	25 00
Do. Ekstra Bidrag	10 00
2. Indvunden Husleje	300 00
3. Midlertidig do.	453 02
4. Andre Indtægter	44 00
	Ialt Indtægt... 2832 02

	Kr. ø.
Udgift.	
1. Anskaffelser til Museet m. m.	568 94
2. Udgifter vedrørende Bygningen	555 28
3. Lønninger	200 00
4. Renter	496 25
5. Afdrag	714 07
6. Skatter, Afgifter, Assurance	214 63
7. Andre Udgifter	82 85
	Ialt Udgift... 2832 02

MEDLEMSLISTE.

Kommunerepræsentant *

Paa Landet i Thy:

Abildhauge, Sagfører, Vestervig	Dahl, E., Provst, Hurup
Andersen, Chr., Grdj., Sennels	Dahlgaard, Nikoline, Gaardejerske, Tousig
Andersen, A. N., Lærer, Hunstrup	* Dam, Laur., Sognefoged, Boddum
Andersen, Lærer, Skyum s. Skole	Dam, Lærer, Kaastrup
Andersen, J., Landmand, Hunborg	Dissing, Dyrlæge, Sjørring
Andersen, Chr., Vandetgaard	Ditlevsen, Lærer, Elsted
Andersen, P., Lærer, Ørum Skole, Bedsted	Dueholm, Chr., Partik., Odby
Andersen, Chr., Grdj., Toppenbjerg, Vestervig	Dueholm, Anton, Grdj., Serup
Andersen. Realskolebestyrer, Hvidbjerg	Fibiger, Folketingsm., Proprietær, Øland
Arden, Apoteker, Hurup	Frandsen, Lærer, Faartoft
Ascanius, L., pens. Lærer, Odby	Fuglsang, Propr., Ørum pr. Bedsted
Astrup, H. I., Lærer, Lyngs St.	Fuglsang, Gaardejerske, Tousig
Bach, Chr., Tingstrup	Fugl, Dommer, Vestervig
Bach, HerredsfuIdm., Vestervig	Gadegaard, N., Gaardejer, Odby
Bangsgaard, Lærer, Stagstrup	Gellert, Lærer, Skovsted
Bendixsen, Postmester, Vestervig	Gisselbæk, Landstingsm., Ørum
Bjerregaard, N. C., Thorsted	Gramstrup-Andersen, Grdj., Vestervig
Bloch, Postmester, Hurup	Gravesen, Bankdirektør, Hvidbjerg
Boesen, Grdj., Aas	Gravesen, Jens, Grdj., Sundby
Bredahl, Chr., Grdj., Nørgaard, Nørhaa	* Grøn, A., Lærer, Nørhaa
Brix, A. E., Propr., Landlyst	Hammer, Chr., Gdrj., Tingstrup
Bruun, Skovrider, Hurup	Hancke, Viktor, Manufakturh., Vester- vig
Bruun, Anders, Landmand, Gl. Raastrup	Hansen, Lærerinde, Hillerslev
Bus, Landmand, Helliger	Hansen, Propr., Egebaksande
Carlsen, Mejeriejer, Tvorup	Harboe, A. K., Lærer, Oddeund N.
Christensen, A., Lærer, Haring	Harkjær, Jens, Propr., Todbøl
Christensen, C., Lærer, Villerup	Harkjær, Ville, Grdj., Snedsted
Christensen, Niels Mat., Gaardbestyrer, S. Skjoldborg	Havreballe, P., Vognmand, Serup
Christensen, Parmo, Grdj., Skyum	Hebsgaard, Chr., Elsted
Christiansen, Lærer, Sundby	Helligsø, A., Vejmand, Serup
	Henriksen, Trafikassistent, Hurup
	Henriksen, Lærer, Ø. Vandet

- Hestbech, N., Teglværksejer, Vester Assels
- Hoelgaard, Sparekassedir., Hvidbjerg
- Hoppe, Lærer, Barslev
- Hornstrup, P., Gaardejer, Hørdum
- Hove, Propr., Teglgården, Vestervig
- Hundahl, J. K., Købm., Vestervig
- Højberg, Ungkarl, Styvel
- Ilsø, Læge, Hvidbjerg
- Iversen, Propr., Lyngholm, Bedsted
- Jacobsen, Bankdirektør, Hvidbjerg
- Jacobsen, Plantør, Tovsig
- Jacobsen, Jens, Hvidbjerg
- Jensen, Jens, Ungkarl, Elsted
- Jensen, Poul, N. Skjoldborg
- Jensen, P. K., Lærer, Hvidbjerg, Thyholm
- Jensen, Alfred, Frøhøjgaard, Th.
- Jensen, Lars, Tømrer, Uglev
- Jensen, Gæstgiver, Stenbjerg
- Jensen, A. C., Lærer, Nors
- Jensen, Lars, Gaardejer, Serup
- Jensen, L., Hotelejer, Vestervig
- Jensen, S., Rentier, Uglev
- Jensen, M., Lærer, Hvidbjerg
- Jensen, J. P., Sogneraadsformand, Hasing
- Jensen, Mejeribestyrer, Sundby
- Jespersen, Bohn-, Overklitfoged, Søholt
- Jespersen, E. B., Taabel pr. Vestervig
- Johansen, Forstander, Uglev
- Johansen, J. Th., Skom., Hansted
- Jørgensen, Lærer, Lyngs
- Jørgensen, N. K., Mejeribest., Uglev
- Kallerup, Hornshøjgaard, Hvidbjerg
- Kirk, M., Lærer, Hjardemaal
- Kjær, Vilh., Kredslæge, Hurup
- Kjærgaard, M. Foged, Nørhaa
- Kjærgaard, Anders, Landmand, Ø. Vandet
- Klemmensen, P., Gaardejer, S. Nordentoft
- Kløjgaard, K., Gaardejer, Stagstrup
- Kobbersmed, Niels, Tømrer, Uglev
- Korsgaard, L., pens. Portør, Odby
- Kortegaard, Kr. Gandberg, Sperring
- Krabbe, Chr., Grdj., Skjoldborg
- Krabbe, Chr., Grdj., Uglev
- Kristensen, Orgelfabrik., Snedsted
- Kruckow, Sygehuslæge, Hvidbjerg
- Kveiborg, Jens, Tøttrup, Hørdum
- Larsen, Førstelærer, Hørdum
- Larsen, stud. theol., Hunborg
- Lassen, Apoteker, Vestervig
- Laursen, Pastor, Vestervig
- Lauritzen, Stenhøj., Hvidbjerg
- Lauritzen, Marius, Bruusbjerggaard, V. Vandet
- Leegaard, Peder, Gaardejer, Fuglsang
- Lings, Gaardejer, Heltborg
- Lützhøft, Proprietær, Tandrup
- Madsen, N. K. Smed, Uglev
- Myrup, Lærer, Tingstrup
- Møller, Hotelejer, Klitmøller
- Nedergaard, pens. Lærer, Skinnerup
- Nielsen, Plantør, Tved
- Nielsen, Chr., Møller, Tilsted
- Nielsen, K., Elektriker, Uglev
- Nielsen, Karetmager, Hunborg
- Nielsen, N. M., Gartner, Hvidbjerg
- Nygart, J. A., Landstingsmand, Nygaard, Hvidbjerg
- Nørregaard, Niels, Grønnegaard, Gettrup
- Nørgaard, Svend, Beersted
- Odgaard, Gaardejerske, Smerup
- Overgaard, S., N. Knudgaard
- Overgaard, A., Propr., Hindsels
- Overgaard, N. C., Gisselbæk, Hørdum
- Overgaard, H., Proprietær, Broager, Nørhaa
- Overgaard, Lærer, Næstrup
- Overgaard, Anders, Grdj., Hillerslev
- Pedersen, P., Lærer, Brund
- Pedersen, Niels, Murer, Uglev
- Petersen, J. P., Fisker, Serup
- Petersen, Hilden-, Provst, Hillerslev
- Petersen, P. Mikkelsen, Gaardejer, Hillerslev
- Petersen, Lærer, Vester Vandet

- Rask, Jens Munk, Grdj., Ø. Vandet
 Rahbek, Apoteker, Hunborg
 Ravnsmed, A. Jensen, Købm., Bedsted
- Riis, M., Lærer, Smerup
 Riis, M., Gaardejer, Uglev
 Riis, N., Gaardejer, Torp
 Roesen, Bændthe, Gaardejerske, Tousig
- * Rune, Plantør, Tvorup
 Rysgaard, Lærer, Snedsted
 Rysgaard, A., Slagter, Uglev
 Sindbjerg, Proprietær, Kallerup
 Skadholm, Enkefru, Skjoldborg
 Skalshøj, Kr., Gaardejer, Odby
 Skammelsen, Gaardejer, Doverodde
 Skibsted, Sundbygaard, Vilsund
 Sloth, N., Gaardejer, Barslev
 Sloth, Sparekassedir. og Gaardejer, Styvelgaard
 Sognebogsamlingen, Skyum-Hørdum
 Sortfeldt, Sev., Lærer, Skjoldborg
 Steel, Dr. juris, Lyngby
 Stensgaard, N. N., Hurup
 Styvlgaard, A., Odbygaard, Uglev
 Sunesen, Skoleinspekt., Hunborg
 Svanborg, Chr., Søndergrd., Malle
 Svendstrup, Lærer, Tved
- * Søndergaard, Propr., Madstedg.
 Søndergaard, K., Karetm., Uglev
 Sørensen, P. C., Lærer, Aarup
 Sørensen, M., Lærer, Tousig
 Sørensen, Propr., Vestervig Overg.
- Sørensen, Maler, Østerild
 Sørensen, Proprietær, Irup
 Sørensen, Lærer, Handrup, Vestervig
 Sø, Jens, Gdrj., Boddum
 Thomsen, Kr., Formand for Uglev Brugsforening
 Thomas, Jens, Inspektør, Hvidbjerg St.
 Thøgersen, Ole, Partikulier, Hurup
 Thøgersen, Søren, Vandet
 Tilly, Lærer, Hørsted
 Toft, E., Læge, Vestervig
 Tolstrup, Provst, Sjørring
 Tousgaard, P., Mikkelsen, Grdj., Hillerslev
 Wadmann, Lars, Elsted
 Waitdløv, Sognepræst, Ydby
 Weber, Lærer, Barslev
 Vestbjerg, Propr., Bjørndal
 Vestergaard, Diggaard, Nors
 Vestergaard, Chr., Kjærgaardsholm, Nors
 Vestergaard, P. Madsen, Snedsted
 Weye, C., Købmand, Bedsted
 Windel, Pastor, Snedsted
 Winther, Pastor, Vandet
 Vogensen, Mejeribest., Nors
 Wuust, Katrine, Sygeplejerske, Vestervig
 Yde, Lærer, Tilsted
 Yde, Kreaturhandler, Skjoldborg
 Yde, And., Grdj., Koldby

Han Herred:

- Andersen, Stationsfst., Vesløs
 Bach, Ole Svenningsen, Arup
 Bertelsen, Skomager, Vesløs
 Boll, Bager, Amtoft
 Broeng, Plantør, Torup
- * Damsgaard, J., Lærer, Klim
 Frønholt, Lærer, Kærup, Frøstrup
 Gulddammer, Skræder, Vesløs
 Hansen, Pastor, Øsløs
 Hou, Fisker, Øsløs
- Jacobsen, J. C., Lærer, Øsløs
 Jensen, Urmager, Vesløs
 Jepsen, Pastor, Kjærup
 Jerslev, Aage, Apoteker, Fjerritslev
 Kjeldsen, Kjeld, Fisker, Amtoft
 Korsgaard, A., Grdj., Øsløs Mark
 Lassen, Sagfører, Fjerritslev
 Lauersen, Stationsforst., Østerild
 Leegaard, Lærer, Arup
 Madsen, Niels, Gaardejer, Klim Odde

Marschall, Apoteker, Frøstrup
 Mortensen, Chr., Grdj., Amtoft
 Mølbæk, Gdrj., Ullerup
 Nielsen, Poul, Landlyst, Vesløs
 Nielsen, Lærer, Kæret, Frøstrup
 Nørhave, J. P., Gaardejer, Vust
 Petersen, J. F., Banef., Tømmerby
 Rentorff, Frk., Boghandler, Fjerritslev

Sodborg, Lærer, Vesløs
 Sunesen, Lærer, Hovsør
 Thorhauge, A., Manufakturhandler,
 Holstebro
 Toft, Chr., Gaardejer, Arup
 Vestergaard, Lærer, Øsløs
 Østergaard, Skråderm., Frøstrup

Thisted Købstad :

Aaberg, M., Redaktør, Borgmester
 Achilles, Konservermester
 Agerholm, M., Lærerinde
 Agerholm, Edv., Delikatessehandler
 Agerholm, Charles, Slagtermester
 Andersen, Chr., Postbud
 Andersen, R., Manufakturhandler
 Andersen, A., Kommunebogholder
 Antonsen, A. F., Lærer
 Bach, A., Partikulier
 Bach, Joh., Repræsentant
 Bang, Ole, Partikulier
 Bangsgaard, A., Lærer
 Bendixsen, C. F., fhv. Bankdirektør
 Bendixen, Ludvig C. O., Direktør
 Berg, Carl, Isenkræmmer
 Bjerregaard, S., Dommerfuldm.
 Bjerregaard, Købmand
 Bredahl, J., Brygger
 Bunch, C. K., Kunstdrejer
 Busk, S., Installatør
 Christensen, C., Bogbinder
 Christensen, Snejstrup, Farver
 Christensen, Vilh., Dyr læge
 Christensen, V., Brugsforeningsbest.
 Christensen, Karetmager
 Christoffersen, Hotelejer
 Dahl, Jeppe, Gaardejer
 Degner, Guldsmed
 Dela, Carl, Optiker
 Espersen, G., Overlæge
 Fenger, Jernbaneassistent
 Foged, J., Arkitekt
 Folkebiblioteket

Frederiksen, A. C., Lærer
 Frederiksen, S., Postmedhjælper
 Gram, L. H., Fotograf
 Grønkjær, N., Bibliotekar
 Guldager, Bankdirektør
 Hald, P. L., Viceinspektør
 Hansen, Garnæs, Julie, Lærerinde
 Hansen, Niels, cand. theol. & mag.
 Hansen, Bankdirektør
 Hillers, Vald., Købmand
 Holm, Postmester
 Hove, T., Direktør
 Hviid, Amtstuefuldmægtig
 Høyer, Slagteridirektør
 Jansen, Billeskov, Overretssagfører
 Jacobsen, J., Partikulier
 Jacobsen, Abildgaard, Bogtrykker
 Jepsen, J., Lærerinde
 Jensen, Laurits, Malermester
 Jensen, Chr., Dommerfuldm.
 Jensen, J. A., Vognmand
 Jensen, C., Billedhugger
 Jensen, Sanderhoff, Billedhugger
 Jensen, J. K., Sognepræst
 Jensen, Andreas, Murermester
 Jensen, Richardt, Lokomotivfører
 Jensen, Otto, Inspektør
 Jensen, Didrik, Strandvejen
 Jensen, Kjeld, Redaktionssekretær
 Jespersen, E., Hotelbestyrer
 Jespersen, V., Gartner
 Johansen, Glarmester
 Jørgensen, A., Havnefoged
 Jørgensen, Chr., Forretningsbest.

Kamp, L., Trikotagehandler
 Kappel, L. C., Kusk
 Karner, K., Amtsfuldm.
 Kierulff, Apoteker
 Kjær, Carl, Isenkræmmer
 Kjær, G., Entreprenør
 Kjærgaard, A. N., Sparekassedir.
 Klavsen, Ravn, Sparekassebogh.
 Knakkegaard, Snedker
 Krarup, Pastor emerit.
 Krogh, Kr. Agent, Vegendal
 Kortegaard, P. C. C., Fabrikant
 Larsen, Anton, Gasmester
 Larsen, A., Overlærer
 Larsen, N. L., Gartner
 Lauesen, Stationsforstander
 Leerhøj, F. C., Manufakturhdr.
 Leerskov, M., Rentier
 Legind, Rentier
 Lehmann, Amtmand
 Lunde, Gartner
 Lustrup, J. J., Redaktionssekretær
 Lyhne, Ivar, Urmager
 Møller, Poul, Lærer
 Møller, A. M., Sognepræst
 Nielsen, P., Lærer
 Nielsen, P., Hotelejer
 Nielsen, N. P., Købmand
 Nielsen, C., Jernbaneassistent
 Nielsen, Tandlæge, Thisted
 Nørby, N. K. N., pens. Lærer
 Nørgaard, Chr., Lærer
 Nørgaard, Gr., pens. Overlærer
 Nørgaard, A. F., Sagfører
 Petersen, H., Lærer
 Poulsen, P. O., Købmand
 Poulsen, Yde-, Sagfører
 Poulsen, Brtl., Ejendomskommiss.

Poulsen, G., Møllebygger
 Preuss, M., pens. Lærerinde
 Prohaska, R., Manufakturhdl.
 Rasmussen, Hans, Kunstdrejer
 Rasmussen, And., Købm., Nørreg.
 Rasmussen, R., Handelsbestyrer
 Ravnemose, N., Redaktør
 Renberg, A., Dragsbæk
 Realskolens Bibliotek
 Ryge, Banemester
 Schou, Amtsforvalter
 Selmer, H., Skræder
 Skaarup, N., Urmager
 Skaarup, P., Lærer
 Smith, Vald., Manufakturhdl.
 Spangberg, N. L., Grosserer
 Spanggaard, K. K., Lærer
 Spleth, Dommer
 Sund, Konsul, Dampskibsekspedit.
 Svalgaard, A. C., Portør
 Søe, N. Chr., Manufakturhdl.
 Søgaard-Christensen, fhv. Dyrslæge
 Søndergaard, Smed, Landinspektør
 Sørensen, N. Skov, Lærer
 Sørensen, M., Guldsmed
 Sørensen, Tømmerhandler
 Thomsen, Overpakmester
 Thomsen, Th., Sagfører, Konsul
 Thomsen, Hans, Kommiss
 Toft, N., Dyrslæge
 Tolderlund, Distriktslæge
 Thykier, N. J., Kalkværksejer
 Topp, Wilh., Skomagere
 Tøttrup, Jens, Maskinist
 Undén, G., Fabrikant
 Wilster, Driftsbestyrer
 Zacho, S., Konsul, Grosserer
 Østerbye, H. P., Maler

I det øvrige Land:

Abildstrup, Lærer, Lomborg nordre
 Skole, Bonnet
 Andersen, Aksel, Assistent ved Red-
 ningsvæsenet, Skagen
 Andersen, S., Overretssagf., Kbhvn.

Andersen, Jens, Fabrikant, Søbjerg
 Bach, J. C., Lærer, Nakskov
 Bache, Stiftamtmand, Kammerherre,
 Aalborg
 Balsby, Posteksp., Grindsted

- Bendixsen, C., Konsul, Fabrikant, Kbh.
 Behrens, Carl, Redaktør, Kbh.
 Biblioteket for Vejle By og Amt
 Bjerregaard, Inkassator, Hallingsgade
 12, København Ø.
 Bluhme-Knudsen, Krds., N. Sundby
 Borre, Poul, Snedker, Haudrup St.
 Breinholdt, Konsul, Esbjerg
 Bruse, J. S., St. Paulsvej 2, Hellerup
 Centralbiblioteket for Viborg Amt
 Christensen, P., Byretsfuldm., Sla-
 gelsegade 10, København Ø.
 Christensen, Jens Chr., Kbhvn.
 Christiansen, Mejeribest., Erslev
 Dahlerup, C. F., Overklif., Skagen
 Det statistiske Departement, Kbhvn.
 Det danske Sprog- og Literaturselskab,
 Kbhvn.
 Due, Kunstmaler, Skovby St.
 Engelsted, Frue, Fakse
 Enggaard, M. Lærer, Kjellerup
 Foget, A., Frk., cand. phil., Aarhus
 Folkebiblioteket, Nykøbing M.
 Hansen, C. A., Fyrmester, S. Lyngvig
 pr. Ringkøbing
 Hansen, C. B. V., Etatsr., Hellerup
 Hansen, K., Statskonsulent, Lyngby
 Hansen, Will., Pastor, Klinte pr. Jul-
 lerup
 Hansen, Jac., Pastor emer., Odense
 Hauen, Reinhard van, Gl. Kongevej,
 København
 Hedin, Niels, cand. pharm., Aalborg
 Holst, Poul, Petersgade, Slagelse
 Industriforeningens Bibliotek, Kbhv.
 Jacobsen, Marie, Lærerinde, Grønne-
 gade, Aarhus
 Kirk, Doktor, Hadsund
 Kjeldtoft, H. Lærer, Bonnet
 Klitgaard, C., Postmester, Brønderslev
 Knudsen, Chr., Gdjr., Sundby, Mors
 Kragholm, Elektriker, Hammershus,
 Struer
 Kristensen, J. Krogh, Lærer, Hvils-
 høj, Brønderslev
 Kromann, N. M., kemiske Fabr.,
 Esbjerg
 Landsarkivet for N. Jyll., Viborg
 Landsarkivet for Fyn, Odense
 Landsarkivet for Sjælland, København
 Larsen, Chr., Toldbetjent, Karre-
 bæksminde
 Lund, Holger, cand. pharm., Kbhvn
 Lund, Poul, Skibsmægler, Skive
 Lundsgaard, P., Lærer, Højrup St.
 Hedinge
 Ludvigsen, Johs., Prokurist, Kbhvn.
 Lykke, Højskoleforstander, Galtrup
 Lærerrhøjskolen, København
 Mendolah, Frue, Snoghøj
 Mikkelsen, Kr., Lærer, Bødstrup St.
 Mikkelsen, M., Lærer, Randers
 Morslands historiske Museum, Ny-
 købing
 Morsø Læreres Læseforening, Nykøbing
 Mose, Overlærer, Gentofte
 Møller, G., Apoteker, Slagelse
 Nielsen, Pastor, Skibsted pr. Terndrup
 Nielsen, Stationsforstander, Skjern
 Nordjydsk Landsbibliotek, Aalborg
 Nyboe, Lærer, København
 Olesen, Chr., Boghandler, Holte
 Overgaard, Mejeribst., Højmark, Lem
 Rigsarkivet, København
 Roelsgaard, Læge, Vejle
 Rørsig, Lærer, Hallund, Brønderslev
 Salling, Dommer, Hobro
 Scavenius, Godsejer, Gjørsløv
 Schou, H. H., fhv. Direktør, Kbhvn.
 Skadhauge, Poul, København
 Skjoldborg, Johs., Forf., Løgstør
 Skov, Ida, Frue, Kbhvn.
 Stadsbiblioteket, Aarhus
 Svendsen, L. P., Rentier, Kbhvn.
 Søndergaard, Hotelbestyrer, Løkken
 Søndergaard, Chr., Lærer, Flade
 Termanen, N., Maler, Hillerød
 Tidemann, cand. polyt., Mosager
 Topp, C. V., Grosserer, Hellerup
 Tønnesen, Apoteker, Stoholm
 Winther, P., Isenkræmmer, Skive
 Vogel, Kredslæge, Nykøbing
 Worm, Ludv., Grosserer, Hellerup-
 vej 3, Hellerup

